

พระธาตุหริภุญไชย

พระธาตุหริภุญไชย

หมายเลข ISBN 978-974-417-255-8

สำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน ๒๕๕๓ จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา

นายเกรียงไกร	ลัมปารัตติ	อธิบดีกรมศิลปากร
นายสนธิ์วัฒน์	แน่นหนา	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นายพิเศษ	เจียรนัยพงษ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์
นายเอก	สีหามาตย์	ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่

ผู้เขียน

ดร. เพ็ญสุภา สุรคตะ ใจอินทร์

ภาพถ่าย

ดร. เพ็ญสุภา สุรคตะ ใจอินทร์
นายสมณ คนกล้า
นายเดช แสงศรี

รูปเล่มและปก

นายอรรถกสิษฐ์ วิริยะกุล
นายเกียรติยศ นพโชคชัย

พิมพ์ที่

บริษัท กาวารกิจการพิมพ์ จำกัด

๕๐/๕๗ หมู่บ้านอมรวิชัย ๒ ถนนพระราม ๒ แขวงบางมด เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๕๑๕๐

โทรศัพท์ ๐-๒๕๕๒-๐๖๓๔, ๐-๒๕๕๒-๐๖๔๔

แฟกซ์ ๐-๒๕๕๒-๐๖๓๔

คำนำ

"พระธาตุหริภุญไชย" จังหวัดลำพูน เป็นโบราณสถานสำคัญที่มีประวัติความเป็นมาเก่าแก่สืบพันธุ และเป็นหนึ่งใน "จอมเจดีย์" ๔ แห่ง ของประเทศไทย นอกเหนือจากองค์พระธาตุเจดีย์แล้ว ภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารยังมีสถาปัตยกรรมซีกหลายแห่งที่ทรงคุณค่าทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สุนทรียศาสตร์ ของศิลปกรรม ซึ่งโบราณสถานเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่สร้างขึ้นกับหรือเกี่ยวพันหลายสมัย เริ่มต้นแต่ยุคหริภุญไชย ยุคล้านนา จวบจนยุคฟื้นฟูบูรณะลำพูนไทย ซึ่งตรงกับสมัยรัตนโกสินทร์ รวมถึงการบูรณปฏิสังขรณ์สร้างเสริมใหม่ในปัจจุบัน

วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของมหาชนทั่วไป ทั้งประชาชนในท้องถิ่น ล้านนาและต่างถิ่น ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติมาสักการะจำนวนมาก และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่างก็ให้ความสนใจเป็นพิเศษ แต่ข้อมูลหรือองค์ความรู้เกี่ยวกับวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารส่วนมากที่พิมพ์เผยแพร่ นั้น มักเป็นตำนานเรื่องเล่าหรือปาฐะเพียงด้านเดียว ยังไม่เคยมีการศึกษาค้นคว้าและเรียบเรียง ในเชิงลึก ทั้งในมิติของประวัติความเป็นมา บันทึกจดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์ การวิเคราะห์รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม หรือแม้กระทั่งความสำคัญของวัดแห่งนี้ในต่างๆ แง่มุม

เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสมหามงคลที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๖ ปี พุทธศักราช ๒๕๕๗ และในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา พุทธศักราช ๒๕๕๘ กรมศิลปากร ได้จัดทำโครงการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานสำคัญขึ้น และได้มอบหมายให้สำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุหริภุญไชย พร้อมทั้งโบราณสถาน เสนาสนะที่สำคัญภายในวัดทั้งหมด ระหว่าง พุทธศักราช ๒๕๕๐ - ๒๕๕๒ ในการนี้จึงเห็นสมควรจัดพิมพ์หนังสือ "พระธาตุหริภุญไชย" ขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป และได้มอบหมายให้ ดร.เพ็ญสุภา สุขธนะ ใจอินทร์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ หริภุญไชย ในฐานะเป็นผู้ที่ถุกคัดเลือกและรับผิดชอบดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูนเป็นผู้ศึกษาวิเคราะห์ และเรียบเรียงต้นฉบับ โดยมีนายพิเชฐ เจียจันทร์พงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ของกรมศิลปากร เป็นผู้ให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขเพื่อความสมบูรณ์ครบถ้วนในองค์ความรู้

กรมศิลปากรหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะอำนวยประโยชน์แก่การค้นคว้าอ้างอิงทางวิชาการและเป็นแนวทางแก่การศึกษาต่ออีกต่อไปได้ในอนาคต

สงวนลิขสิทธิ์

สงวนลิขสิทธิ์

สงวนลิขสิทธิ์

เลขา ศปค.

(นายเกรียงไกร สัมปราชญ์)

อธิบดีกรมศิลปากร

๒๙๔-๓๑๓๕

๔๔ ๙๘๑๖

๒๖๕๔-๒๑๖๑

สารบัญ

บทนำ.....	๕
บทที่ ๑ ดำเนินและประวัติความเป็นมาของพระธาตุวิภูญไชย.....	๒๐
บทที่ ๒ ศิลปสถาปัตยกรรมพระธาตุวิภูญไชย.....	๑๙
บทที่ ๓ ศิลปสถาปัตยกรรมและโบราณสถาน ภายในวัดพระธาตุวิภูญชัยวรณาวินาร.....	๔๙
บทที่ ๔ จลนมายเหตุการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ โบราณสถานในวัดพระธาตุวิภูญชัยวรณาวินาร.....	๑๐๙
บทที่ ๕ ความสำคัญของพระธาตุวิภูญไชย.....	๑๔๕
บรรณานุกรม.....	๑๕๕

พระธาตุหริภุญไชย

ปุมหลังศิลปสถาปัตยกรรมและจดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์
โบราณสถานในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่

บทนำ

มหากวีนิพนธ์ชาวล้านนาได้พรรณนาถึงความงามขององค์พระธาตุหริภุญไชยไว้ในวรรณนิพนธ์
อมตะ โคลงนิราศหริภุญไชย* จากจำนวนต้นฉบับพื้นเมืองเชียงใหม่ ว่า

มหาชินธาตุเจ้า	เจดีย์
เหมือนแท่งอิพิงค	คู่เพียง
ฉัตรคำลาดมณี	ควรค่า เมืองเข
แปดแปดดินฟ้าสิ้น	อวสานฟ้าชั้นพร
เจดีย์พระธาตุเจ้า	ศรีสถาน
โลกิตพะงาปาน	เกศเกล้า
ทศมณีนีปาน	พอสู่ ครอบเช
ฤๅเกิดไตรทิเทพ	เท่าวันจุตาศรี
มหาชินธาตุเจ้า	จอมจักร
จอมจักรโลกพิศลักษณ์	เลิศเหล่า
เลิศล้ำมิใคร่หัก	เทียมแพด ได้เช
เทียมแพกวางไว้ฟ้า	ฟ้ากคำวาวดังส

โคลงสี่สุภาพลามาบทนี้จนารื่นโดยพระภิกษุชาวเมืองเชียงใหม่ราวปี พ.ศ. ๒๐๖๐ ตรงกับสมัย
พระเมืองแก้ว กวีได้กล่าวอุปมาอุปไมยว่าพระมหาชินธาตุเจ้าหริภุญไชยอร่ามเรืองไปด้วยทอง มีความงามเลิศ
ลักษณะยิ่งนัก จักเป็นรองก็เพียงแต่เจดีย์จุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เท่านั้น แม้ผ่านกาลเวลายาวนานกว่า
ห้าศตวรรษ แต่จินตภาพนี้ยังคงตราตรึงอยู่ในความรู้สึกของผู้ได้เยี่ยมชมทุกคน อย่างไม่มีวันเสื่อมลดดัง

พระธาตุหริภุญไชย หนึ่งในแปดของ “จอมเจดีย์” แห่งสยาม* พระธาตุประจำนักชัฏพระวิระกาศ*
ศูนย์รวมจิตวิญญาณชาวล้านนา ชาวล้านนา ตลอดจนพุทธมามกะลุ่มน้ำโขง-สาละวิน ตั้งเด่นเป็นสง่าอยู่
กลางอาณาจักรหริภุญไชยที่ครั้งหนึ่งเคยยิ่งใหญ่มาช้านาน ปัจจุบันอดีตเป็นประธานของวัดพระธาตุหริภุญไชย
รวมพิหาร

อนึ่ง คำว่า **“หริภุญไชย-หริภุญชัย”** เขียนแตกต่างกันเป็นสองแบบ เพื่อป้องกันความสับสน หนังสือเล่มนี้จึงขอขานทานุมัติจากปราชญ์หลายท่าน ให้ใช้คำว่า **“หริภุญชัย”** ตามระบุชื่อเฉพาะของวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร และกระชับชื่อ **“โคลงนิราศหริภุญชัย”** ตามที่ ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้บัญญัติตามนามของวัด ส่วนกรณีของคำว่า **“หริภุญไชย”** นั้นจะใช้ในบริบทที่เหลือ เช่นชื่อของอาณาจักร นคร ยุคสมัย รูปแบบศิลปะ ชื่อเฉพาะของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยรวมไปถึงการรณานามของพระธาตุเจดีย์ที่ตั้งวางขึ้นกลางอาณาจักรหริภุญไชย ด้วยเหตุผลที่เป็นคำซึ่งพบในศิลาจารึกอักษรขอมอยู่ในวรมและไทยสำนวนหลายหลัก บัดตามจารึกเขียนชื่อบ้านพาสเมืองด้วยภาษาคันตน์ฉบับที่ผ่านการปฏิวรรคใหม่”

การจัดพิมพ์หนังสือ **“พระธาตุหริภุญไชย”** เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชย์สมบัติครบ ๖๐ พรรษา เมื่อปี ๒๕๔๗ และทรงเฉลิมพระชนมายุ ๘๐ พรรษาเมื่อปี ๒๕๕๐ โดยที่รัฐบาลได้จัดโครงการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเจดีย์ครั้งใหญ่ระหว่างพุทธศักราช ๒๕๕๐-๒๕๕๒ กรมศิลปากรได้มอบหมายให้สำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่เป็นผู้ดำเนินงานซ่อมแซมอนุรักษ์และให้ยังแสดงองค์พระธาตุเจดีย์ แต่ยังคงรวมถึงศาสนสถานต่างๆ ที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมภายในวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร ประกอบด้วย พระวิหารหลวง วิหารพระตะโง้ว วิหารพระพุทธ หอไตร หอสังฆาสนาเขาพระฤๅณจุฬาลงกูฏ ประตูล้อมสิงห์ วิหารพระเจ้าพันตน วิหารพระนอน วิหารพระเจ้าแดง วิหารพระชัยภูธรสุพรรณเจดีย์ เจดีย์เชียงยืน และวิหารศาล

สืบเนื่องจากวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหารเป็นแหล่งโบราณสถานที่ยังคงคุณค่าเก็บรวบรวมงานศิลปกรรมตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยหริภุญไชย สมัยล้านนา จวบจนสมัยรัตนโกสินทร์ เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จึงเรียบเรียงขึ้นบนพื้นฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์สัมพันธ์กับทางโบราณคดี สาธารณแบ่งออกเป็นห้าบท ได้แก่ บทแรกกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและตำนานของการอุปถัมภ์แห่งพระบรมธาตุวิริกธาตุเจ้าและการสร้างพระธาตุเจดีย์ โดยประมวลจากเอกสารตำนานท้องถิ่นที่สำคัญหลายเล่มผนวกเข้ากับหลักฐานทางโบราณวัตถุ โบราณสถานประกอบกัน บทที่สองเป็นการรณานามถึงรูปแบบพุทธศิลปสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเจดีย์ในทุกมิติรวมทั้งอธิบายถึงคติความหมายเชิงสัญลักษณ์ตามหลักวิชาการประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดี บทที่สามกล่าวถึงศาสนสถานสำคัญบางชิ้นที่ตั้งอยู่รายล้อมองค์พระธาตุ ได้แก่ ชุมประตูล้อมสิงห์ วิหารพระที่ทิศ หอไตร เขาพระฤๅณจุฬาลงกูฏ สุพรรณเจดีย์ และเจดีย์เชียงยืน ในลักษณะการสืบค้นประวัติความเป็นมาของสิ่งก่อสร้างแต่ละหลังพร้อมวิเคราะห์กำหนดอายุรูปแบบศิลปะ บทที่สี่เป็นการบันทึกหลักฐานรวบรวมภาพถ่ายขณะบูรณปฏิสังขรณ์และอธิบายถึงกรรมวิธีเทคนิคที่นำมาใช้ในการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลเชิงจดหมายเหตุ ส่วนบทที่ห้าซึ่งเป็นบทสุดท้ายมีความสำคัญยิ่ง เป็นการประเมินคุณค่าความสำคัญขององค์พระธาตุหริภุญไชยว่าได้รับการยกย่องเชิดชูในฐานะใดบ้าง เนื่องจากเป็นศาสนสถานเพียงไม่กี่แห่งในประเทศไทย

ไทยที่มีอายุเก่าแก่เกินกว่าพันปี อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวกันมาตั้งแต่ครั้งก่อตั้ง รัตนราชินี จนถึงระดับสากล เชื่อว่าคงไม่มีใครปฏิเสธบทบาทของพระราชนิพนธ์ในได้เลยว่า ทรงคุณค่ามหาศาลที่เสมือนหนึ่งศูนย์รวมความคิดสร้างสรรค์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตวิญญาณของชาวสยามมาช้านานนับสหัสวรรษ แม้หลายครั้งหลายคราที่เมืองหญิงบุญไชยจำต้องประสบกับวิบัติกรรมสงคราม แต่เนื่องด้วยบารมีแห่งพระราชมารดาที่ช่วยปลูกชีวิตและปลอบประโลมให้ชาวสยามมีหนัสน้ำใจสู้ฟันฝ่าวิกฤตได้ทุกครั้งไป

ปีพุทธศักราช ๒๔๕๔ นโยบายรัฐบาลกระทรวงวัฒนธรรมได้กำหนดให้ภาคเหนือตอนบน ซึ่งเคยมีโครงการ “มรดกโลกล้านนา” โดยเชื่อมโยงองค์พระธาตุที่ถ้ำฝางของแต่ละจังหวัดเข้าไว้ด้วยกัน ในฐานะที่องค์พระธาตุหญิงบุญไชยมีความเก่าแก่และสำคัญที่สุดในภูมิภาคนี้ จึงได้มอบหมายให้เขียนเรียงและจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “พระธาตุหญิงบุญไชย” ขึ้นเพื่อเป็นผลงานนำร่องให้แก่พระธาตุองค์อื่นๆ อาทิ พระธาตุคำปางหลวง พระธาตุช่อแฮ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุคอกยี่เพกา จึงถือช่วงนี้ถือแต่นี้จะมีส่วนช่วยสร้างเสริมให้โครงการเมืองล้านนาสู่มรดกโลกที่จังหวัดลำปางได้พยายามผลักดัน หรือโครงการ “มรดกโลกล้านนา” เครือข่ายพระธาตุเจดีย์ที่กระทรวงวัฒนธรรมและกรมศิลปากรได้นำเสนอนั้น บรรลุถึงผลสำเร็จตามยุทธศาสตร์นโยบายยิ่ง

เชิงอรรถย่อหน้า

* ศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร, สอนกับต้นฉบับเชียงใหม่ โดรงนิราศหญิงบุญไชย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๓-๑๐๔

* เป็นโคลงบทที่ ๑๖๖ ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า

มหาชินราชเจ้า	ฉัตรชัย
เหมือนแท่งคำสิงห์	คู่เพียง
สัตว์คำคาตมณี	ควรค่า เมืองแะ
เปลวเพลิงดินฟ้าเลี้ยง	สร้างจำ วรชัยพร

* เป็นโคลงบทที่ ๑๖๗ ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า

ฉัตรชินราชเจ้า	ศรีรัตน
งามเลิศพระงามปราณ	ภาคเกศา
หัตถ์มณีทอปาน	พอลุ คมเชย
ฤกษ์เลิศได้ทิพเจ้า	เท่าวันอุบาทว์

“เป็นโคตรบทที่ ๑๐๔ ฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า

มณฑลชินฮาดูเจ้า	จอมเจดีย์
เป็นปิ่นเสกษณีย์	เถินถ้ำ
แสงแลมโครทัก	เทืองมแทก ไคเคย
เทาดิวงน่วยฟ้า	ท่าฉั่วฉั่วฉั่วฉั่ว

“ตรวจวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. จอมเจดีย์, กรุงเทพฯ. กรมศิลปากร. หน้า ๙๖ ผู้บัญญัติศัพท์คำว่า “จอมเจดีย์” ขึ้นให้เป็นพระองค์แรกคือ สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยทรงมีบรรณานุกรมว่า เจดีย์ในประเทศไทยมีจำนวนกว่าพันแห่ง ที่สำคัญที่สุดในแต่ละภูมิภาคสมควรค่าแก่การยกย่องให้เป็น “จอมเจดีย์” หรือเจดีย์ที่คู่บุญเหนือเจดีย์ทั้งปวง โดยถือเอาความสำคัญและความบำเพ็ญเป็นเครื่องกำหนดมีเพียงสองแห่งดังนี้ ภาคเหนือ-พระธาตุหริภุญไชย ภาคใต้-พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ภาคตะวันออกเชิงเหนือ-พระธาตุพนม ภาคกลาง-พระปฐมเจดีย์ และอีกสี่องค์ทรงเลือกสรรเจดีย์ที่มีคามเกี่ยวข้องกับแผ่นดินที่เป็นต้นวงศ์ของราชวงศ์จักรี ได้แก่ พระมหาธาตุละโว้ ละโว้: ฤๅพสุรี พระมหาธาตุเจดีย์ พระมหาธาตุช้างค้ำคม เมืองสุพรรณโลก และพระเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลอยุธยา

“การบูชาพระธาตุประจำปีนักษัตรของชาวล้านนาเริ่มขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่ชัดนัก นักวิชาการบางส่วนเห็นว่ามิชานทั่วไพบาชน แต่บางท่านเชื่อว่าเพิ่งได้รับอิทธิพลมาจากจีนผ่านกลุ่มชนชาว “ไท” หรือ “ไต” ที่อพยพมาจากสิบสองปันนาในช่วง ๖๑๐ ปีที่ผ่านมาเมื่อ เพราะในอดีตชาวพุทธชาวธาตุของชาวล้านนาจะนิยมสักการะด้วยสารพัดธำนิประจำวันเกิดของผู้ชาวล้านนาว่าวกำหนดให้พระธาตุองค์หนึ่งเป็นของนักษัตรใดเพียงนักษัตรเดียว สำหรับพระธาตุประจำ ๑๒ ราศีมีดังนี้

- ๑ ปีฉลู หรือปีชวด - พระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
- ๒ ปีเถาะ หรือปีจอ - พระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะสา จังหวัดลำปาง
๓. ปีขีหรือปีชาน - พระธาตุสุทนต์ อำเภอเมือง จังหวัดแพร่
๔. ปีเมษ(เม้า) หรือปีเถาะ - พระธาตุแช่แห้ง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
๕. ปีเถาะ หรือปีมะโรง - พระพุทธชินราชวัดพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
๖. ปีเถาะ หรือปีมะแม - คันทรมนาโถ้ว พุทธคยา ประเทศอินเดีย ทางล้านนาอนุโลมบูชามหา

โพธาราม หรือวัดเจดีย์เจ็ดอักษณ

๗ ปีระง้า หรือปีมะเมีย - พระธาตุชะโลงหรือชะโลงเมืองปางทุ่งประเทศพม่า อนุโลมให้ใช้พระบรมธาตุบ้านตาก ตามลัทธิศาสนา อำเภอบ้านตาก จังหวัดตาก หรือพระธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย อำเภอสี จังหวัดลำพูน ซึ่งทั้งสองแห่งจำลองรูปแบบศิลปะคล้ายพระมหาเจดีย์วัดมหาธาตุของ

๘. ปีฉลู หรือปีมะแม - พระธาตุคอกขุณฑ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
๙. ปีเถาะ หรือปีวอก - พระธาตุพนม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม

๑๐. ปีเตอร์ แฮริสเบิร์ก - พระราชทูตเวเนซุเอลาในสหรัฐอเมริกา

๑๑ ปีเศษ หรือปัจจัย - พระธาตุเกตุ(เกษ)แก้วจุฬามณี - บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อนุโลมให้ไว้พระธาตุ
ฉินพริ้นขวานในพม่า หรือพระเจดีย์วิเศษคู่เมืองใหม่ เมื่อมีชนนั้นใช้วิธีจุดโคมประทศปลอบขวัญสู่ท้องฟ้า

๓๓: ปิโกะ หรือปิฎก (ภาคเหนือใช้คำว่า กุญทะ, กุณ - หมายถึงกุญชรช้าง) - พระศาสดาองค์สูง

ចាំបាច់ណាស់ ទាំងអ្វីៗតើយល់ទេ?

ตำแหน่งของพระธาตุ ๑๑. นักวิชาการตามมติการรื้อร้างจุฬาลงกรณ ประกอบด้วย

- พระเจดีย์จุฬามณี มณฑลปราสาทไทรโยคต์ สมัยอาณาจักรพญามังราย
- พระศรีมหาโพธิ์ ปะริบทเทวสถานต้นไม้มงคลการศรัทธาธรรมให้ร่มเงาแก่พระพุทธเจ้า
- พระพุทธชินราช ปะริบทสังฆะพระพุทธเจ้าประพันธ์นั้ ณ ศูนย์กลางจักรวรรดิ
- พระธาตุหริภุญไชย พระธาตุล้านปางหลวง พระธาตุช่อแฮ และพระธาตุแม่แก้ว ปะริบทได้ตั้งหิบบ

ทั้งสี่ในจักรวรรดิ

- พระยาสุรเสนาบดีและพระยาอภัยภูเบศร เปรียบได้ทั้งกำแพงจักรวาล หักตะวันตกและทิศตะวันออก
พระยาสุรเสนาบดีทศกัณฐ์ พระยาอภัยภูเบศร เปรียบเสมือนเขาตมวิรุณที่รองรับเขา

५४३८६७८९

“ดูรายชื่อยี่สิบเจ็ด พิศุทธิ์ภักดิ์อนันตกุลราชภัฏวชิรเวศน์. บัณฑิตภาษารื้อบ้านนามเมือง

สืบค้นความหมายถ้อยคำอักขรวิธีคำว่า “พริตฺตวิโรจ” และ “พัทฺธพ” (เรื่องใหม่ : รัตนาภรณ์, ๒๕๔๕).

ตำนานและประวัติความเป็นมาของพระธาตุหริภุญไชย

[illegible]

เมื่อพระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับแล้ว ทฎากาเมื่อเสร็จรับทราบทศศาสตามาแต่ปานิหมพานต์ ๕ จึงได้ขึ้น
พูดพยากรณ์ก็จำได้ดังนี้ เมื่อขึ้นกลับไปถึงปานิหมพานต์จึงเรียกสาคำผู้เป็นขลังมาเล่าด้วยคำพุทธพยากรณ์
พร้อมกับให้ลาดำเนินเฝ้าอยู่รักษาสถานที่ แต่นั้นมาเล่าเรื่องราว อสุร ฤทธิหาภิมาบรรณาณ์นั้นเป็นนิมิต แต่
ตำนานพระธาตุเจ้าวิภิกขุขัยว่า ก่อนขึ้นนั้นได้ลงมาลงในดินสามเดม

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องฤาษีร้างเมืองสุโขทัย ซึ่งบางตำนานกล่าวว่ามีฤาษี ๔ คน บางตำนานว่ามี ๕ หรือ ๖ คน : ฤาษีอยู่บริเวณ ป่าหิมพานต์ พงศาวดารเมืองสุโขทัยเขียนว่าฤาษีเหล่านี้มาจากเมืองวิเทหราช ได้มาทำนบนาเขาต่างๆ ฤาษีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองสุโขทัยประกอบด้วย

- ฤาษีวาสุเทพ (ฤๅษีฤๅษี) ทำนบอยู่บนดอยอ้อยหรือดอยคันธนาถ ภูเขาที่มีรศหอมหวานหรือชื่อภาษาบาลีเรียกว่าเขาสุคนธ์บรรพต ตั้งอยู่บนแม่น้ำโรหิณี คือแม่น้ำสายในปัจจุบันเรียกกันว่า ดอยสุเทพ เป็นอวตารของพระกฤษณะ มีหน้าที่รักษาทิศเหนือ
- ฤาษีสฤงหัตตะ ทำนบที่เขาสมณคณ เมืองละโว้ ผู้รักษาทิศใต้
- ฤาษีอนุสิชฏะ (อนุสิคคะ) หรือฤาษีสัณหาโคต ทำนบบนเขาใกล้เมืองหริทวิคิตี หรือ หริทวิคิตี (เมืองศรีรัตนาลัย)

ก่อนมีอาณาจักรสุโขทัย เดิมบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงแห่งนี้เคยมีชื่อว่า "สมันตประเทศ" และ "วิคิตสมรนคร" เป็นที่อยู่ของคนพื้นเมืองที่ตำนานเรียกว่า "นักจากรอยเงาสัตว์" พระฤๅษีต่างๆ มีพวกอนาเป็นบิพราขบปกครองโดยชาวทศทิศราชธรรม เทวดาจึงลงโทษบันดาลไฟเมืองเหล่านั้นล่ม

ต่อมาเมื่อฤาษีวาสุเทพมาสถิตถาวรแท่นหินที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ ก็คิดจะดำเนินตามพุทธศาสนา โดยพาผู้ที่มีศรัทธารธรรมมาประกอบเมือง ได้ปรึกษากับฤาษีสฤงหัตตะซึ่งชำนาญการช่าง ได้คำแนะนำว่าควรสร้างเมืองเป็นรูปหอยสังข์ เหนือต้นเขื่อนอนุสิคฤๅษีสร้างเมืองหริทวิคิตี ปรากฏว่าเมืองนั้นผู้คนอยู่สุขสบายดี ชินกษัตริย์ปกครองระบอบที่สร้างเมืองสุโขทัยว่าอยู่ใน พ.ศ. ๖๐๐๔

เมื่อสร้างเมืองแล้ว ฤาษีวาสุเทพและฤาษีสฤงหัตตะได้พร้อมใจกันเกลี้ยพระธิดาของพระยาจักรวดีแห่งเมืองละโว้ให้บุตรพระนามว่าจามเทวีมาเสวยราชย์ในเมืองสุโขทัย เนื่องจากขณะตั้งอยู่ในเบญจศีล จระนางจามเทวีมาครองเมืองสุโขทัยพร้อมด้วยขุนนาง ลมณวิธานมณีนายช่างฝ่ายต่างๆ รวม ช่างราชบริพารหมู่ละ ๕๐๐ คน รวมประมาณ ๑,๕๐๐ คน เป็นภคพลเรือนให้เห็นถึงการนำเอาอารยธรรมทางวิจิตรจากแคว้นละโว้มาสู่ดินแดนภาคเหนือเป็นครั้งแรกในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๓

พระนางจามเทวีทรงมีพระราชโอรสฝ่ายแรก ๒ พระองค์ คือเจ้าอภัยนุชัย และเจ้าอนันตยศ (เมื่อครองราชย์มีชื่อว่าอินทพร) พระนางจามเทวีได้ทำนบ้ำรุงพระศาสนาอย่างมก สร้างวัดวาอาราม พระพุทธรูป พระพิมพ์ มากมด เมื่อพระโอรสเจริญวัย พระนางจามเทวีทรงเลาะราชสมบัติให้เจ้าอนันตยศเป็นกษัตริย์ครองนครสุโขทัย และได้ราชภักเณให้เจ้าอภัยนุชัยครองนครละโว้

กษัตริย์ที่ปกครองนครวิญญูไชยทุกสัณฐานระบุว่า มีทั้งสิ้น ๔๐ หรือ ๕๐ พระองค์ โดยกษัตริย์ลำดับที่ ๒๔ (นางตำนานระบุว่าลำดับ ๒๔ หรือ ๒๕) มีพระนามว่าพระเจ้าอาทิตย์ราช ดำเนินแต่ละเล่มกล่าว ปิณฺณรชราชย์ไว้ต่างกัน ตำนานมูลศาสนาว่าตรงกับปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑,๒๐๐ ปี ตำนานพระธาตุเจ้าวิญญูไชยว่าตรงกับ พ.ศ.๑๕๕๕ จากเทววงศ์ระบุว่า พ.ศ.๑๕๕๐ พงศาวดารโยนกว่า พ.ศ. ๑๕๔๖ จินนภาคภูมิปกรณ์ระบุจุดศักราช ๕๐๔ คือ พ.ศ.๑๕๔๐ เป็นต้น พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระบรมเชษฐาภาพ มีพรตตบิณฑบาตเป็นเลิศ และทรงทำนุบำรุงพระศาสนา บ้านเมืองจึงรุ่งเรืองชาวนครวิญญูไชยอยู่เย็นเป็นสุข

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าอาทิตย์ราชโปรดให้สร้างพระอารามหลวงขึ้นเป็นที่ประทับ บางตำนานว่าสร้างปราสาทราชมนเฑียรให้เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ พร้อมทั้งสร้างนักษัตราศาลที่ลงพระบังคนด้วย แต่บังเอิญห้องพระบังคนสร้างบนที่ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับและพญากฤณจะ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมธาตุ ดังนั้น เมื่อพระองค์จะเสด็จไปสู่สถูปฐาน (ห้องน้ำ) ศาสนาใด กากที่เผ่ารักษาถานที่นั้นก็จะบินผ่านมาแล้วปล่อยขางมให้ตกต้องพระเจ้าอาทิตย์ราชทุกครั้ง พระองค์จึงเสด็จย้ายไปเข้าสถูปฐานแห่งอื่น ประการนี้ถ้ายังมีเรื่องบินร่อนอยู่ข้างบนแล้วโดยลงเหนือพระเศียรของพระองค์อยู่ถาวรตอน เป็นเช่นนี้ถึง ๓ ครั้ง พระเจ้าอาทิตย์ราชทรงกลัวและสั่งให้พวกอำมาตย์ออกไปจับดา เทวดาก็บันดาลให้กาติดบ่วง พระเจ้าอาทิตย์ราชจะทรงรำคาญเสีย แต่เหล่าอำมาตย์ก็พูดหาหนทางให้ละเสนาให้ใน ไกรทนายใน ไกรทนายว่าประโยชน์อันยิ่งใหญ่จะบังเกิดแก่พระเจ้าอาทิตย์ราช หากกลางคืนพระอาทิตย์รักษาพระบรมจักรวิจิตรทุกทิศทุกทางพระเจ้าอาทิตย์ราชในฝัน และให้นางกุมารเกิดได้ ๗ วันมาอยู่กับกา ๗ วัน กลับกับอยู่กับคน ๗ วัน จนครบ ๗ ปี กุมารก็จะพูดภาษาคนได้ พระองค์ก็จะแจ้งมูลเหตุแห่งการกระทำของกา พระเจ้าอาทิตย์ราชก็ทรงทำตาม หอกรบ ๗ ปีพระเจ้าอาทิตย์ราชให้พญากุมารและตามออกติดตามกาจึงเล่าโดยผ่านกุมารถึงเรื่องพุทธพยากรณ์และชาลาไปทางนั้น เมื่อกลับมาขึ้นนั้นเมื่อการเผือกพร้อมด้วยบริวารมาถึงก็พูดเล่าถึงพุทธพยากรณ์อีกครั้ง

"อันสถานที่พระองค์ได้ทรงสร้างนักษัตราศาลนั้น เป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุ ดุจรับธาตุแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตกาลทศกัณฐกเมื่อเป็นผู้เป็นอสูรได้ตั้งใจโกศเป็นภูเขารักษาถานที่นี้" ๔๐๒ ปีก่อนมิให้ผู้คนและสัตว์มาทำทุกปรก "

พระเจ้าอาทิตย์ราชจึงทรงเกิดปีติยินดียิ่งนัก และได้สั่งให้เสนาอำมาตย์หรือกษัตริย์กษัตริย์เป็นที่ยึดพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้านั้นทันที แล้วกษัตริย์ให้ทราบเสนาบดีแล้วและพระองค์ได้ให้แม่ทัพสองมาควบคุมพระปริตตมสถลภายในพระอารามนัก สกกลางคืนพระเกศาธาตุได้ปลั่งอภัพพรณรังสีเกิดแสงสว่างโชติช่วงทั่วทั้งเมืองโดยทั่วทั้งที่บรรดาพระบอไม่วัดนั้นได้ลอยขึ้นท่ามกลางนั้นจนปรากฏให้เห็นทั่วหน้าและก็ลอยกลับไปที่เดิม พระองค์จึงได้สั่งรื้อถอนปราสาทราชมนเฑียรทั้งหมดออกไปตั้ง ณ ที่อื่นไว้ ประทับให้ทำราชวัติโดยรอบ แล้ว

คตแต่งประดับประดาด้วยเงินทอง ข้าวธอก ดอกไม้ รูปเขียน เครื่องหอม เป็นพุทธรูปฯ แล้วโปรดให้ประกาศให้ชาว
หริภุญไชยมาสักการบูชาและตบแต่งน้ำพระบรมธาตุ โดยให้จัดงานสมโภชพระบรมธาตุสุดศด ๗ วัน ๗ คืน

เมื่อชาวนครหริภุญไชยมาพร้อมกันแล้ว พระเจ้าอาทิตย์ราชก็เสด็จพร้อมด้วยพระราชเทวี เหล่า
นางสนม พราหมณ์ และเสนาบดี ทรงนักการทรงน้ำโดยยกพระน้ำสุวรรณภิงคารขึ้นบนพระเคียว แล้วทรงตบ
สถานที่ที่จะบังเกิดพระบรมสารีริกธาตุ ครั้นถวายดอกไม้เครื่องหอมมณีสถารแล้ว ก็ทรงอธิษฐานอาราธนา
พระบรมสารีริกธาตุให้เสด็จออกมา เป็นจีปชะจักษ์ มอบทองคำที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเต็มไปด้วย
เครื่องหอมก็ลอยขึ้นมาแปลงแสงสว่างเป็นแก้ว ๘ ประการ ผสมมีรูปทรงเหมือนปลีกล้วย ชาวเมืองต่างประหลาด
ตาถาวรและซัดดอกไม้ขึ้นไปถวายเป็นพุทธรูปฯ ขุนยาศนศรบริบเร่งก็ยกของถว้พระบรมสารีริกธาตุ

ตำนานมูรธาสนา เป็นตำนานที่มีภาพพรรณนาฉากและเหตุการณ์โดยละเอียด ฉากกว่าสามเทวี
วงศ์และจินดาภมาภิปรามณ์ โดยเฉพาะเหตุการณ์ตอนพบพระบรมสารีริกธาตุ เพราะเป็นฉบับเดียวที่กล่าวว่า
พระบรมธาตุที่นำมาใส่ในโกศ ณ นครหริภุญไชยนี้ คือพระบรมสารีริกธาตุเจ้าทุกองค์ จ้ะเจ้าพระบดินธุ์เชิญไปที่
มหาเจดีย์ของตนในเมืองหงษ์ ๔ คือ พระคฤห์ สารีพตี วิมลพิศุ ปาวา กุสินารา รามนคร อัสสะกัปปะนคร และเวท
ทิปะนคร ตำนานได้กล่าวถึงไปถึงพระธาตุ ๘ องค์ที่พระเจ้าธรรมโศกราชได้ทรงรวบรวมไว้ โดยในตำนาน
พระธาตุเจ้าหริภุญไชย ได้กล่าวโดยละเอียดว่าเป็นพระธาตุพระนอน ธาตุกระดูกอก ธาตุกระดูกนิ้วมือและธาตุ
ข่อยเต้านมพระหนึ่ง โดยนำมาใส่ไว้ในพระบรอกไม้รวก (ไม้ไผ่) แล้วใส่ในโกศแก้วสุทในญ ๓ กว และบรรจุไว้ใต้ที่
พระพุทธรูปเจ้าเมืองนั้น

จากนั้นตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญไชยกล่าวว่า พระเจ้าอาทิตย์ราชเสด็จสั่งให้ช่างทองคำโกศหนัก
ตามพัน สูง ๓ ศอก ประดับแก้ว ๘ ชนิด รวมโกศที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่ตำนานมูรธาสนากล่าวว่า พระเจ้า
อาทิตย์ราชให้ทำโกศทองคำ โกศทองเหลือง โกศงา โกศไม้จันทร์ ให้ใหญ่กว่ากันเป็นลำดับ เขาโกศไม้จันทร์ไว้
ภายนอก เขาโกศงาไว้ภายในโกศไม้จันทร์ เขาโกศทองเหลืองซ้อนภายในโกศงา แล้วเอาโกศเงินไว้ภายในโกศ
ทองเหลือง จากนั้นจึงนำโกศทองคำที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในสุด ให้ภักษินก่อนหนึ่งขนานประมาณ ๑ ศอก
กว้างยาวประมาณ ๒ ศอกคืบ เมื่อก่อพระธาตุเจดีย์ พระเจ้าอาทิตย์ราชก็ทรงแบบตึ่มนั้นมาก่อไว้ตรงกลาง เพื่อให้
ก่อก่อนสำหรับเป็นที่รองโกศพระบรมสารีริกธาตุ แล้วให้ช่างก่อปราสาทหลังเตี้ย มีเสา ๔ ต้น สูง ๑๒ ศอก ประ
ดับ ๕ ด้าน ตกแต่งด้วยดิน ฐิฐ เงินทอง แก้ว ๘ ชนิด เป็นที่บรรจุโกศพระบรมสารีริกธาตุนั้น เมื่อการก่อสร้าง
แล้วเสร็จ โปรดให้ฉลองพระเจดีย์พร้อมทั้งถวายเครื่องสักการะถว้วัน ๗ วัน แล้วโปรดให้สร้างโบสถ์วิหาร ศาลาใหญ่
น้อย เป็นพระอารามลัทธิคัมภริภุญไชย สร้างไว้เพื่อบูชาพระพุทธรูปและพระศาสดานานัปการ นับเป็นยุคที่รุ่งเรืองของ
เมืองหริภุญไชย

ปีที่พระเจ้าอาทิตยราชสร้างพระธาตุหริภุญไชยนี้ หงสาวดารโยนกวางตรงกับจุลศักราช ๙๔๖ หรือ พุทธศักราช ๑๕๒๙ เมื่อปกครองนครหริภุญไชยได้ ๑ ปี แลจากเทววิงศรบุปปี ๑๔๕๐ ในขณะที่จินกาลมาลีปกครองระบอบศักราชในปี ๑๖๑๗

คัมภีร์สมัยของพระเจ้าธรรมสิริ (เสววาริทธิ) ผู้เป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าอาทิตย์ราช หงสาวดารโยนกพระบุปปี พ.ศ. ๑๖๖๑ แลจินกาลมาลีปกครองปี พ.ศ. ๑๖๗๖ ขณะนั้นทรงมีพระชนมายุได้ ๑๙ พรรษาให้สร้างโกศทองคำครอบโกศทองคำที่พระเจ้าอาทิตย์ราชผู้เป็นพระอัยกาทรงสร้าง แล้วให้เอาหินเมฆาก้อนปราสาทสูง ๒๔ คอก โดยในตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญไชย ได้กล่าวโดยละเอียดว่า พระเจ้าธรรมสิริทรงให้สร้างโกศทองคำหนึ่งสูง ๔ คอก ของคำแก้ว ๑ ๕๕๕ คำ ครอบโกศพระเจ้าอาทิตย์ราช แล้วสร้างมณฑปปราสาทหนึ่งสูง ๕ วา ครอบมณฑปพระเจ้าอาทิตย์ราช

ในตำนานสิบห้าราชวงศ์ ได้กล่าวว่าอาณาจักรหริภุญไชยล่มสลายโดยฉฉ เจ้ามัญรายกษัตริย์แห่งเชียงรายได้อพยพเมือง เนื่องจากพระองค์ได้สืบสืบจากพ่อค้าชาวเมืองหริภุญไชยว่า เมืองแห่งนี้มีเวลาสุขุขอุดมสมบูรณ์มาก ทุกเมืองต่างมุ่งหน้ามาค้าขายกับด้วยชาวเมืองหริภุญไชยเป็นอันมาก ทั้งทางบกและทางน้ำ รวมทั้งใช้สินค้าด้วยเช่นกัน เจ้าเมืองก็มีสมบัติและช้างม้าให้พสกนิกรมาก เมื่อพระเจ้ามัญรายได้ฟังดังนั้น จึงเกิดความอยากใคร่ได้มาเป็นเมืองแห่งตน จึงได้ส่งอำมาตย์ไปเป็นไส้ศึกและยื้อเมืองหริภุญไชยได้ ในสมัยพระเจ้าญี (ยี่นา) จินกาลมาลีปกครองระบอบตรงกับปี พ.ศ. ๑๘๓๕ แต่ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่นำมาปี พ.ศ. ๑๘๓๕ อารยัตติยวงศ์ครั้งนี้ พระเจ้ามัญรายได้ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุหริภุญไชย ให้มีรูปทรงแตกต่างไปจากรูปทรงเดิมคือยกให้กลมไม่เป็นตุ่มดังเก่าและบนยอดทามนี้ ยังได้ให้เอาทองคำมาหล่อเอาปราสาทมหาธาตุไว้บนนั้นหนัก ๖๐๐ คำ และใส่คำหรือทองจังโกที่หล่อ และฉฉิมพระธาตุเจดีย์สูงได้ ๗๐ คอก

ในสมัยล้านนา กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายลำดับต่อมา ก็ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุหริภุญไชยเช่นเดียวกับ จนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของกษัตริย์แห่งล้านนาว่าจักต้องทรงเสด็จมาฉฉิมการและปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์หริภุญไชย เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่พระองค์และบ้านเมืองสืบไป ดังที่ตำนานมูลศาสนารบว่าในสมัยพระยาแสนภูวนะประทับนครหริภุญไชยได้ทรงสร้างพระพุทธรูป ๕ องค์ ฉฉายแก่พระนางจามเทวี สร้างศาลา พอดยอตพระธาตุ และพระพุทธรูปอีก ๕ องค์ด้วยทองคำหนัก ๑ แสน

โดยเจตนาอย่างยิ่ง ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุหริภุญไชยและพางสร้างศาสนสถานอื่นๆ อีกมากมายที่พระอารามหลวงแห่งนี้ ดังปรากฏในตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญไชยดังนี้คือ ในปี พ.ศ. ๑๙๙๐ พระเจ้าติโลกราช ทรงสร้างสุพรรณเจดีย์ หน้า ๑๕ วาอร สูงแต่ใจขึ้น ๑๖ วา อรไม่มี ๕๒ ชั้น ฉัตร ๒

ใบ ใช้เงินแล้ว ๔๗๓ ๒๒๕ ก้อน ทองจังโก ๒๕,๘๔๕ แขน เอาจี๋ของมีอันนางจามเทวีใส่ทองธัญชیر แล้วใส่จังโกคำเป็นแผ่นได้ ๑๖๕ แผ่น หลังจากนั้นก็ทรงสร้างพระทองคำองค์ใหญ่แผ่นหนึ่งแผ่นแก้วด้านใต้หนัก ๕,๐๐๐ คำ พระเงินพระนาค พระทองคำ สร้างเสร็จ พ.ศ.๑๘๕๐ เดือนวิสาขะ ๒๖ ค่ำ วันอังคารไทย กลางจ้ง ขามกลางวัน ทั้งยังทรงสร้างพระเงินนั้นใน สวามถ้ำวังจากทิศใต้ไปทิศเหนือ ๕๐ ภาวอก ความยาวจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ๓๐ ภาวามีประตูโอง ๓ แห่งทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศเหนือ และก่อปราสาทรับนอก ถ้างจากทิศใต้ไปทิศเหนือ ๑๒๕ ภาวาวจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ๘๕๐ ภาว มีประตูโอง ๔ ด้าน ทิศบูรพา ทิศทักษิณ ทิศปัจฉิม และอุดรทิศ นอกจากนั้นได้ทรงรังกัลปนาที่นาให้แก่ภักขพรรณเจดีย์ ๑๓,๘๐๐ นา และข้าพาสักวาหพระธาตุคคัยอีกด้วย”

ต่อมาในสมัยของพระเจ้าเมืองแก้ว ก็ได้ทรงบูรณะและปฏิสังขรณ์พระธาตุยาคูให้ด้วยเช่นกัน ใน ปี พ.ศ. ๒๐๔๖ ทรงวิหารวัดมหาธาตุ พ.ศ. ๒๐๗๓ ทรงบูรณะวัดวิหารหลวงมหาธาตุ โดยวิหารหลวงกว้าง ๑๐ วา ๓ ศอก ยาว ๒๔ วา ๓ ศอก เสาไม้ ๔๐ เสา ๕ ท้องฉนวนวิหารหลวง ๔๙๐ แผ่น^๗ ต่อมาราว ค.ศ. ๒๐๖๙ ในสมัย พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวหรือพระเมืองข้าม^๘ ทรงบูรณะสิ่งของพระองค์และโอรส ๒ องค์ คือ ทำซาสค่าและเจ้าจอมเมือง ได้ทรงสร้างวิหารพระมหาธาตุและได้นำทองคำมาใส่ที่พระธาตุเจ้า ๔๐,๕๐๐ คำ^๙

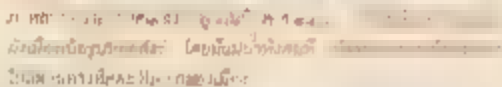
จะเห็นได้ว่าตั้งแต่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างพระบรมธาตุศรีวิชัยอันแล้ว เจ้าผู้ครองอาณาจักรศรีวิชัยและล้านนาทุกพระองค์ได้ทำนุบำรุง และบางพระองค์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างเสริมเพิ่มเติมจนองค์พระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง และเมื่ออาณาจักรล้านนาเป็นส่วนหนึ่งของสยามแล้ว เจ้าเมืองฝ่ายเหนือและรัฐบาลไทยก็ได้ให้ความสำคัญบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเจดีย์ให้คงอยู่ในสภาพงดงามตลอด โดยมิได้มีการรุดค้นทางโบราณคดีแต่อย่างใด

กษัตริย์ผู้ครองนครเจริญไชยทุกพระองค์ ได้บูรณะพระบรมธาตุเจดีย์และพัฒนาด้านการกำกับ
โดยเปลี่ยนจากโถงแก้วเป็นโถงทอง และเปลี่ยนเป็นฉนวนทึบ จนเป็นที่สุดเป็นเจดีย์ทรงระฆังและได้ขยายขนาดของ
เจดีย์ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งสูงถึง ๓๕ วาครึ่ง ๗ วา ๑๓ วาครึ่ง

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๔ ในสมัยของพระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้มีพระราชศุภทอาตังสิ่ง
พลวงที่มูน และยกจัดรบรบคเป็นทางคำเนื้อเจือ ฐานฉัตรวิหาร ๑ เมตร ๗ ราชูเจ้าเงจิฎยโธเป็นทีเคาการพลการ
บุรุษของชาวลำหูนและชาวเมืองเนเมือมาแต่โบราณมาทศรบพเท่าทุกวันนี้ ในปี ๒๓๓๘๒ เจ้าเงจิฎยโธ
ศักดิ์ ได้อาภาณาคูนา ธรรมจยิตประสุปามาปรับปรุงใหม่ โดยให้ปูนซีเมนต์หุ้ม เป็นรูปทรงปัจจุบัน แต่ยังไม่ได้
หุ้มทองพระบรมธาตุ ส้างสูง ๑ เส้น ๖วา (๔๔ เมตร ๔๔ คอก) ต่อมาในราวปี พ.ศ. ๒๔๐๐ รัฐบาลได้ จัดสรร
งบประมาณ ๒ ล้านบาท เพื่อเฉลิมฉลองถึงพุทธกาล ปิดทองทั้งองค์ งบประมาณ ๑๑ ล้านบาท บูรณะหุ้มทองที่
ชำรุดและเสริมใหม่จนถึงปัจจุบัน

ภายในบริเวณวิทยาลัยทั้งเขตและจังหวัดระยองสุพรรณบุรีฯ ได้รับทราบประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๔ ตอนที่ ๑๙ ลงวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ และ วันที่ ๗๖ สมณที่ ๓๔๕ ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

เชิงอรรถฉบับที่ ๑

‘พระพุทธรูปงาม และพระพุทธรูปงาม. ตำนานมูลศาสนา. ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพ พระธรรมราชานุวัตร (โศภ ฐิติธมฺโม) ณ เมรุวัดสนามยาวา กรุงเทพมหานคร วันที่ ๑๙ ตุลาคม
๒๕๓๐, หน้า ๘๕๐

‘ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระพิจิตรโอสถ
(รอด ฐิตินานนท์) ณ เมรุวัดเจ้า จันทน์เขื่อนขันธ์ วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒.๕๒๕๐๕). ม.ป.ช., ๒๕๐๕. หน้า ๓๙-๔๐.

‘นามของพระเจ้าอาทิตยราช เรียบเรียงกันไป บางเล่มเขียน พญา พระยา พระเจ้าอาทิตยราช บ้าง
เขียน พญาทิตตะ อาทิตยราช แต่นักวิชาการด้านด้านนาสิกษาเห็นกันว่าคำที่ถูกต้องสำหรับสมัญญาของกษัตริย์
ยุคหริภุญไชยจากศิลาจารึกเขียนว่า ‘พญา’ ลงท้ายนามเขียนว่า ‘พระญ’ หรือ ‘พระยา’ ไม่ใช่คำว่า ‘พระยา’ แต่
ในที่นี้จะขอใช้คำเขียนนามของพระมหากษัตริย์ทั้งทุกถวเอนบนแผ่นดินล้านลาวว่า ‘พระเจ้า’ ให้เหมือนกันหมดเป็น
มาตรฐานสากล เนื่องจาก อ.ทิฆะ เชื้อจันทร์ทรง ได้ให้คำแนะนำว่า ปัจจุบันคำว่า ‘พญา’ ถูกนำไปใช้ปะปนกับ
การขนานนามสัตว์ เช่น ‘พญาวานร’ ‘พญาครุฑ’ ‘พญาปลา’ ส่วนคำว่า ‘พระยา’ ก็กลายเป็นชั้นยศของ
ขุนนางลำดับหนึ่งในสังคมไทยยุคอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

‘ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย ฉบับหนึ่งคือ บาลิศาพนวงศ์ อธิบายความหมายของคำว่า
‘หริภุญชัย’ ว่าหมายถึง ‘การขึ้นมณฑล’ โดยแยกรากศัพท์ดังนี้ ‘หริ’ แปลว่า ‘สมเด็จพระ’ ส่วน ‘ภุญ’ แปลว่า
กิน-ฉัน แต่ในตำนานบางแห่งก็ว่า ‘วิภาต’ แปลว่า ‘สมเด็จพระ’ และตำนานมูลศาสนา มีได้ระบุว่ากิดดาหารที่ถวายนั้นเป็น
หมากส้ม ทั้งยังอธิบายรากศัพท์ของ ‘หริภุญไชย’ และวางออกใบลานมาจากคำว่า ‘หริภุญไชย’ หมายถึงการอภิเษก
สมรสนางงามเทวีให้ประทับนั่งเหนือแท่นทอง นอกจากนี้แล้ว นักวิชาการแนวคติชนวิทยา เช่น อ.วิฑูรย์ บัวแดง เสนอว่า
น่าจะมาจากคำว่า ‘หริภุญไชย’ แปลว่า ‘รอยสักรัชมะหรือพระวิษณุ (นารายณ์) เนื่องจากนครหริภุญไชยมีผังเมืองเป็น
รูปหยดน้ำ หรือ ๘ พงศาวดาร ธนธิไทย เสนอว่า หมายถึง เมืองแห่งพระธรรม หรือเมืองที่นับถือไวเชณพินิกาย เพราะ
พระรามเป็นอวตารของพระเว (วิษณุ) ในขณะที่ ศ.ดร.สุคนธ์ รุ่งเรืองศรี เห็นว่า หริภุญ มาจาก ‘หริ’ คือ ๘๗ ลงกับ
อุระ แปลว่าเมืองนี้เป็นลูกที่เกิดแต่ของพระอุระ ภายหลังเชื่อกันว่า พิศมัยทูลดิลกแห่งชาติ ศรีภุญไชย. ปรีชาธรรมภา
ชี้อ่านนามเมือง สืบค้นความหมาย ถ้ายกออกจากระ ของคำว่า ‘หริภุญไชย-คำพูด’, เชียงใหม่ : ไชยนาฬิณี,
๒๕๔๗.

‘นอกเหนือจากฤาษีวาสุเทพ สุภทันตะ และอนุตติสสะ แล้วยังมีฤาษีอีกสามคนที่ถูกเอ่ยถึง
ในตำนานหน้าแรกๆ แต่ไม่เกี่ยวข้องกับการสร้างเมืองหริภุญไชย ทว่ามีความหมายในการสร้างเมืองเขลางค์นคร
ประกอบด้วยฤาษีนาถหรือ หรือสมณฤาษี ประจำทิศละวันคือ ฤาษีภุทธฤทิส (บางท่านว่า พุทธฤทิส กับสมณฤาษี
เป็นชื่อเดียวกัน) อยู่ที่เขาสุวรรณบรรพต รินสารนที นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าจะเป็นบริเวณคชโย และฤาษี
สุพรหมญาณ. สถิตอยู่ที่เขาตะขวงมา ร่วมกันที่ บริเวณเมืองลำปาง

“ประวัติของวิญญูไชยยุคต้นมีลักษณะเป็นนิยายปรัมปราคติ สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนใน
ระบอบแรกนั้นเป็นพวกเผ่าคนสุรหรือพวกละว้า มีลักษณะเป็นชนเผ่า (tribal society) มีหัวหน้าเผ่าปกครอง ใช้ภาษา
เดียวกัน แต่แยกเป็นหลายๆ หมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กัน โดยแต่ละหมู่บ้านจะมีระชากร วัว เนื้อ (สัตว์) เป็นสัญลักษณ์
(ideologic groups) ของตนประจำเผ่า ตำนานจึงกล่าวว่าการเผ่านี้เกิดจากรอยเท้าแรด รอยเท้าช้าง และรอยเท้าวัว
เป็นต้น

“สิงหนะ วรรณศิลป์ แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับเดิมที่แต่งให้เป็นภาษาล้านนาปี พ.ศ. ๒๕๐๙,
ตำนานพระธาตุเจ้าวิญญูชัย, (คำพูด : เจริญโรจน์นิพนธ์, ๒๕๐๕)

“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔-๔๐

“สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ตำนานสิบห้าราชวงศ์, เล่มที่ ๑ ยุคที่ ๑-๒, หน้า ๔๕.

“พระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนา, ตำนานพุทธศาสนา, หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

“สิงหนะ วรรณศิลป์, ตำนานพระธาตุเจ้าวิญญูชัย, หน้า ๔๓-๔๔

“เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

“อินทกมลวาทิปกรณ์ เจริญฉบับเดียวระบุว่าพระเจ้าเมือสกลเจ้าเป็นพระสกลเจ้าเป็นพระสกลเจ้าเมือเมือ
ในขณะที่ตำนานฉบับอื่นๆกล่าวว่าพระเจ้าเมือสกลเจ้าเป็นพระเจ้าเมือสกลเจ้า

“สิงหนะ วรรณศิลป์, ตำนานพระธาตุเจ้าวิญญูชัย, หน้า ๔๒.

บทที่ ๒

ศิลปสถาปัตยกรรมพระธาตุหริภุญไชย

มณฑปโองทรงปราสาทสมัยพระเจ้าอาทิตยราช

พระธาตุหริภุญไชยเมื่อครั้งสร้างตามทีปราชฐ์ในหนังสือตำนานหลายฉบับกล่าวตรงกันว่า มีลักษณะเป็นสถูปสี่เหลี่ยมทรงปราสาท มีฐานทวารเข้าออกทุกด้านได้ทั้งสิ้นด้าน มีปราสาทแปดชั้นอยู่มุมละองค์ ก่อด้วยศิลาแลง ภายในเป็นที่ประดิษฐานพระโกศ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย กล่าวไว้ว่า “ฝ่ายสมเด็จพระธรรมกษัตริย์ (อาทิตยราช) จึงมีพระราชโองการสั่งให้สร้างปราสาทสถูปทรงสูงคี่หนึ่ง อันงามควรนำมาซึ่งความเลื่อมใส โดยสูงเนินได้ ๑๒ ศอก มีทวารบานประตูเข้าออกทั้งสี่ทิศ ไม่ระจิรวัดด้วยเสา ๔ เสา ลมควรไปกระทำขึ้นไว้ในเบื้องแผ่นศิลาหนึ่ง”

เช่นเดียวกับตำนานเวียงจันทน์ว่า “พระราชาทศยราชก็ให้เอาหินมาเพื่อจักก่อให้เป็นเจดีย์ ..แล้วก็ให้ก่อเป็น ๔ เสา ตั้งเสาปราสาทสูงได้ ๑๒ ศอก ให้เป็นประตูทั้งทั้ง ๔ ด้านอยู่ภายนอกทิศธาตุเจดีย์นั้นแล”

หรือชินกาลมาลีปกรณ์ พรรณนาว่าภายหลังจากที่พระอาทิตยราชได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ในสถูปอันวิจิตรด้วยรัตนะเป็นอันงามมีประการต่างๆ “แล้วประดิษฐานบนแผ่นศิลาหนึ่งหนึ่ง ไม่ระจิ้วให้สร้างสถูปทรงปราสาทสูง ๑๒ ศอก มี ๔ เสา ประตู ๔ ด้าน”

พระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ในโกศทองคำหนัก ๓,๐๐๕ ตำ ความสูง ๒ วา ซึ่งในพงศาวดารโยนกเรียกว่า “พระบรมธาตุเจดีย์ขลมา” สูง ๑ เส้น ๑ วา ประดับประดาด้วยแก้วทั้ง ๗ ศอกแล้ว ประดิษฐานอยู่ในมณฑปโองทรงปราสาทลักษณะเป็นเรือนธาตุโปร่งเปิดให้ลมพัดผ่าน ระแนงเสาทั้งที่นั้นทำฐานโค้งยื่นออกมาสี่ทิศ ส่วนยอดของมณฑปมีท่อนหลักฐานแน่ชัด อาจเป็นทรงปราสาทมีเรือนยอดหรือสเทียซ้อนกันหลายชั้น ประมาณ ๓ - ๗ ชั้น หรืออาจมีการประดับลวดลายจำลองระหว่างชั้นตามมุม และบนสุดเป็นยอดปัทม

ตั้งแต่พระเจ้าอาทิตยราชทรงสร้างพระธาตุหริภุญไชยแล้ว เจ้าผู้ครองอาณาจักรหริภุญไชยแต่ละด้านนาทุกพระองค์ได้ทำนุบำรุง บางพระองค์ทรงบูรณปฏิสังขรณ์และสร้างเสริมเพิ่มเติมจนองค์พระธาตุเจดีย์มีลักษณะเปลี่ยนไปจากเดิมโดยสิ้นเชิง และเมื่ออาณาจักรล้านนาธรรมเป็นส่วนหนึ่งของสยามแล้ว เจ้าเมืองฝ่ายเหนือ

และรัฐบาลไทยก็ได้ให้ความสำคัญบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเจดีย์ให้คงอยู่ในสภาพสมบูรณ์ตลอด โดยมิได้มีการขุดค้นทางโบราณคดีแต่อย่างใด

เสริมโอกาสทองคำสร้างชุมชนร่มโพธิ์พระเจ้านครพนม

สมัยพระเจ้าพรหมโลก หรือพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ครองราชย์ขึ้นต้นปี ๓ ค่ำจากพระเจ้าอาทิตยราชในปี ๑๒๓๒) ทรงชักชวนชาวเวียงจันทน์สร้างโอกาสทองสูง ๔ ศอก ทองคำหนัก ๑.๕๔๐ ค่ำ ประดับแก้ว ๔ ประการ ล้อมโอกาสที่พระเจ้าอาทิตยราชโปรดให้สร้าง แล้วให้ก่อนมอบทรงปราสาทรุ่งเรืองสูง ๕ วา รวมกับมณฑปโดยก่อศิลาแลง หอกทับที่พระเจ้าอาทิตยราชสร้างไว้อีกชั้นหนึ่ง เป็นการก่อหอกเพิ่มความสูงขึ้นอีกเท่าตัวเป็น ๑๓ เมตร

ตำนานมูลศาสนาในราชพงศาวดารว่า “ดังนั้นในพระเจ้าโอกาสทองคำอันหนึ่ง ประดับด้วยแก้ว ๔ สิ่ง ใส่ภาชนะกลีบทองคำ อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชให้เมื่อก่อนนั้น แล้วให้เอาหินมาครอบปราสาท อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชได้ ๑๔ ศอก แล้วให้จารึกไว้ในหินสำหรับระพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๕ หน้าไม้”

เปลี่ยนเป็นเจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมืองในสมัยพระเจ้ามังราย

นับจากสมเด็จพระเจ้าพรหมโลกเป็นต้นมามีกษัตริย์ปกครองแคว้นเวียงจันทน์อีกประมาณ ๑๑ พระองค์ ถึงสมัยพระเจ้าบุญนา (ยี่นา) กษัตริย์เวียงจันทน์องค์สุดท้าย ก็เสียพระนครให้แก่พระเจ้ามังราย ตามตำนานพระธาตุเจ้าเวียงจันทน์ระบุว่า ลงกับ จ.๒.๒๓๕ หรือ พ.ศ.๑๘๑๒ พงศาวดารโยนก ตำนานราชวงศ์ปกครอง ตำนานพื้นเมืองเขียนใหม่ว่าตรงกับ จ.ศ. ๒๔๓ หรือ พ.ศ. ๑๘๒๔

ในตำนานมูลศาสนากล่าวถึงตอนที่พระเจ้ามังรายได้เมืองเวียงจันทน์ไว้อย่างแน่นอนว่า จะมีพวกผ้าขาว (สีปะขาว หรืออุบาสก) ได้เอาทองคำมาถมปราสาทพระมหาธาตุมีน้ำหนัก ๕๐๐ ค่ำ สีทองพระบรมธาตุ ๔๐๐ แผ่น แล้วไปแจ้งให้พระเถระเจ้าผู้รักษาพระมหาธาตุทั้ง ๕ รูป (มีตำแหน่งเป็นพระมหาเถรแห่งกรุง) นั้นทราบว่าจะทำอย่างไรต่อไปอีก พระเถระเจ้าและพวกภิกษุชาวจึงพากันไปหาพระเจ้ามังราย พระเจ้ามังรายโปรดให้ขุนฟ้า (ชายฟ้า - ผู้ที่พระเจ้ามังรายให้ปกครองเวียงจันทน์ ในฐานะที่ร่วมเป็นเจ้าเมืองเวียงจันทน์ไว้ได้) ร่วมกับพระมหาเถระเจ้าทั้งสี่นั้นเป็นแม่กอง

“...จึงไม่คิดทิ้งทองคำในเอาหินมาแล้ว จึงพร้อมกันก่อครอบให้กลม มิให้เป็นดังภูเขามียอดตั้งเมื่อก่อนนั้น ทางสูงได้ ๑๔ ศอก ให้จารึกไว้ในหินสำหรับระพระพุทธรูปเจ้าทั้ง ๕ หน้าไม้”

ส่วนตำนานพระธาตุเจ้าหิมาลัยซึ่งเล่าในทางของเดียวกันว่า "ถึงปีได้ (บุญ) จุลศักราชได้ ๖๓๗ ตัว
 ศกษาพญาลองได้ ๑๔๗๓ ปี (ศักราชของสลาตเคลื่อน) พญามังรายบังเกิดมีมหาสัตว์ธรรมากรักษ์ มักโครัตว์รังยัง
 พระธาตุเจ้า ก็ชักชวนมาตบชาวมืองทั้งมด และที่กอลังมหาราชาเจ้ากรุงได้ ๑๖ วา กรมมณฑกญานาธิพาลิทธิ
 แล้วพญามังรายก็ขึ้นเศียรเมืองสุทนต์ เมื่อกสร้างเมืองใหม่อยู่นั้นแล "

สรุปได้ว่าราวปี ๑๘๓๓ หลังจากທີ່พระเจ้า
มั่งรายดีได้พูนได้ ๓ ปี ทรงนำชาวเมืองกบพระธาตุคุดียสูง
๑๕ วา (บางตำนานระบุว่า ๑๕ วา) ชาวสมณทพที่สร้าง
สมัตพระเจ้าตรพพิทธี แล้วไปขอให้นั้มทองจังโกดลลของ
ต่ออีก ๑ ปีพระเจ้ามั่งรายดีไปขอให้มีข้าวัดไว้รักษาพระธาตุ
จากนั้นก็เสด็จไปประทับเมืองเชียงใหม่ การปฏิสังขรณ์
ครั้งนี้ถือว่าเป็นอรั้งสำคัญที่สุด เพราะมีผลต่อรูปทรง
สถาปัตยกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทรวดทรงของ
พระธาตุโดยฉิมเชิงจากมณฑลปราชาสลึงซึ่งเดิมมี
หิริญไชย กลายมาเป็นพระธาตุคุดียทรงมั่งรายนา ซึ่ง
อ.พิเศษ เจียจันทรพงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิและทปปรึกษา
ไปราชคดียของกรมศิลปากรเคยวิเคราะห์ไว้ว่า จากการ
ศึกษาลักษณะของลวดบัวประดับได้ของค์ระมั่งของพระธาตุ
หิริญไชยของศที่เห็นในปัจจุบันซึ่งมีการซ่อมสร้างใหญ่ราว
กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้นไม่น่าจะมีลักษณะที่แปลก
ไปจากสมัตพระเจ้ามั่งรายมากนัก อ.พิเศษเรียกรูปทรงเจดีย์
นี้ว่า "เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมือง" ซึ่งยังคงเหลือหลักฐาน
เจดีย์วัดพระบวช วัดเชียงแสนน้อย วัดพระบิษ วัดชาติคัน
สมัยหลังๆ เจดีย์ทรงกลมแบบพื้นเมืองนี้ได้พัฒนาไปในด้าน

สืบสืบสืบสานพระราชทานนาเกลือเจ้า คราบน้ำจืดราชวงศ์ล้านนา

สมเด็จพระเจ้าแสนภู (แสนภู) ฝั่ยสิริของคัที่ ๓ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๘๕๕-๑๘๗๔) ครั้ยังทรงเป็นอุปราช พระราชบิดา-ขุนศรรม ซึ่งครองราชย์เป็นกษัตริย์เวียงเชียงใหม่นั้แต่ทรงประสูติที่เวียงเจียงรายนั้น ได้ยกเมืองเชียงใหมให้พระเจ้าแสนภูปกครองอยู่ช่วงระยะหนึ่ง สั้เวลาเมื่อพระเจ้าแสนภูสร้างเชียงแสนแล้ว ได้เสด็จมายั้

หริภุญไชยนคร ทรงสร้างพระพุทธรูปสององค์เพื่อถวายแด่พระนางจามเทวีผู้เป็นปฐมกษัตริย์ สร้างธรรมสภาศาลา และบูรณะพระธาตุเจดีย์ แม้เมื่อต่อมาได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์ล้านนาแล้ว ซึ่งขณะนั้นมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ เมืองเชียงใหม่ ก็ยังทรงกลับมาทบทวนบำรุงพระมหาธาตุเจ้าหริภุญไชยให้มีได้ชาติ ตำนานมูลศาสนา อธิบายตอนนี่ว่า

“อยู่มาปณานเท่าใด พญาแสนภูก็อพยพไปยังเมืองเชียงทราย สร้างเมืองเงินช้าง พญาแสนภูนี้มีศรัทธาในแก้วทั้ง ๓ ประการยิ่งนัก ให้สร้างสถูปรูปเจดีย์วิหารในเมืองนั้นมากนัก แล้วกลับลาอยู่เมืองหริภุญไชย นี้นั่งแก้ว แล้วให้สร้างพระพุทธรูปเจ้า ๒ องค์ไว้เหมือนดังนางจามเทวี กับให้แปลงธรรมสภาศาลา และให้ก่อเจดีย์ พอกยอคมมหาธาตุเจ้า กับทั้งพระพุทธรูปเจ้า ๒ องค์นั้นสิ้นค่าแสน ๑ แด”

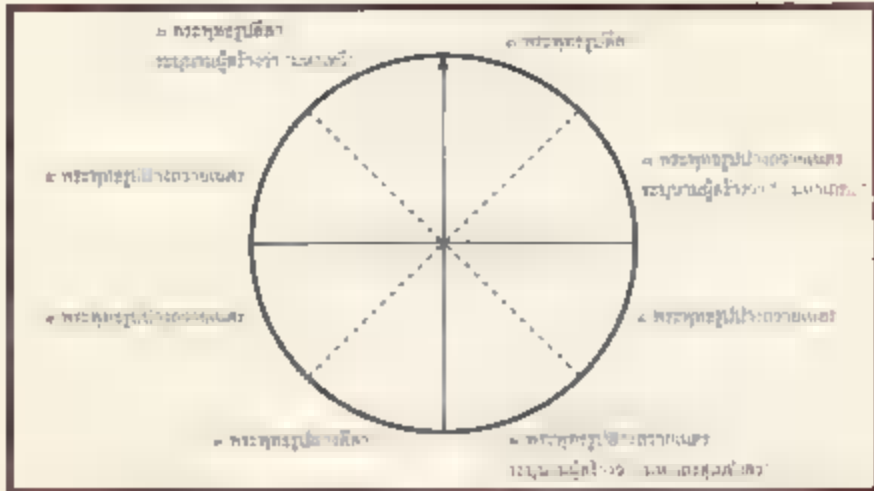
สมัยพระเจ้าคำฟู กษัตริย์องค์ที่ ๓ แห่งราชวงศ์มังราย (พ.ศ. ๑๔๖๖ และ พ.ศ. ๑๔๗๓-๑๔๗๙) ได้ถวายเงิน ทองคำ ถวายข้าสนไว้กวาดจามเทวีเจดีย์ และสร้างมหาโพธิ์ สร้างศาลาฟังเทศน์ไว้หน้าพระมหาธาตุ ดังที่ตำนานมูลศาสนาอธิบายว่า

“ครั้นพระเจ้าคำฟูได้เป็นใหญ่แล้ว ก็มาคำนึงในใจว่า ดูได้เป็นใหญ่/อะนี้ก็เหตุด้วยบุญ ๒๖๖๓ กระทำบุญเพิ่มเติมอีกเถิด พระเจ้าก็ให้เอาเงินและคำคมออกมามากนัก จึงใช้บัณฑิตผู้หนึ่งชื่อมณีวงศ์ ให้เอาเงินและคำมาถอยคมมหาธาตุเจ้า กับให้แปลงจตุปัจจัยแก่ชาวเจ้าทั้งชาว และให้สร้างศาลาทั้งธรรมใหญ่/นคังหนึ่งหน้าพระธาตุเจ้านั้นแล”

สะท้อนให้เห็นว่าเคยมีศาลาฟังธรรมหลังใหญ่หน้าพระธาตุ ก่อนมีการสร้างพระวิหารหลวงหลังที่พระเมืองแก้วทรงสถาปนาเมื่อปี ๒๐๔๕

ปริศนาภาพคูนูนบนองค์ระฆัง

ที่องค์ระฆังทรงกลมของพระธาตุหริภุญไชย พื้นระหว่างลายประจำขมดอกบัวบาทสี่สิบทั้ง ๔ ดอก ประดับด้วยพระพุทธรูปคูนูนประทับยืนปางถวายเนตรจำนวน ๔ องค์ และพระพุทธรูปอิริยาบถลีลา ๓ องค์ ใกล้กับพระบาทของพระพุทธรูปองค์ที่ ๑, ๒, ๓ และ ๔ รวม ๔ องค์พบจารึกตัวอักษรล้านนาไท ภาษายไต ระบุนามของผู้สร้างและคำอธิษฐาน เป็นที่น่าเสียดายว่าจารึกดังกล่าวนี้มิได้ระบุศักราช โดยความโดย นายเทิมมีเทิม ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณ สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร^{๖๖} และ ดร.ปิ่นทิพย์ เพนซ์^{๖๗} นักจารึกวิทยา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แผนผังแสดงตำแหน่งพระพุทธรูปปางต่างในองค์พระธาตุทอญไชย โดยแบ่งออกเป็น 8 ส่วนตามลักษณะการประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง

องค์ที่ ๑ พระพุทธรูปปางถวายเนตร มีคำอธิบายฐานความว่า "ผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ขอให้ได้พบคุณของพระศรีอาริยมะตไตรย ขอให้ไม่มีปัญหาด้านดินและน้ำ และมีศักดิ์สูงพระจักรพรรดิราช"

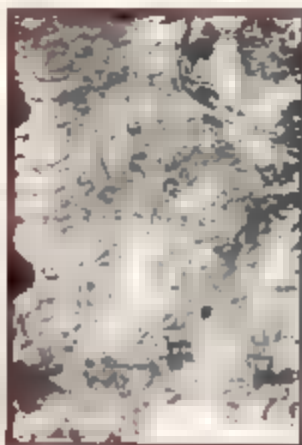
องค์ที่ ๒ พระพุทธรูปปางถวายเนตร ฐานการสร้างคือพระเจดีย์องค์แรกและคำอธิบายฐานความว่า "ด้วยผลแห่งการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ขอให้ท่านผู้สร้างพระศรีอาริยมะตไตรยและขอให้ถึงซึ่งนิพพาน"

องค์ที่ ๓ พระพุทธรูปปางสมาธิ ฐานการสร้างและคำอธิบายฐานความว่า "เจ้าหลานเหวผู้เป็นแม่แก่เจ้าพรหมทั้งสองพี่น้อง ผู้เป็นมหาอุสาธุคนผู้สูงส่งทั้งหลาย ด้วยผลแห่งการสร้างพระพุทธรูปขอให้ถึงซึ่งนิพพาน และได้พบพระศรีอาริยมะตไตรย"

องค์ที่ ๔ พระพุทธรูปปางตรัสรู้ คำอธิบายว่า "ท่านได้ความคือ 'สุเมธังกร แก้วมณีนาคร บ (ลบเลือน)...ผู้สร้างพระพุทธรูปและขอให้ถึงซึ่งนิพพาน'"

องค์พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางสมาธิองค์แรกและองค์ที่สองของพระพุทธรูปปางสมาธิ

คำจารึกที่พระบรมมหาราชวัง (เขียนด้วยขลุ่ยพระพิรุณ) ในปี ๑๖๖๖ (วัดพระธาตุหริภุญไชย)

ถาวรวัตถุ คร. อินทร์-เพ็ญ

การปรากฏคำว่า “เจ้ามหาเทวีผู้เป็นแม่แก่เจ้าพระยาทั้งสองพี่น้อง” นั้น เป็นชื่อเรียกดาวแห่งที่ไม่ระบุนามเฉพาะ ซึ่งเกี่ยวกับสมัญญาสามของ “มหาเทวีแม่ลูกสอง” นั้นในราชวงศ์มังรายมีความเป็นไปได้ อยู่หลายพระองค์ อาทิ

แนวทางแรก อาจหมายถึง พระมเหสีธิดาขุนควาญ ผู้เป็นพระราชชนนีของพระเจ้าแสนภูกับท้าวแก้วน้ำทอง ระหว่าง ค.ศ. ๑๔๖๔ - ๑๔๘๔

แนวทางที่สอง อาจหมายถึง พระนางจิดราเทวี พระมเหสีในพระเจ้ามาบุญ ผู้เป็นพระราชมารดาของพระเจ้ากือนา และท้าวหมากพรม

แนวทางที่สาม อาจหมายถึงพระนางจันทวดี พระมเหสีของพระเจ้าอโศกเชียงราก ผู้เป็นพระราชชนนีของพระเมืองแก้วและพระเมืองเกษเกล้า แต่กรณีนี้มีข้อโต้แย้งว่า ในรัชกาลสุลต่านปรณั ระบุว่า พระเมืองเกษเกล้าเป็นโอรสของพระเมืองแก้ว

แนวทางที่สี่ อาจหมายถึงพระมเหสีของพระเมืองเกษเกล้า (พระเมืองง้าย) ผู้มีราชโอรส ๓ พระองค์ ราชโอรสองค์แรกพระนามว่า “ท้าวทรายคำ” ราชโอรสองค์ที่ ๒ พระนามว่า “เจ้าจรมเมือง” ดังระบุอยู่ในตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญไชย ว่า “พระเมืองทั้งสองแม่ลูกพร้อมกันทวงนำทองคำมาประดับพระธาตุเจ้า ๔.๐๐๒ คำ”

ส่วนนามของฝ่ายสงฆ์ที่ปรากฏว่า “สุเมธังกร” นั้นก็เป็นตำแหน่งอีกเช่นกัน ในสมัยล้านนามีพระสงฆ์ถึง ๓๗ รูป เริ่มมีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้ามังรายเป็นต้นมา จึงอาจที่จะนำมาตัดสิน

ดร. อินทร์-เพ็ญ เคยสนับสนุนแนวทางแรกมาก่อน ต่อมาเห็นว่าน่าจะเป็นแนวทางที่สอง เนื่องจากได้วิเคราะห์ว่ารูปแบบสัญลักษณ์ล้านนาไทยได้รับอิทธิพลจากธาตุยอซึ่งมีเก่าที่สุดคือพบที่วัดพระยืน ในปี พ.ศ. ๑๙๑๒ ดังนั้นศาสนิกชนล้านนาจะได้รับอิทธิพลจากธาตุยอที่วัดพระยืน คือควรจะมีอายุตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๑๔ ลงมา” โดยมี รศ. ดร. ศักดิ์ชัย ปลายสิงห์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ จากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร สนับสนุนแนวคิด

ภาพวาดบนกระดาษสีน้ำตาล แสดงถึงธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตในป่า

ภาพวาดบนกระดาษสีน้ำตาล แสดงถึงธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตในป่า

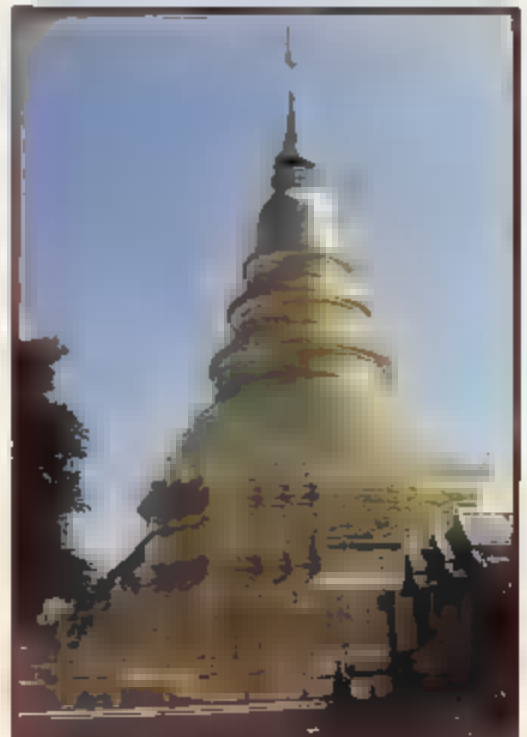
สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ประมาณปี พ.ศ.๑๙๕๑ ได้โปรดให้ทอทองคำพระธาตุเท่านั้น จึงมีทองคำทำพระธาตุเพียงอย่างเดียวในสมัยนั้น **ด้วยสุวรรณบัลลังก์แห่งหนึ่ง** นับได้สองแสนแปดหมื่นหนึ่ง (๒๕๒,๖๐๑) **ด้วยพระหัตถ์ศรียา** --

ตำนานมูลศาสนา พญาแสนเมืองมามีศรัทธาตมมาก จึงให้สร้างกุฏิสงฆ์กลางเวียง (พระเจดีย์หลวงเวียงใหม่) ครั้งนั้นให้เอาค่าหอมนวาราตเจ้าคำหู่ ๙ แสน ๒ หมื่น ๕ พันค่า อันเป็นนาถใส่ธัญพืชจึงโกฏของทั้งสี่๓๑ หมื่น ๔ พันค่า นับผล --

เมื่อวิเคราะห์จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ธรรมานุสรณ์ของพระเจ้าแสนเมืองมา โดย "มหาเวทย์ผู้เป็นพระราชาธรรมาแห่งพระธาตุทั้งสอง" นั้นอาจหมายถึง พระนางจิตราภิวินัยในฐานะ "พระเจ้าแสนยา" หรือ "พระราชธิดา" ของพระองค์ผู้มีพระธาตุไธสงของพระองค์ คือ พระเจ้ากือนา และท้าวหนาทรมนเพียงแต่ตอนสร้างนั้นเป็นอธิปไตยของพระเจ้าแสนเมืองมา หากนับค่าผู้เป็นอธิปไตย

เจดีย์ทรงระฆังคว่ำในเขตของพระเจ้าติโลกราช

ในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช พระมหากษัตริย์องค์สำคัญแห่งล้านนาในยุคของพระองค์ทรงมีการสงคราม พระไตรปิฎกครั้งแรกบนดินสยามหรือครั้งที่ ๔ (อภินิหารสังคายนา) หากนับกันทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เมื่อปี พ.ศ.๒๑๖๑ ในช่วงเวลาที่อลงกรณ์นั้นพระองค์ได้เตรียมการบูรณปฏิสังขรณ์พระสถูปเจดีย์ที่สำคัญทั่วล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระธาตุพนมและพระธาตุขี้เหล็กบ้านคูเมืองชาวตานา พระเจ้าติโลกราชจึงให้บูรณะสร้างใหญ่ในปี พ.ศ.๑๙๙๐ โดยโปรดให้พระมหาเถรเจ้า พระอุปัชฌาย์ของพระองค์เป็นประธาน ก่อให้สูงขึ้นไปอีก ๑ วา รวมเป็น ๒๓ วา ฐานกว้าง ๑๒ วา ๓ คอก ขั้ว ๙ ชั้น ยอดฉัตรประดับแก้วมณี ใหญ่สามยอดบัวน้ำหนัก ๒๓๐ เถียง และแก้วมณี ๑๖ ไร่ที่ขี้เหล็ก หุ้มทองจังโกตลอดองค์

สรุปผลการในการก่อสร้างได้ดังนี้ คือตมเลข ๖๓.๐๑๐ ก่อน อัฐ ๑๓๓.๐๐๐ ก่อน ปุณ ๑.๖๖๓.๐๐๐ ค่าน้ำกัลยติบเงิน ๖๐.๐๐๐ สิ้นน้ำหนัก ๕.๕๐๐.๒๕๐ ราคาเงิน ๙.๐๐๒ รวมค่าก่อสร้างทั้งหมด ๔.๑๐๓.๐๐๐ และได้เอาทองจังโกฏ หุ้มตลอดองค์จำนวน ๕๕.๕๐๐ แผ่น

ชินกาลมาลีปกรณ์อธิบายว่า "ในลำดับนั้นมาจึงพระมหาเถรเบญจกมลมหาเถรผู้เป็นเจ้า ได้ซึ่ง ญาณวิริยธรรมจักรวรรดิพิภค (พระเกียรตินามภญาติโดยราช ภายหลังจากทรงจัดมหาสังคายนาครั้งที่ ๒ ที่เชียงใหม่) ธรรมกษัตริย์จึงให้บุตรอบๆ พระธาตุเจดีย์หลวงองค์เก่า กว้างประมาณ ๑๐ ศอก ลึกแค่เพียงศักระคน เพื่อทำ ฐานรากเจดีย์ก่อให้เป็นวิสูตรมั่นคงยังขึ้นแล้วให้เอาแผ่นศิลาอันเป็นมงคลปิดทองคำเปลวด้วยตนเองแล้ว วางลง เป็นศิลาอุกษ ในสถานที่ซึ่งทำพิธีกรรมเป็นมงคลในหิคนุรพา เมื่อวันอุโบสถธรรมเดือน ๓ ขึ้นเดือน เวลาเที่ยง ลำดับ นัตพระภิกษุทั้งสงฆ์และฆราวาสก็ปลุกเสกเครื่องประดับของตนๆ โศลกไปด้วย แล้วเริ่มก่อขึ้นไป ภายหลังๆ ได้รวม สิ่งของที่ใส่ลงในนั้นทั้งหมดก่อรวมไปกับแผ่นศิลาอุกษนั้น และเจดีย์องค์นั้น เริ่มก่อตั้งแต่เดือน ๓ เจริญเรียบร้อยใน เดือนหก เวลาใกล้เกิดเหตุอัศจรรย์เป็นอันมาก พระธาตุเจดีย์หลวงเมื่อสร้างเสร็จเรียบร้อยแล้วมีระเป็นบกระพุ่ม ยอดเป็นอันเดียว ฐานกว้างราวด้านละ ๕๒ ศอก (๑๖ เมตร) สูง ๕๒ ศอก (๔๖ เมตร) ครั้นแล้วจึงทำแท่นวาง ครอบไม้แต่ละด้าน ยาวประมาณ ๕๑ ศอก สูง ๒ ศอกกว่าๆ แล้วให้ก่อกำแพงศิลาแดงทั้ง ๔ ด้านเพื่อจะรักษาองค์ พระธาตุไว้ ยาว ๓๒๔ ศอก กว้าง ๑๕๐ ศอก ...ต่อจากนั้นโปรดให้หุ้มองค์พระเจดีย์หลวงด้วยแผ่นทองแดงอันขาว ด้วยน้ำตมโกของตั้งแต่ยอดถึงฐานธรณีแล้วให้ปิดทองคำเปลวอีกชั้นหนึ่ง"๑๑

ข้อความที่ขยทอดจากชินกาลมาลีปกรณ์ตอนนี้ จะเห็นว่ามีการเรียก "พระธาตุหริภุญไชย" ว่า "พระเจดีย์หลวง" หรือ "มหาเจดีย์" ซึ่งตรงกันกับชื่อของ วัดพระเจดีย์หลวงที่อยู่กลางเมืองเชียงใหม่ และเป็นผลจาก การบูรณะเสริมความสูงใหญ่ในสมัยของพระเจ้าติโลกราชเช่นเดียวกัน ทำให้หลายครั้งที่เนื้อหาในชื่อนี้มักถูก นำไปอ้างแบบสลาดเคลื่อนว่าหมายถึงพระเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ แต่จริงแล้วเมื่อพิจารณาถึงความความเป็นไปได้ เนื้อหาว่าที่พระชนนามาทั้งหมดเป็นการกล่าวถึง "พระธาตุหริภุญไชย" คำว่า "พระเจดีย์หลวง" นี้ยังมีหลักฐานใน ข้อความอีกตอนหนึ่งในชินกาลมาลีปกรณ์เช่นเดียวกัน หน้าที่ ๑๕๐ ตอนที่ว่าด้วยเรื่องพระมหाराตุปรากฏขึ้นที่ นครหริภุญไชย จะเห็นว่ายุคที่รจนาตำนานนั้นได้เรียกพระธาตุหริภุญไชยว่า "พระเจดีย์หลวง" หรือ "มหาธาตุเจดีย์" มาโดยตลอด

อนึ่ง ในเอกสารของชาวต่างชาติที่เข้ามาในเมืองลำพูนช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้ง ศาร์ล นีอก ซึ่งเป็น นักสำรวจธรรมชาติและธรณีวิทยาชาวอเมริกัน และทั้งปีแยร์ โอดี ชุนนางในราชสำนักสยามชาวเบลเยียม^{๑๒} ต่างระบุตรงกันว่า ยุคนั้นคนทั่วไปรู้จักพระธาตุหริภุญไชยในนามว่า "พระมหाराตุ" หรือ "พระธาตุหลวง" เช่นเดียวกับคนสมัยคนลำพูนที่มีอายุเกิน ๖๐ ปี กล่าวไว้ว่า แต่เดิมคนทั่วไปจะเรียกวัดพระธาตุหริภุญไชยแบบชยๆ ว่า

"วัดหลวง" และคำว่า "วัดพระธาตุ" จะเป็นชื่อของอีกวัดหนึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วหมายถึง "วัดคู่ละมั่ง" หรือ "วัดฉิมนิยาราม" ๓. ต้นอง อ.เมือง ทางไปอำเภอป่าซาง ซึ่งเป็นวัดแห่งแรกที่พระนางจามเทวีทรงสถาปนา

เห็นได้ว่า ความรุ่งเรืองพระธาตุหริภุญไชยจากองค์เดิมสมัยพญาเจ้าสามแสนราชเพื่อ ๑๕ คอก ถูกพอกเสริมมาจนถึง ๓๒ คอก และความกว้างฐานแต่ละด้าน ยาวขึ้นเป็น ๕๒ คอก ตามรูปร่างที่สืบเนื่องมาในปัจจุบัน จากข้อความดังกล่าวทำให้ทราบได้ว่า นอกจากจะสร้างเสริมต่อเติมส่วนยอดให้สูงขึ้นแล้ว พระเจ้าติโลกราชยังได้กระทำพิธีฝังแผ่นศิลาฤกษ์ใหม่อีกครั้งใ้ฐานเจดีย์ พร้อมกับได้สร้างกำแพงแก้วรอบเขตพุทธาวาส และสร้างขุ้มประตูโขงประดับด้วยลวดลายปูนปั้นที่สืบทอดมาแต่ปัจจุบันเหลือเพียงสองด้านคือด้านทิศตะวันออกหน้าวิหารหลวง และทางทิศใต้

ในสมัยพระเมืองแก้ว รัชสมัยองค์ที่ ๑๓ แห่งราชวงศ์มังราย, ราว พ.ศ.๒๒๖๐ ได้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระมหาธาตุ ด้วยเรียกเงินจากชาวบ้านได้ ๓๒๐,๐๐๐ บาทเขาไปริ่รอบของจังโก ที่เป็นแผ่นทองแดง และให้ปิดทองคำแผ่นปูนองค์พระเจดีย์

พงศาวดารโยนกกล่าวว่า เคือนยี่ ปีมะแม คริศกนั้น ให้เริ่มปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุเจดีย์นครหลวงแห่งคำหุน ป่าวร้องโหมขนานบุญ เรียกรไ้เงิน ๓๒๒ ๔๓๙ บาท รายชื่อของมูลงศ์พระเจดีย์ เป็นทองแดงหนัก สิบเก้า ๓๗๓ แปนดมีนน้ำหั้นศรีรัตนวงศของคิง การบุทองแดงและลงรักปิดทองคำเปลว แล้วเสร็จในวันอาทิตย์เดือนแปดขึ้นเจ็ดค่ำ ปีวศก จัหวาศก รุศศักราช ๘๘๔ และให้สร้างวิหารหลวง ๓๒ วัดพระบรมธาตุเมืองคำหุน”

รูปแบบสถาปัตยกรรมพระธาตุเจดีย์หริภุญไชย

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระเจดีย์ที่เห็นในปัจจุบันเป็นรูปแบบเดียวกันกับที่สร้างเสร็จสมบูรณ์ในสมัยล้านนา สามารถอธิบายอย่างละเอียด โดยแบ่งเป็นสามช่วงได้แก่

องค์ประกอบของส่วนฐาน

ฐานพระเจดีย์นับฐานนามัถกขณะเป็นฐานสูงลดหลั่นลงขึ้นไป แบ่งได้เป็น

ฐานช่วงที่ ๑ : ฐานเชิง (หน้าเชิง) = ฐาน ฐานชั้นล่างสุดเป็นฐานเชิงในผังสี่เหลี่ยม กัดขึ้นมาอีกสองชั้นเป็นฐานเชิงในผังยกเก็จ ในทางการก่อสร้าง ฐานเชิงทำหน้าที่ปรับระดับฐานเจดีย์ให้เรียบสม่ำเสมอ และรับน้ำหนักของเจดีย์ทั้งองค์ เป็นฐานที่ยกและแยกองค์เจดีย์ขึ้นจากระดับพื้นดินอย่างชัดเจน

ฐานช่วงที่ ๒ : ฐานบัวสองฐานซ้อนกัน และย่อเก็จแบบล้านนา ฐานส่วนนี้เกิดจากการนำฐานบัวคว่ำ-บัวหงายมาลดรูปและปรับปรุงคั่นกลางด้วยท้องไม้ ฐานบัวย่อเก็จนี้กว้างยาวด้านละ ๑๖ วา ๒ คอก ๑ คืบ รวมแล้วมุมหนึ่งจะย่อเก็จ ๗ แนว ส่วนยอดของแต่ละแนวประดับด้วยกระดิ่งทองคล้ายรูปลำภาสามเหลี่ยม อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ สันนิษฐานว่าพัฒนาจากฐานรูป “กลีบขนุน” ที่ประดับตามมุมของพระปรางค์^{๕๕} รวมระยะตั้งของทั้งสิ้น ๒๙ ใบ

ภาพแสดงองค์ฐานบัวคว่ำคว่ำบัวหงาย และส่วนยอดเป็นกลีบขนุนของพระธาตุหริภุญไชย
ลักษณะเฉพาะ ขององค์ฐาน

เกี่ยวกับฐาน “ย่อเก็จ” นี้ อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เป็นนักโบราณคดีท่านแรกที่เสนอว่า เป็นฐานบัวที่เป็นลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมสมัยล้านนามักปรากฏคู่กับเจดีย์ทรงระฆังทอสมัน ในขณะที่เจดีย์ทรงระฆังของศิลปะสุโขทัยและอยุธยาจะไม่พบการทำฐาน “ย่อเก็จ” ทั้งนี้ อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ อธิบายว่า เพราะเหตุว่าสถาปัตยกรรมของล้านนามีรากฐานเดิมมาจากลัทธิพราหมณ์ซึ่งมีรูปทรงปรางค์สี่เหลี่ยมที่เบียดฐานสู่ยอดระฆังสี่ทิศ ซึ่งสถาปัตยกรรมดังกล่าวมีองค์ประกอบ

สำคัญคือต้องวางอยู่บนฐานย่อเก็จ ศรัทธาชาวล้านนาหันมานับถือศาสนาพุทธที่ทรงกลมหรือทรงระฆังแบบลังกา จึงได้นำเอาฐานย่อเก็จที่เคยใช้กับสถาปัตยกรรมพราหมณ์มาใช้กับเจดีย์ทรงระฆังด้วย^{๕๖}

องค์ประกอบของส่วนกลางของฐานบัวรับองค์ระฆัง

ฐานช่วงที่ ๑ : ฐานหน้ากระดานทรงกลมเรียบ ๓ ชั้น ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม

ฐานช่วงที่ ๒ : ฐานบัวลูกแก้วทรงกลม หรือมาลัยลูกแก้วซ้อนกัน ๓ ชั้น แต่ละชั้นมีส่วนประกอบของฐานบัวคว่ำบัวหงาย คือหน้ากระดาน ลวดบัว บัวคว่ำ บัวหงาย และประดับท้องไม้ด้วยลูกแก้วยก ๓ เล่มเป็นจำนวนเท่ากัน แต่มีขนาดเล็กลดหลั่นลงตามลำดับของพระเจดีย์ที่ลดขึ้นไปจนถึงฐานองค์ระฆัง ทำให้รูปทรงของพระธาตุหริภุญไชยรวมทั้งพระธาตุองค์อื่นๆ ที่ใช้กรรมวิธีเดียวกันนี้มีรูปทรงที่สูงเรียวขึ้นไปมากที่หน้ากระดานแต่ละชั้นประดับกระดิ่งใบเล็กเรียงรายโดยรอบ มาลัยลูกแก้ว ๓ ชั้นนี้ นอกจากทำหน้าที่เป็นฐานรองแล้ว หากตีความในอีกแง่ว่าเป็นลวดบัวที่ประดับองค์ระฆังหรือฐานรองรับทรงระฆังอีกด้วย^{๕๗}

องค์ระฆัง : ศัพท์ภาษาสันสกฤตใช้คำว่า ‘ครุฑราช’ เป็นส่วนสำคัญที่สุดของพระเจดีย์ โดยปกติเป็นส่วนที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในผอบ แต่ในที่นี้ได้ย้ายผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุองค์เดิมที่พระเจ้าอภัยมหาราชทรงประดิษฐานไว้ เป็นเพียงการครอบหีบพระมณฑปทรงปราสาทให้สูงขึ้น องค์ระฆังทำเป็นทรงกลมประดับลวดลายฉลุประจําสามโดยรอบแปดทิศเรียกลานพระจักรกลีนิวัณน พระเนียบการก่อสร้างที่เพิ่มความสูงในแต่ละส่วนขึ้นนี้ทำให้สัดส่วนขององค์ระฆังมีขนาดเล็กลงจึงเป็นลักษณะเฉพาะของเจดีย์ทรงระฆังแบบล้านนา องค์ระฆังประดับด้วยลวดลายคอรุณพระจักรกลีนิวัณน ระหว่างสายกลีนิวัณน มีการคูนกลมเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าแปดทิศขององค์ระฆังเป็นพระลีลาและประทับยืนปางถวายเนตร

องค์ประกอบของส่วนยอด

บัลลังก์ : ราวเหนือเรียก ‘นันทนถัน’ อยู่ถัดจากองค์ระฆังขึ้นไป เปรียบเสมือนที่ประทับของพระพุทธรูป ในที่นี้ทำเป็นบัลลังก์เหลี่ยมย่อมุมไม้ ๑๒ โดยนำลักษณะของฐานบัวลูกแก้วมาใช้

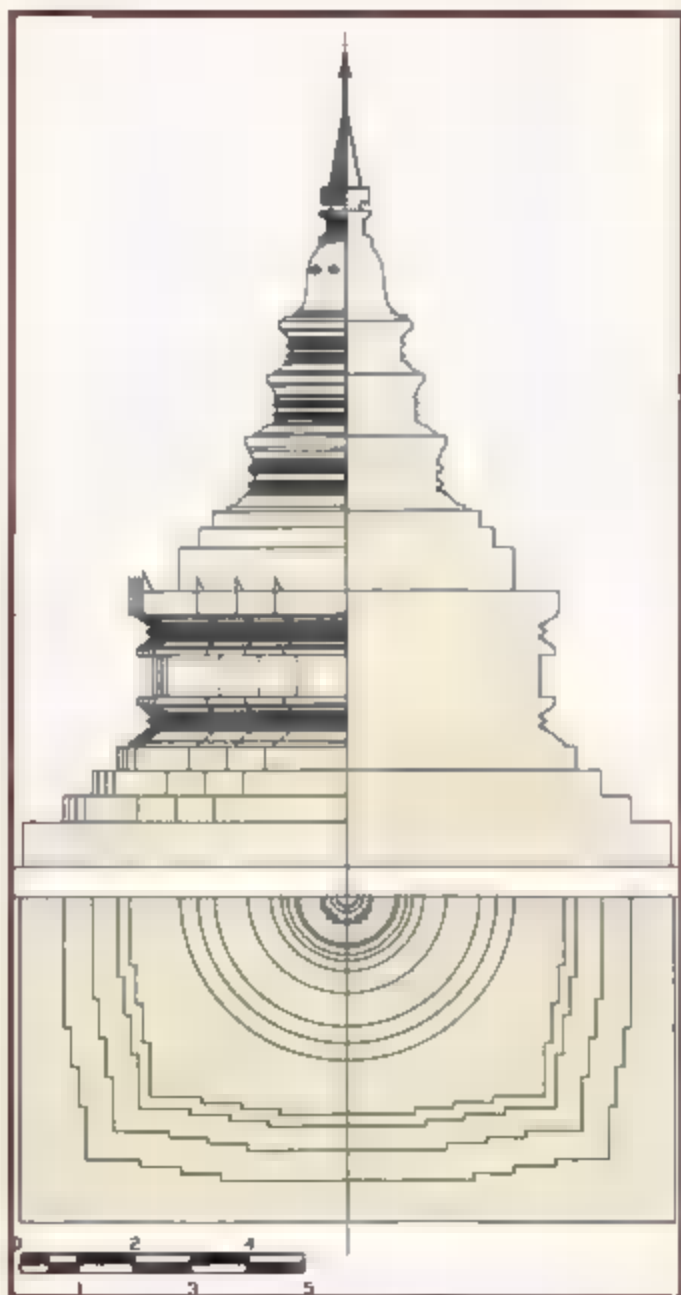
ก้านฉัตร : เหนือบัลลังก์มีก้านฉัตรของฉลุลาย ๘ ชั้น ฉัตรนี้ห้อยกระดิ่งเป็นคู่ตั้งโดยรอบมีศัพท์เฉพาะเรียกว่า ‘ฉัตรคอน้า’

ปล้องไฉน : ราวเหนือเรียก ‘ตรโบ’ (ตะระโบ) ถัดจากชั้นระฆายฉัตร เป็นปล้องไฉน ประกอบด้วยวงลูกแก้วเส้นกลมหรือบัวลูกแก้วซ้อนจากใหญ่ไปหาเล็ก

ปลียอด : หรือ ‘น่านปลี’ ส่วนยอดบนสุดของพระเจดีย์เป็นรูปกรวยคว่ำเพียวแหลมขึ้นไป

ฉัตรราวดี : ฉัตรของฉลุลาย ๘ ชั้น ทรวดทรงเดียวกันเหนือปลียอด ฉัตรนี้ทำด้วยทองคำบริสุทธิ์
หน้าปก หน้า ๖๓๓-๖๓๔

เม็ดน้ำค้าง : หรือ ‘ลูกแก้ว’ เหนือฉัตร ๘ ชั้นประดับลูกแก้วเป็นจุดยอดสูงสุดของฉัตร

รูปถ่ายและแบบสถาปัตย์ของพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุพนม

จากภาพและแบบสถาปัตย์ของพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุพนม

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๑ พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์พม่าสถาปนาได้เมืองเชียงใหม่ หลังจากนั้นเมืองต่างๆ ของล้านนาเกิดตกอยู่ในอำนาจของพม่า จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ พระเจ้ากาวิละและพญาเจ้าบ้าน คิดอุบายกู้อิสรภาพคืน จากพม่าด้วยธรรมาสน์วามักัดดีต่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แห่งกรุงธนบุรีทำสงครามขับไล่พม่าออกไปจาก ล้านนา

ถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระเจ้ากาวิละเป็นเจ้านครเชียงใหม่แทนพญาเจ้าบ้าน ในรัชกาลที่ ๑ นี้พระเจ้ากาวิละได้มีศรัทธาบูรณะพระธาตุ หริภุญไชย ทรงโปรยให้ซ่อมแซมขึ้นปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์ด้วยทองคำเป็น ๙ ชั้น และออกบัตรขอซื้อ จันทมนุรักษ์ วรวิศัลยศาสตร์ว่า "ฉัตรนี้เป็นทองคำขนาดเนื้อเจ็ด" ฐานฉัตรชั้นล่างกว้างประมาณ ๑ เมตร เป็นทองคำหนักตัว ๑๑๑๑๑๑๑๑ น้ำหนักทองคำที่ทำฉัตรทั้งสิ้น ประมาณ ๒๐ บาท

การซ่อมฉัตรนี้ได้จารึกไว้ในแผ่นเงินในยอดพระธาตุซึ่งพบในคราวสร้างยอดฉัตรใหม่หลังจากยอด ฉัตรนี้ถูกพายุพัดลงไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ข้อความในจารึกแปลจากอักษรไทยเนื้อหามดังนี้

ใจตะกะ พุทธศาสนาราชานามะโหโยธะธิปะติภุระโฐ ศักราช ๑๑๔๗ แขนฉัตรพระชินพลูเจ้าก็ อดเสีย เจ้าพระยาหลวงเมืองเชียงใหม่มีบุญจะเจตนา ได้คิดยังแกนฉัตรพระมหาชินธาตุเจ้าให้เชิดคิมเป็นปรกติ แล้ว ได้มีสุวรรณวิษุทธะหอยังทองแก้วเสถียรคณินขึ้นโศกฉัตรพระมหาชินธาตุเจ้าศรัทธานี้ ๕,๐๐๐ พระราชา ขอเอาตุษ ๓ ประการมีให้พยานเป็นยอด"

พงศาวดารโยนก "เมื่อจุลศักราช ๑๑๔๗ ปีมะเมีย อัฐศก ในวัดเคียงสี่ คือเดือนปี เจ้านครเชียงใหม่ ได้ยกฉัตรหลวงสี่มุม และออกบัตรขอซื้อ พระมหาชินธาตุเมืองหริภุญไชย ได้ตั้งไว้เหล็กและไว้ทองเหลืองล้อมรอบองค์ พระมหาธาตุนี้ในและชนาตพระธาตุลำหูนนี้ ได้มีมาชงเหตุในคราวนั้นว่า ฐานกว้าง ๑๒ วา ๒ ศอก สูง ๒๓ วา มีอุณณะ ๒๒ (มะหาด)" "

พ.ศ. ๒๔๕๗ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนพระเจ้ากาวิละ เป็นพระเจ้าเชียงใหม่ ตั้งพญาราชวงศ์คำพัน (น้องคนที่ ๑๘ ของพระเจ้าเชียงใหม่) เป็นพระธาดาลำหูนไชย ตั้งนาย บุญมา (น้องชายคนที่ ๗) เป็นพระยาอุปราชอุปราชเมืองลำหูนไชย มีฐานะเป็นเจ้าประเทศราช พระเจ้ากาวิละจึง แบ่งชาวเมืองนครเชียงใหม่ เมื่อสมครลำปาง ไปอยู่เมืองลำหูนไชยที่ยังรกร้าง จากนั้นพระเจ้าผู้ครองนครและราชวงศ์ พร้อมทั้งชาวเมืองก็ร่วมกันบำรุงพระศาสนาสืบมา

ต่อมาได้มีการซ่อมฉัตรยอดพระธาตุอีก ๓ ครั้ง คือในช่วงเจ้าบุญมา(พ.ศ. ๒๔๒๔ - ๒๔๗๐) เจ้าดาราทิเรกรัตนไพโรจน์ (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๙๐) และเจ้าอินทวงศ์โชติ (พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๔๙๕) ครองเมืองลำพูน

ใน พ.ศ. ๒๔๙๗ เกิดพายุพัดวินารมหลวงพังทลายลง ส่วนองค์พระธาตุชำรุดเพียงยอดฉัตรโค้งงอ รัฐบาลไทยได้ทำการซ่อมยอดฉัตร และเจ้านรสิงห์คำจรรักษ์ฯ พร้อมประชาชนชาวลำพูนได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์บูรณะวิหารหลวง โดยได้ประกอบพิธียกฉัตรในวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๗ โดยมีเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เป็นประธาน

พ.ศ. ๒๕๕๐ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท บูรณะพระธาตุเข็ญไชย แลใน พ.ศ. ๒๕๖๕ ในวาระที่กรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี จังหวัดลำพูนและกรมศิลปากรได้ร่วมกันบูรณะองค์พระธาตุ โดยเสริมความมั่นคง ซ่อมแซมทองจังโก เจาะระบบระบายน้ำ และปิดทององค์พระธาตุ

การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเข็ญไชยในระบศต่อมาไม่ปรากฏหลักฐานจารึกเป็นระเบียบเหมือนตำนานและพงศาวดารดังกล่าวข้างต้น หลักฐานเท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้

หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ ๑๔๘/๒๓๖๒ ลงวันที่ ๑๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ เรื่องปฏิสังขรณ์พระวิหารพระธาตุเข็ญไชย เมืองนครลำพูน ราชอาณาจักรลาวว่า "และตามคำที่เล่ากันต่อมาว่า ตั้งแต่พระเจ้าหลวงเชียงใหมได้ซ่อมแล้ว ต่อมาได้มีผู้ซ่อมอีกถึง ๓ ครั้ง คือครั้งที่ ๑ เจ้านครลำพูน (บุญมา) ซ่อมโดยถูกสายฟ้า ครั้งที่ ๒ เจ้าดาราทิเรกรัตนไพโรจน์ ซ่อมโดยถูกพายุพัดผล ครั้งที่ ๓ เจ้าอินทวงศ์ (โชติ) ซ่อมโดยถูกพายุพัดผลเหมือนกัน"

จนกระทั่งถึงวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ เวลา ๑๘.๐๐ น.เศษ เกิดพายุพัดวินารมหลวงพังทลายลงมา แต่องค์พระธาตุมิได้เสียหาย เพียงแต่ยอดฉัตรหักลงเท่านั้น

กระทรวงมหาดไทยได้มอบให้เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์^๒ สมุหเทศาภิบาลดำเนินการซ่อมฉัตร เรื่องการซ่อมฉัตรนี้เอง เดิม กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น ได้ให้รายงานสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี การเสนาบดีไว้ในหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ ๑๔๘/๒๓๖๒ ลงวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๗ ว่า

ส่วนยอดพระธาตุนั้น ได้มีผู้ศรัทธาออกทองคำและเงินรวมได้ทองคำหนัก ๑๓๓ บาท ๒ ชั่ง ๑ เพื่ออง ๕ มุน ได้เงิน ๒๘๑ บาท ๓ ชั่ง เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ได้จัดการซ่อมแซมทำระบายนยอดพระธาตุ

ลี้ดทองคำ ๑๓๖ บาท ๓ สลึง คงเหลือทองคำ ๑ บาท ๘ สลึง ๑ เฟื้อง ๔ มุณ เอาไว้ทำการอื่นต่อไป รวมทองคำที่
ทำยอดพระธาตุทั้งเก่าและใหม่ เกือบ ๕๓๕ บาท ๕ สลึง ส่วนเงินหลวงที่ขอทำคือเป็นค่าของเบ็ดเตล็ดแลค่าจ้าง
คนทำ คือเงิน ๑๘๘ บาท ๒๕ สตางค์ การซ่อมยอดพระธาตุทำอยู่เดือนหนึ่ง เปิดงานแล้วเสร็จบริบูรณ์

พิธียกขึ้นที่ซ่อมเสร็จแล้วกระทำในวัดที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๔๕๕ เวลา ๑๒.๒๒ ๒ โดย
เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์เปิดประธาน และมีงานบำเพ็ญบุญ และมหรสพสมโภชในวันที่ ๒๙ - ๓๐ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๕๕**

องค์ประกอบรายละเอียดขององค์พระธาตุหริภุญไชย

- องค์ประกอบรายละเอียดขององค์พระธาตุหริภุญไชย มีดังนี้
- สัตติบัญชร (ระเบียงนอก) กว้างชั้นล่าง ๒ ชั้น
 - โถงทรงกลุ่ป หรือเจดีย์จตุรพักตุมที่ฐานเชิงชั้นล่างสุด
 - ลำภาทอง ประติฐานอยู่ประจำหัวชั้นในทิศเหนือและทิศใต้ ขั้วรอบโคนปราสาทและแท่นบูชา
ประจำทิศทั้งแปด
 - ฉัตรเครื่องสูงประกอบพระเกียรติยศ ซึ่งใช้รูปแบบระเบียงกลายเป็นพุทธบุษบิมขั้เพื่ียงชั้นเดียว
มีราวพาดส และกัณฑ์ข้อลมีมือละเจ็ดประดับไว้ตามมุมทั้ง ๔ ทิศ
 - หอสอประจำทั้ง ๔ ด้าน ภายในหอสอมีพระพุทธรูปนั่งประจำหนอทุกหน
 - ขั้วมุมกัณฑ์ (ยักษ์) สร้างไว้ประจำมุมทั้ง ๔ ทิศ ตามคติความเชื่อในทำลุมกัณฑ์เป็นผู้คุ้มคของ
เศลาค

ระเบียงนอก: ลำเวียงนอก หรือสัตติบัญชร

ระเบียงนอก มีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่
ลำเวียงทอง และชื่อทางสารว่า "สัตติบัญชร" เป็น
หัวทองเหลืองมีขักรงรูปใบหอ ชาวเหนือจึงเรียกว่า
"ระเบียงนอก" มีความหมายตรงกันกับ "สัตติบัญชร"
ซึ่ง "สัตติ" หรือ "เสดด" แปลว่า "หอ" ระเบียงนอก
ของวัดพระธาตุหริภุญไชยผสมสาวิจารมี ๒ ชั้น สลือชั้น
หลายรัชกาล นับแต่สมัยขะเมืองแก้ว โปรดให้สล

ลำพองเมืองเก่า หรือสัตติบัญชร คือขั้วไม้ทองชั้นที่วางพระพุทธรูปเจดีย์
ประจำทิศชั้นใน

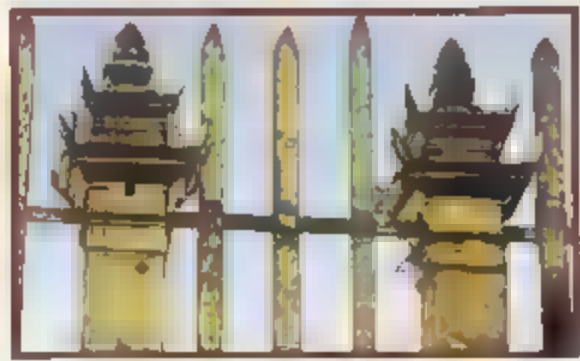

วัดที่เมืองเชียงแสน แล้วนำมารายล้อมองค์พระธาตุนครสุทโธ ๒ ชั้น เป็นจำนวน ๕๕๕ เล่ม หลักฐานที่สะท้อนถึงความเก่าแก่ของวัดเชียงแสนที่สร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้ว ปรากฏอยู่ในโคลงนิราศสุทโธ พท. ๑๐๙ ฉบับพื้นเมืองเชียงใหม่^{๑๑} ระบุว่า

ระวิงเวียงเวดขัน	คณสง ขวางเอ
ทุกแ่งเจดิมจิตรทอง	แหบเอื้อม
พระนารสันถมขง	ยังเงื่อน งาตเอ
เทียมกวางซ้อชเชื้อม	สี่ด้านแกงค

หรือสำนวนฉบับหอสมุดแห่งชาติ เขียนว่า

ระวิงเวียงเวดขัน	คณสง
ทุกแ่งเจดิมจิตรทอง	แหบเอื้อม
พระนารสันถมขง	ยังเงื่อน งาตเอ
เทียมกวางซ้อชเชื้อม	สี่ด้านแกงค

ภาพของวัดเชียงแสน กำเนิดมาซึ่งล้อมรอบพระธาตุนครสุทโธ

กล่าวได้ว่าพระยาศรีสุทโธได้มีคำสั่งให้ช่างก่อสร้างวัดเชียงแสนให้มีความสูงถึง ๕๕๕ เล่ม หรือ ๕๕๕ ชั้น โดยวัดเชียงแสนแห่งนี้มีพื้นที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง และมีความสำคัญในฐานะวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองเชียงแสน

สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ. ๒๐๘๙ - ๒๑๔๐) พระยาศรีสุทโธได้ร่วมกับเจ้าเมืองเชียงแสนและเจ้าเมืองเวียงจันทน์ ได้ร่วมกันจัดทาสถูปารูปช้างเผือก ๕๕๕ องค์ ตั้งรอบพระธาตุนครสุทโธ ๕๕๕ ชั้น นอกกำแพงเมือง

วัดเชียงแสนมีพื้นที่กว้างขวาง ๓๐ ไร่ ๑ คอก ด้านเหนือถึงด้านใต้ยาว ๒๐ ไร่ ด้านตะวันออกถึงด้านตะวันตกยาว ๓๐ ไร่ รวมเป็นวัดเล็ก ๘๐๘ เล่ม ซึ่งวัดเชียงแสนแห่งนี้เดิมทีสร้างขึ้นในสมัยพระเมืองแก้ว ปัจจุบันอยู่ที่ตำบลบ้านกลาง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน วัดแห่งนี้มีพระพุทธรูปจำนวนมาก มีพระพุทธรูปปางสมาธิจำนวนมาก ปรากฏในตำนานพระธาตุนครสุทโธ พระยาศรีสุทโธได้มีคำสั่งให้ช่างก่อสร้างวัดเชียงแสนให้มีความสูงถึง ๕๕๕ เล่ม

- ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง

[illegible]**WED**

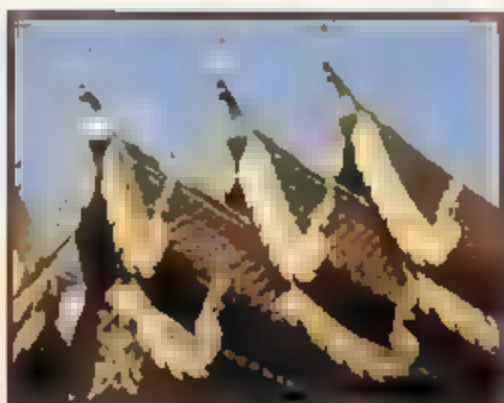
“นอยย” เดิมตั้งชื่อเต็มว่า “วิหารทิศ” หรือ “ทิวารทิศ” หมายถึงวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปประจำทิศทั้งสี่ คำอ่านพื้นเมืองต้องโนเนบ้นที่กใไว้ว่าในศักราช ๔๕๓ (พ.ศ. ๒๒๓๔) พระเจ้ากาวิละพร้อมด้วยน้องทั้งสองราชวงศ์ และเสนาอำมาตย์ ได้พร้อมกันบูรณะรอยขีด ๔ ด้านของพระมหาธาตุแห่งเมืองลำพูน ๘ ถึงกลางหัวเหล็กด้านนอก แต่ลวดลายก่อฐานปูนสูงถึงครึ่งตัว จากวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ทางมานิจิต ภาษาประวัติศาสตร์ สถาปัตถกรรมไทย ของอัมพร มาลัย” ระบุว่าภาพรณะะ “ทิวารทิศ” หรือ “นอยย” ในสมัยฟื้นฟูล้านนานี้ได้สร้างขึ้นตามรูปแบบสถาปิตถกรรมดั้งเดิม

หอขอมมีลักษณะเป็นอาคารเครื่องไม้แบบวิหารโถงขนาดเล็ก ก้านทิศใต้ ตะวันตก และทิศเหนือ ทำหลังคาถมนูนหน้า ๒ ชั้น และลดชั้นข้าง ๔ ชั้น ขนาบหน้า “หอขอม” ด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียวที่ทำหลังคาถดขึ้นมุข ๕ ชั้นเป็นกรณีพิเศษ หลังคาของหอขอมทั้งสี่ทิศนี้ตกแต่งด้วยซอกทำใบระกาหางหงส์ หน้าบันของตามทิศรองตกแต่งแบบ “ซอกไม้คังใหม่” ในขณะที่ยังไม่มีของหอขอมทิศตะวันออกประดิษฐานรูปพญานาคเกี่ยวกับกระหวัดคล้ายกับการจำหลักสลักลอยบนสีลมที่นคร ปะเย ในหอขอมประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยดินเผาทั้งหมดประทับนั่งปางมารวิชัย หอละ ๓ องค์ องค์กลางมีขนาดใหญ่มากขององค์อื่น มีฉนวนพระพักตร์ขององค์สี่ทิศ มีอรุณราชพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑ ทั้งหมดเป็นพระพุทธรูปสมัยขอมโบราณ บางองค์จะบานสีปิดทองทับ ใช้เป็นที่ยึดการบูชาของประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาลสงกรานต์พราศุ พุทธศตวรรษของชาวเขมรนิยมเล่นกิจกรรมการอุบถของพระพุทธศาสนาและหยุดตามหอขอมจุดต่างๆ เพื่อทำการสงฆ์พระพุทธรูปและทำการสงฆ์ของคัมภีร์เนื่องจากตั้งอยู่ในบริเวณนอก

หอขอม มีลักษณะเป็นอาคารเครื่องไม้แบบวิหารโถงขนาดเล็ก ก้านทิศใต้ ตะวันตก และทิศเหนือ ทำหลังคาถมนูนหน้า ๒ ชั้น และลดชั้นข้าง ๔ ชั้น ขนาบหน้า “หอขอม” ด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียวที่ทำหลังคาถดขึ้นมุข ๕ ชั้นเป็นกรณีพิเศษ

หลังคาของหอขอมมีลักษณะเป็นหลังคาถดขึ้นมุข ๕ ชั้นเป็นกรณีพิเศษ

หอขอมประดิษฐานพระพุทธรูประจำทิศ มีองค์สูงประมาณ ๑ เมตร องค์กลางมีขนาดใหญ่กว่าองค์อื่น ทำการสลักจากศิลาทราย เพื่อเป็นกรณีพิเศษพระพุทธรูปประดิษฐานในพระเศียรคางคางทรงนั่งขัดสมาธิพุทธรูป

พระพุทธรูปองค์นี้ประทับนั่งสมาธิด้วยพระเศียรคางคาง มีพระพุทธรูปองค์อื่นประดิษฐานอยู่รอบๆ องค์กลาง

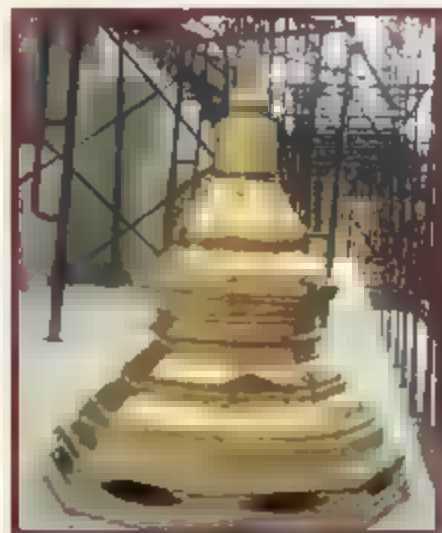
โกศทรงสถูปประจำมุมทั้งสี่

ด้านในวัดระเบียงนอก บนฐานเชิงชั้นล่างสุดขององค์พระธาตุเรณูไชย ประดิษฐานโกศทรงสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่มุนทั้ง ๔ เนื้อรวมกับพระธาตุองค์กลางแล้วมีทั้งหมดห้าองค์ น่าจะเป็นการจำลองมาจากฉาโกรธาคติประทับของพระอิศวรซึ่งเป็นภูเขามีห้ายอด

โกศจำลองพระบรมสารีริกธาตุที่มุนทั้ง ๔ องค์ เป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานอยู่ภายในพระธาตุเรณูไชย วัดระเบียงนอก อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ทิศใต้ของพระธาตุเรณูไชย

โกศจำลองพระบรมสารีริกธาตุที่มุนทั้ง ๔ องค์ เป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ ประดิษฐานอยู่ภายในพระธาตุเรณูไชย วัดระเบียงนอก อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

ภาพที่ ๑๖: ภาพการบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปางสมาธิในวัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ ๑๗: ภาพการบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปางสมาธิในวัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ ๑๘: ภาพการบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปางสมาธิในวัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาพที่ ๑๙: ภาพการบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปปางสมาธิในวัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี

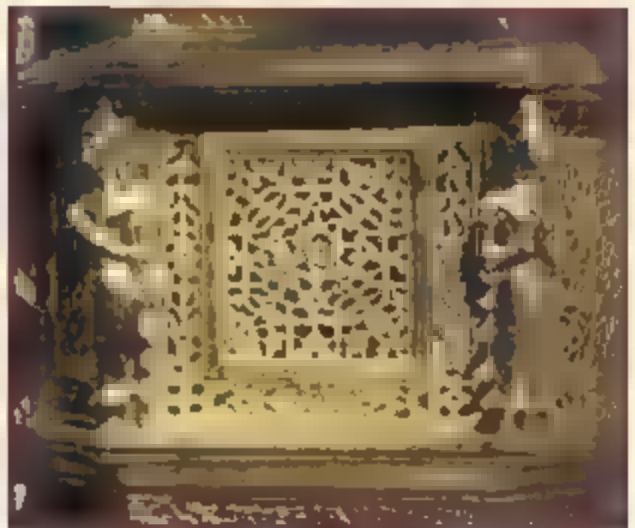
พระพุทธรูปปางสมาธิองค์นี้มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางศิลปกรรมเป็นอย่างสูง เพราะเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางศิลปกรรมเป็นอย่างสูง เพราะเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และทางศิลปกรรมเป็นอย่างสูง เพราะเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิที่สร้างขึ้นในสมัยสุโขทัย

ในขณะนี้พระพุทธรูปปางสมาธิองค์นี้กำลังอยู่ในระหว่างการบูรณะปฏิสังขรณ์ และคาดว่าจะสามารถเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ภายในเร็วๆ นี้

โคมปราสาทประจำทิศทั้งแปด

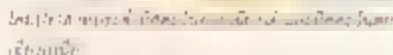
ในสมัยพระเมืองแก้วโปรดเกล้าฯให้สร้างรั้วระเบียงหอกแก้ว โปรดให้ประดับปราสาทที่มุมรั้วทั้ง ๔ ด้าน ระหว่างปราสาทแต่ละด้านประดับด้วยโคมทองรูปดอกบัวบานตั้งอยู่บนเสาทอง และยังโปรดให้สร้างประตูของชั้นนอกทั้ง ๔ ด้านและวิหารหลวง

ที่มุมทั้งสี่ของแต่ละด้านของศาลพระระเบียงตัวองค์พระธาตุประดิษฐานด้วยโคมปราสาทหรือชาวล้านนาเรียกโคมปองประจำทิศละทิศหรือนาคเล็ก ตั้งบนฐานเสาสูงรวมทั้งหมด ๘ องค์ โคมโกลนบรรจุพระธาตุจำลอง โคมปราสาทหรือโกลนเหล่านี้มีความวิจิตรพิสดารด้วยรูปทรงและลวดลาย ทุกองค์มีประติมากรรมขนาดเล็กประดับที่มุม ศิลปวัตถุในส่วนนี้บ่งบอกถึงความสูงส่งของสุนทรียศสตรีแห่งล้านนา นับว่ามีความสำคัญยิ่งเนื่องจากขนาดเล็กและตำแหน่งที่ตั้งบนฐานสูงทำให้ผู้สังเกตเห็นได้น้อยคนนัก พิจารณาจากรูปแบบศิลปะเห็นว่าน่าจะสร้างขึ้นราวสมัยพระเมืองแก้ว

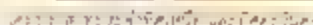
โคมปราสาทพระประจำทิศตะวันตกและทิศใต้ของวัดพระแก้วเมืองเชียงใหม่

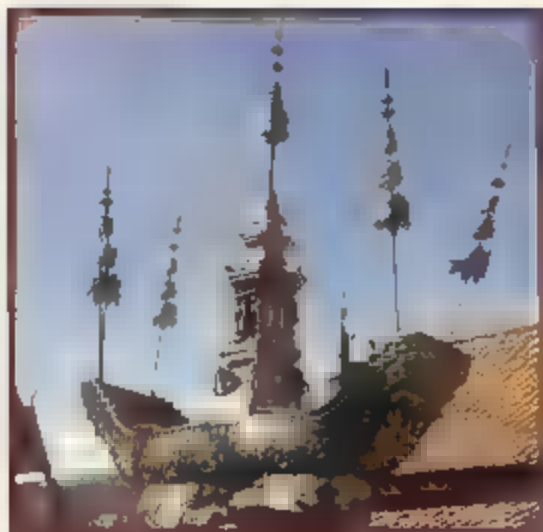
โคมหรือโคมปราสาททั้งแปดองค์นี้มีรูปทรงรายละเอียดแตกต่างกัน แต่มีองค์ประกอบหลักคือมีฐานเชิง ๓ ชั้น ถัดขึ้นไปเป็นฐานหน้ากระดานห้องไม้ประดับตกแต่งด้วยรูปช้างค้ำ นกหัสดีลิงค์ บางองค์ใช้รูปสิงห์สัตว์เหล่านี้รองรับฐานบัวกลีบและบัวคว่ำบัวหงาย ถัดขึ้นไปเป็นองค์เรือนธาตุมีทั้งสี่เหลี่ยมและกลมเหลี่ยม แต่ละด้านมีซุ้มกระจังประดับลายเครือถ้านากุติคอยู่ ซุ้มกระจังหลังของทุกโคมเปิด-ปิดได้ เพื่อใส่ไฟเป็นพุทธบูชา บางโคมฉลุพื้นหลังโปร่งทะลุด้วยลายพรรณพฤกษา ที่มุมเรือนธาตุตกแต่งประติมากรรมรูปเทพนาค อารักษ์

[illegible]

ได้ตั้งอยู่บนลำภาวำวัก (ดูวรรณคดี
มีลักษณะเด่นจำนวน ๔ ก่อประติ
เว้าลำภาวำวักยาวประมาณ ๖ เมตร มี
ลักษณะหัวและท้ายเรือปัดลิกการเรือ
และมีการขบปิวเวณังหัวท้ายเรือออกแะ
ประดับด้วยลวดลายรูปสัตว์ เช่น นก ปลา
หัดมังกร หกหนาม มกร กิ้ง กิณนร กิณรี
ในลำพ่อน้ำ สิ่งที่มีมน นาสด สีเงิน
หน้าเรือลำภาวำวักเป็นรูปขุดลวดลาย
เรือลำภาวำวักตั้งอยู่บนฐานลื่นมประดับ

ผลงานของเรลลอคกลั่นกลั่นกอบกู้และตีพิมพ์ว่าพวกซอบบ. ปะชาห์มี. นักวิปลาทวิวิธ. อันเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ
หรือทะเล หมายถึงเมื่อเจ้าภาพที่ทรงพระเจ้านำพาทั่วโลกทั้งระบ. ข้ามโสมงสาร. ที่ต้องฝ่าทะเลแห่งการเวียน
ว่ายตายเกิดไปสู่ธรรมะอันนิพพาน."

โดยพระเชษฐภคินีได้ตั้งชื่อว่า นกอินทรี

โดยพระเชษฐภคินีได้ตั้งชื่อว่า นกอินทรี และพระเชษฐภคินีได้ตั้งชื่อว่า นกอินทรี และพระเชษฐภคินีได้ตั้งชื่อว่า นกอินทรี และพระเชษฐภคินีได้ตั้งชื่อว่า นกอินทรี

ด้านการกำหนดอายุของเรือสำเภาล่องลำนี้ยังเป็นปริศนาอยู่ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม แห่งภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้ความเห็นว่าเป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นในช่วงหลังแล้วราวสมัยรัตนโกสินทร์ช่วงรัชกาลที่ ๓-๕ เนื่องจากการวางโครงสร้างในลักษณะเบียดแน่นเต็มพื้นที่เช่นนี้มีกานิยมทำมาในยุคล้านนาไม่เกิน ๒๐๐ ปี ในขณะที่ รัช.ดร.ศักดิ์ชัย ฉายสิงห์ เชื่อว่าอาจล่องที่พบบนเรือสำเภาไม้อัดลักษณะเฉพาะของศิลปกรรมล้านนา อาจเป็นการรับอิทธิพลมาจากพม่า หรือสิบสองปันนา รวมทั้งจีน ในช่วงที่ไม่เก่าไปกว่าสมัยอยุธยาตอนปลาย^{๕๕} เช่นเดียวกับ รศ.น.ส. สุรลวัลย์ สุรลวัลย์ จากภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ให้นิยามสังเกตว่า งานช่างในลักษณะรูปเรือของด้วยเส้นนูนเช่นนี้เป็นความสืบทอดของกลุ่มชนชาวไทยทรงแถบเหนือขึ้นไปของล้านนา นั่นคือกลุ่มไทแดงที่เข้ามามีบทบาทเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในล้านนา^{๕๖}

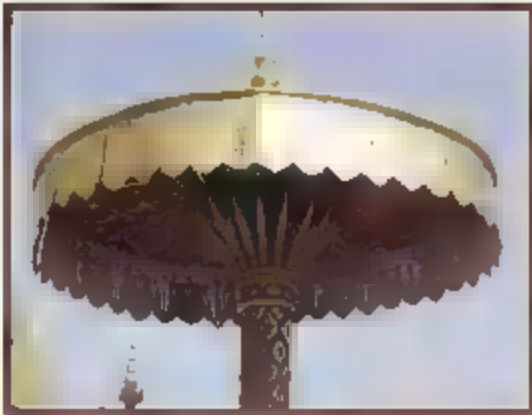
หลักฐานที่มีการกล่าวอ้างถึงเรือสำเภาที่รับ
 พระธาตุเจดีย์นันทบุรีไทยที่เกาหลีก่อนที่ติดตามได้คือ
 บันทึกของคาร์ล บ็อค (Carl Bock) ในคราวเดินทาง
 มาสยามปี พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ทดสอบสภาพของวัด
 พนมธำมณวิญญูรับพระธาตุว่า “พระเจดีย์องค์นี้มี
 ราวทองเหลือง ๙ ชั้นล้อมรอบ ... ทั่วด้านนอกมีตะเกียง
 ทองเหลืองเล็กๆ ทั่วเป็นรูปโบสถ์จำลอง ตะเกียงคู่หนึ่ง
 ทำเป็นรูปเรือสำเภาจีน และมีฉัตรวางไว้ว่ามีอายุ
 เก่ามากถึง ๑๒๐๐ ปี”

คำว่า “ตะเกียงทองเหลืองรูปโบสถ์” ของ คาร์ล บ็อค หมายถึง โคมปราสาทสี่ทิศปัทมของนั้นของ
 ส่วนการอ้างว่ามีจารึกพระนพวาศนาคา ๑,๒๐๐ ปีนั้น คงเป็นเพียงที่กล่าวกันจริง หรือมีกล่าวเข้าใจบางอย่างจาก
 เหตุการณ์ระหว่างคาร์ล บ็อค กับชนพื้นเมืองในระหว่างสงครามอินโดจีน อย่างไรก็ดี คาร์ล บ็อค ยังคงพรรณนาด้วย
 เรื่องราวที่พิเศษและไม่เคยพบในเอกสารตำนานเล่มใดมาด่อน

“พระพระได้เข้าไปให้ว่า เมื่อตอนนั้นของบริเวณที่สร้างพระเจดีย์มีโบสถ์เป็นรูปสำเภาจีนทำด้วย
 ทองคำล้วนๆ และตะเกียงรูปเรือสำเภาจีนที่เข้าพระธาตุไว้ก็ติดรูปจำลองของโบสถ์องค์นั้น ซึ่งเดี๋ยวนี้ฝังอยู่ใต้
 พระเจดีย์” ข้อความตอนนี้อธิบายในรูปจำลองเรือสำเภาจีนที่บันทึกไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
 ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ว่าการที่พระภิกษุรูปนั้นได้สร้างรูปเรือสำเภาจีนอย่างละเอียดเช่นนี้ น่าจะหลักฐานมาจาก
 ชื่นชอบ เรือสำเภาจีนเข้ามาในสมัยใด เพราะในตำนานเมืองนั้นระบุเด่นชัดว่า ณ บริเวณที่สร้างพระธาตุ
 นันทบุรีแห่งนี้เดิมเคยเป็นเขตพระราชฐานเก่าที่พระเจ้าอภัยมณีนครมีพระราชมารดาและพระเชษฐภคินีของพระบึงค
 เท่านั้น ส่วนเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างโบสถ์กับเรือสำเภาจีนที่บันทึกไว้เป็นลักษณะพิเศษที่พบเฉพาะกับ
 การข้ามฝั่งสงครามอินโดจีนแล้ว โดยในสมัยอยุธยาตอนปลายนิยมสร้างรูปโบสถ์เป็นพระแท่นของสำเภา

ฉัตรทอง

สมัยพระเจ้ากาวิละโปรดให้ตั้งฉัตรทองราชล้อมพระธาตุเจดีย์ที่ขุม แทนฉัตรทองคำของเดิม
 ซึ่งชำรุดพินาศหมด ตัวฉัตรทองจะสูงใหญ่ ลวดลายทาสีแดงสลับเหลืองตั้งแต่ฐานฉัตรทองตัวฉัตรจนถึงยอด
 ระบายฉัตรเป็นแผ่นทองขึ้นด้วยทองคำห้อยด้วยสิ่งที่มีนัยยะพิเศษ ทั้งยังโปรดให้ปรับปรุงพื้นลานวัด ก่อตั้งโคมไฟประ
 และตั้งราวเทียนในระนาบโดยรอบ ที่มุมหัวสี่ตรงกับขุมกุ่มกิม

เศียรพระราชมงคลทูลกระหม่อมพระราชมงคลทูลกระหม่อม
เศียรพระราชมงคลทูลกระหม่อมพระราชมงคลทูลกระหม่อม

เศียรพระราชมงคลทูลกระหม่อมพระราชมงคลทูลกระหม่อม
เศียรพระราชมงคลทูลกระหม่อมพระราชมงคลทูลกระหม่อม

ในบทกวีได้บอกกล่าวถึงโครงนิราศทูลกระหม่อมไว้ถึงสองตอนหนึ่งว่า

มณฑลอินทราดุจด
เหมือนแสงทิพย์
จักรคำคณิน
เปศวรเจดีย์ฟ้าเสี้ยว

เจดีย์
ดุจด
เมือง
สร้างเพ็ชรพระ

จะเห็นได้ว่าการประชันฝีมือของเจ้าพระราชมงคลทูลกระหม่อมด้วย “จักรคำคณิน” หรือชื่อจริงของเจ้าพระ
คณินคือการลงชาดจนดูฝีมือ “มณี” นั้น สืบมาแต่ครั้งพระพุทธเจ้าเมื่อก่อน และทั้งพระเจ้ากาวิโลรสได้ชวนพระ
ให้เล่นมณีเดิมอีกครั้ง

ชุมชนกัมภีร์ หัวทุ่งดี

ชุมชนกัมภีร์ที่นับอยู่ในชุมชนหัวทุ่งดีนั้น หล่อด้วยพระยาบาล เป็นประจักษ์ในยุคนั้น หรือยุค
ที่ร่วมสมัยกับกรุงรัตนโกสินทร์

ชาวล้านนาเรียก เทวดาที่ประทับองค์เล็กโดยรวมว่า “ยักษ์กัมภีร์” หรือ อันเป็นพยางค์เดียวกับ
“ยักษ์กัมภีร์” ที่ชาวลัวะพื้นเมืองนับถือ อันที่จริงน่าจะหมายถึงท้าวจุลโลกชาลหรือเทวดาวิชาพิภพซึ่งมีมากกว่า

๑. ทำวาทะ หรือทำวาสนาสูงส่ง - ทิศเหนือ
๒. ทำวาสนา หรือทำ: วิรุจน์ก เจ้านักกษัตริย์กุ่มกัณฑ์ - ทิศใต้
๓. ทำวาสนาหรือทำ: ตรีษั้ววตฺรฐ เจ้านางสนธรรพ์ - ทิศตะวันตก
๔. ทำวาสนาหรือทำ: เจ้านางนาค - ทิศตะวันออก

ที่ ว ๔๗ โศกนาฏกรรม เสน่ห์นี้
 ชาติของพ่อและแม่เขาอยู่คนละที่ ซึ่งเป็นเขาเทือก
 เขา "จันทกุดในบวรตาเซ" ๗ ชั้นที่ถล่มทับ
 เขาพระสุเมรุ เขาบุคนธรรมมีเมืองงูด้ที่ทิศ
 ไฉ่น้ำว ๔๗ โศกนาฏกรรมของเมืองงูด้ทิศ

[illegible]**ເປີດໜ້າສຳຫຼັບ** ■

*สิ่งของ วรรณศิลป์, ตำนานพระราชนิพนธ์, รัชกาลที่ ๙, หน้า ๔๐

*พระพุทธรูปงาม และพระธาตุอภัยนามพระ, **วัดป่าต๋ายสุค**, ศรีสะเกษ และเขาพนมดง ชุมตา
เป็ริญ, **ตำนานนุศสาธา**, พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ**หลวงวรราชานุวัตร** วัดเขานาว่า, (กรุงเทพฯ)
.. กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ วรศิลป์ปาดร, พว๓๐) หน้า ๒๗๓-๒๗๔

พระรัตนปัญญาธรรมา แปลโดย ร.ต.ท.แสง ษะวิฑูร, กิตติภาตมาธิปดรณ์, พิมพ์ในโอกาส
ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงยกพระอุโบสถวัดพระแก้ว
จังหวัดเชียงใหม่ (กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์สมรส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๐.

*พระพรหมญาณ และพระพรหมญาณภะ, คำขวนนคศพนา, หน้า ๓๗-๓๘

*เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๖.

*สิ่งละ วรณสีล,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, หน้า ๑๓.

*พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, "เจดีย์ทรงฉกรรจ์ที่เมืองเชียงใหม่," วารสารโบราณคดี ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๑ (๒๕๑๑), หน้า ๑๐๗, และดู พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ, ม.ป.ท. (กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒๒.

*พระพุทธสุทาม และพระพุทธญาณเถระ,ตำนานมุตศาสนา, หน้า ๓๙๐.

*เรื่องเดิม, หน้า ๒๙๓-๒๙๑.

*เทิด มิเต็ม อ่านและวิเคราะห์รูปอักษร, "คำจารึกที่แผ่นทองจังโก พระพุทธรูปคอรระวังพระธาตุหริภุญไชย," ใน งานเกี่ยวกับจารึก, (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๕๘.

*"Hans Penth, "Inscription and Images on the Phra That in Lamphun," Artibus Asiae V.SLIX, 3 (1968-1989), p.652.

*สิ่งละ วรณสีล,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, หน้า ๒๗.

*"Hans Penth, "Inscription and Images on the Phra That in Lamphun," p.652-653.

*รศ.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ศิลปะเมืองเชียงใหม่ : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารทางประวัติศาสตร์, (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

*สัมภาษณ์นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ของกรมศิลปากร วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๒.

*สิ่งละ วรณสีล,ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, หน้า ๒๗.

*สัมภาษณ์นายสุรศักดิ์ ศรีสำอว, ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๓.

*พระรัตนปัญญาธรรมา, จินกาลมาติปกรณ์, หน้า ๑๑๗.

*พระพุทธสุทาม และพระพุทธญาณเถระ,ตำนานมุตศาสนา, หน้า ๓๓๑.

*พระรัตนปัญญาธรรมา, จินกาลมาติปกรณ์, หน้า ๑๒๒-๑๒๓.

*เลอียว พันธวังสีและ อัมพร ทิวะระ, ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง, เรียบเรียงจาก Temples and Elephants ของ Carl Bock, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๗.

*พิเศษ จันทร์วิทัน,ตำนานไผ่ในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กาสินต์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๑๕.

*พระยาประชาภิจักรจักร (ชุ่ม บุนนาค), พงศาวดารไทยฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๔), หน้า ๓๖๐

“สัมภาษณ์นายชาติเศษ เจียจันทร์พงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๓,

“พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “โบราณสถานแคว้นล้านนา,” ล้านนา, กองวิชาการประวัติศาสตร์โรงเรียนนายร้อยตำรวจจอมเกล้า จันทิมนิเวศโรภาส พลตรีหญิงสมเด็จพระรัตนราชสุตาภยาบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงนำเสนาจารยและนักเรียน จ.ป.ร. ศึกษาภาคเหนือตอนบนระหว่างวันที่ ๒๕-๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๒, หน้า ๙๙-๑๐๖, และ ดู พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, “ย่อเก็จ-ย่อมุม, ความคิดที่แตกต่างกัน,” หินผ่องหาคะเจียม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๙๐-๑๑๖

“ศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ หริภุญชัย- ล้านนา, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เนชั่นบุ๊คส, ๒๕๓๔, หน้า ๑๐๖-๑๑๙, และดู ศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม, “เจดีย์องค์ระฆังทรงกลม : รุกขามนิวรณ์ของระฆัง,” วารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับ ๙๔ (มิถุนายน-พฤศจิกายน ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๕,

“หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารวิชาการที่ ๖ ศ.๕๑/๘๘ ๑.๒, “ปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดพระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน” (๕-๖ กันยายน ๒๕๓๕)

“พระธาตูประจกักรจักร (เขม ภูมมาศ), พระศวดารโสนพณบับนอสนมณแห่งชาติ, หน้า ๔๕๔,

“หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, สน. ๒.๕๖/๑, “เวียงเมืองฝ่ายเหนือ” (๒๕ พฤษภาคม : ๕ มกราคม ๒๕๖๑).

“ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร, โดดงนิราศหริภุญชัย, หน้า ๑๐๐,

“สังฆะ วรรณธัย, ล้านนาพระธาตุเจ้าหริภุญชัย, หน้า ๒๐๔-๓๐,

“อัมพร มาลัย, “การศึกษาวินัยล้านนาในสมัการปกครองของเชื้อสายตระกูลเจ้าเจ็ดคนในจังหวัดเชียงใหม่ คำปาง คำขุน,” วิทยานิพนธ์การประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๕๕๐, หน้า ๔๑,

“ดูราชละเอียดเห็นเดิมใน ค.พ. เจริญ มีระชน, ประติมากรรมทองคำและกัณฐกแห่งล้านนา, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ปาวน, ๒๕๕๒), หน้า ๙๕-๑๐๙

“สัมภาษณ์ อ.วิฑู สานิตพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วิทยาเขตสะเม็ว วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๑,

“สัมภาษณ์ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม และศ.ดร.ศักดิ์ชัย ราชสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑

“สัมภาษณ์ รศ. ม.ล. สุรสวัสดิ์ สุระสวัสดิ์ ภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๑,

“เสถียร พันธังส์ และ อัมพร พิระระ, ทองถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง, หน้า ๑๗๔,

บทที่ ๓

ศิลปสถาปัตยกรรมและโบราณสถาน ภายในวัดพระธาตุหริภุญไชยวัดมหาวิหาร

พระอริยวงศาคตญาณเจ้าอาวาสในสมัยสมเด็จพระเจ้าติโลกราช โปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นในล้อมพระมหาธาตุเจดีย์ไว้ทั้ง ๔ ด้าน กว้างจากทิศเหนือจรดทิศใต้ ๑๒๖ เมตร และจากทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตก ๗๑ เมตร มีประตูเข้า ๔ แห่ง คือด้านทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศเหนือ ในส่วนของกำแพงชั้นนอกกว้างจากทิศเหนือจรดทิศใต้ ๑๒๖ เมตร ยาวจากทิศตะวันออกจรดทิศตะวันตก ๗๑ เมตร ๓๒ ศอก ให้มีประตูรับระชาทิศทั้ง ๔ แลวงปฏิสัมพันธ์เป็นที่ยูชของคณะสงฆ์อุปัชฌาย์พระธาตุ แล้วพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สถาปนาพระมหามณเฑียร ซึ่งโปรดให้เป็นพระอุทิศถวายจักรพรรดิเมธีมั่งคั่ง ด้วยเจดีย์เจ้าอาวาสวัดมหาวิหารบรมธาตุหริภุญไชย พระอุทิศถวายจักรพรรดิเมธีมั่งคั่งถวายคำพระบัพให้ตั้งพระมหาสาวิบุตรเป็นเจ้าอาวาส จึงพระราชาทานสมณศักดิ์พระมหาสาวิบุตรเป็นมหาราชโมลีสาวิบุตรแต่นั้นมา เจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญไชยพระมหาวิหารก็มีนามว่า ราชโมลีมาโดยตลอด

จะเห็นได้ว่า การกำหนดเขตโบราณสถานภายในวัดพระธาตุหริภุญไชยวัดมหาวิหารออกเป็นสองชั้นโดยมีกำแพงแก้วหรือศาลาบาตรล้อมเขตพุทธาวาสขึ้นใน และมีกำแพงชั้นนอกโอบล้อมอาณาเขตของวัดทั้งหมดไว้ มีมาแต่ครั้งสมัยพระเจ้าติโลกราช

โบราณสถานและศาสนสถานภายในเขตกำแพงแก้วหรือเขตพุทธาวาสนี้ส่วนมากมักสร้างมาตั้งแต่ครั้งสมัยหริภุญไชย สมัยล้านนา มีบ้างที่ได้ขึ้นก่อระดมเสริมและสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ของประกอบ

สำคัญคือการกำหนด “จักรวิหารทิศ” ทั้งสี่ล้อมรอบองค์พระธาตุหริภุญไชย ดังนี้คือ **พระวิหารหลวง** ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออก **วิหารพระตะไฉ้** ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือ **วิหารพระหันใจ** ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก และ**วิหารพระพุทธรูป** ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ นอกจากวิหารประจำทิศทั้ง ๔ แล้ว ยังมีวิหารรอบนอกอีก ๔ หลัง คือ วิหารพระเจ้าพันตน วิหารพระไลยารณ์ (พระ๓๓๓) วิหารพระเจ้ากัณโถกเถียนหรือพระเจ้าแดง และวิหารพระบาทสืวธ พร้อมด้วยโบราณสถานและเสนาสนะสำคัญอีก ๔ องค์ คือสุวรรณคตยหรือคตยูปทุมวดี หอธรรมหลวง เขาพระสุเมรุจำลอง และหอกังสดาล ทั้งหมดนี้ตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว มี**คูน้ำหรือคูขี้เหล็ก**เรียงรายอยู่ด้านหน้าทางทิศตะวันออกเป็นจุดเริ่มต้น

คูน้ำหรือประคูดง

คูน้ำหรือ ประคูดง หรือคูน้ำประคูดง ของวัดพระธาตุหริภุญไชยวรวิหารในตำนานพระธาตุหริภุญชัย ระบุว่าสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าติโลกราช เสนาบดียกทัพขึ้นความมาถึงพระนครท่าวันภายหลังจากทรงพิริยองค์พระธาตุให้สูงเด่นเป็นสง่า แล้วจึงให้ก่อกำแพง แล้วให้ขุดคูขี้เหล็กเป็นขัณฑ์ทิศทั้ง ๔ โดยยาวมีประมาณ ๓๓๓ คอก โดยกว้างประมาณ ๒๒๒ คอก เพื่อไว้เก็บรักษาสิ่งของพระธาตุไว้ดังนี้”

จากข้อความตอนนี้อยู่แสดงให้เห็นว่าคูน้ำหรือของวัดพระธาตุหริภุญไชยจะคงเหลือวิหารมีอายุร่วมสมัยกับคูน้ำซึ่งที่วัดแต่ย์เจ็ดยอด เชียงใหม่ และวัดพระธาตุคำปางหลวง ก็ยังวางในสมัยของพระเจ้าติโลกราช แต่เนื่องจากคูน้ำซึ่งที่วัดพระธาตุหริภุญไชยวรวิหารได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาหลายครั้งมากจนแทบไม่เหลือร่องรอยของอิฐและปูนขึ้นโบราณแต่ดั้งเดิม เหลือเพียงลวดลายสลักต่าง บางส่วนของวัดคู่ที่ก่อพอกทับใหม่เป็นปูนขาว เหลือฐานเท่าที่พอเห็นอยู่จึงจำกัดได้ว่าบูรณะครั้งใหญ่ในปี พ.ศ.๒๔๙๗ เว้นเสียกับคูน้ำซึ่งของวัดพระธาตุคำปางหลวงก็ได้รับการบูรณะใหม่หลังครั้งใหญ่ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์

คูน้ำรอบนอกวิหารพระตะไฉ้ ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นภาพที่บันทึกโดย ดร. นพ. ประทีปธวัชวงศ์และสิ่งประดิษฐ์สมัยหนึ่งคณะศึกษานิเทศก์ร่วมจัดทำจากภาพถ่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔

โครงการสร้างชุมชนใหม่ ๓ ส่วน คือ ๑. ส่วนหนึ่งอาคารจะเป็นช่องประตูทำเป็นซุ้มโค้งสี่ด้าน
ต่อยึดติดกันกำแพงวัด ๒. ส่วนต่อจะเป็นทรงปราสาท

๑. ส่วนผนังอาคารตามช่องทางเดิน
เป็นรูปโค้งมน (ARCH) อันเป็นรูปแบบที่รับอิทธิพล
ตะวันตกเข้ามาทางศิลปกรรมทุกาสา เชื่อกันว่าตั้งแต่
สมัยพระเจ้าโกษา ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ชาวอินเดีย
วัดอุโมงค์ เชียงใหม่ เชียงใหม่ ลักษณะโค้งมนที่รวมกลม
เกิดจากการวางอิฐรูป "หน้าวัว" เรียงกัน ทำให้เกิดภาพ
ลระจากเงาอันงดงามราวกับผลงานศิลปะที่งดงาม
ของช่าง ตัวตึกที่ช่องประตูมีลักษณะโค้ง ทำให้ นัก
วิชาการด้านสถาปัตยกรรมหลายท่านสงสัยว่า

คำว่า "โค้ง" น่าจะพัฒนามาจากคำว่า "โค้ง" อย่างไรก็ดี
มีผู้บางท่านเสนอว่า "โค้ง" อาจหมายถึง "โค้ง-กลวง"
จึงแปลว่าโค้งกลวง หรืออาจหมายถึง "โค้ง-หักโค่น"
ที่แปลว่าใหญ่โตมหึมา รวมไปถึงมีผู้สันนิษฐานว่า
อาจเกี่ยวข้องกับคำว่า "เขตโค้ง-โค้งเขต" หมายถึงเขต
ของความเป็นพระธรรม ที่มักปรากฏการใช้คำดังกล่าว
ในวรรณกรรมด้านศาสนาโบราณ เช่นในโคลงนิราศวิบูลย์

เนื้อของประตูโค้งของชุมชนใหม่ ระดับ
ด้วยแผ่นไม้บานหน้าต่างใหญ่ ลายปูนปั้นบนผนังไป เติล
แต่กรอบประตูที่มีปลายสองข้างเป็นทรงแปด ในส่วนโค้ง
ด้านหน้าประตูไม้สักทาสีซึ่งด้านนอกลายปูนปั้นยังคงอยู่
น่าจะเป็นรูปสัตว์หงส์เดินเรียงกันตามผนังด้านข้างที่วัดอื่นๆ
ในคำพูด-คำปวง ๒๒๖๖ประตูก็ยังมีต้นต้นของ ๒๒๖๖
ประตูทางเข้ามีเสาประดับรอบซุ้มย่อเก็จสี่ชั้น ตกแต่งหัว
เสาด้วยลาย "บัวดอกเถา" "ประจายาเยก" และ "กานบัว

เรียงส่าง" ภายในกรอบกระจังกลีบบัวคล้ายใบโพธิ์ ผูกเป็นลายช่อประติมากรรม มีช่ออกเบญจกาศ สอดโบตัน ผูกทวนเป็นช่อ มีกัจฉาใบเตยแฉกแฉงออกมา สลักก็คล้ายใบไม้ที่พันทักไปในภาพเขียนสีขามกาชนะเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์หมิง

๒. ส่วนพระอุโบสถเป็นทรงปราสาทหลายชั้นขึ้นติดกัน ชั้นแรกเป็นชั้นบัวกลีบตกแต่งกับทวารวดีโค้งคล้ายกับมันแดงของปราสาททวารวดี ที่มุมมีการย่อเก็จต่อกับผนังอาคารตอนล่าง ถัดขึ้นไปเป็นเรือนธาตุจำลอง และขึ้นเชิงบาตรซ้อนกันที่ฐานบันไดลงตกแต่งด้วยลวดสลักลายเพื่อขลุ่ย เจดีย์โดยรอบว่า "ลายเครือเถาเลื้อย" หรือ "ลายพันธุ์ดอกชา" แต่ละชั้นที่มุมประดับบัวลงตกแต่งด้วยลวดสลักลาย มีลักษณะ

คล้ายเจดีย์ที่วัดเข็ญชล เมืองเข็ญชลในสมัยจำลองพระใจว่าลวดลาย ขลุ่ยเป็นลวดบัวนึ่งสี่เหลี่ยมเชื่อมกัน ตกนบัวหมายถึงดอกไม้ศักดิ์สิทธิ์ ความบริสุทธิ์

ลักษณะของขุมโขงนี้เมื่อพิจารณาให้ดีจะเห็นว่า มีรูปทรงเดียวกับกับ "โขงพระเจ้า" หรือปราสาทที่ตั้งอยู่ภายในพระอุโบสถพระเจ้าของทิพย์ ณ บริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือด้านนอกกำแพงแก้วของวัดพระธาตุขามทิพย์ขอมรวมหาวิหาร โกลัสนระลางธวัชศิลาแดง

กำแพงแก้วของวัดพระธาตุขามทิพย์ขอมรวมหาวิหารในตำนานระบุว่าพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขุมประติมากรรมตามคันค้ำ ตะวันออก เหนือ และใต้ แต่ปัจจุบันเหลือขุมโขงไม่ครบตามที่คิด กล่าวคือทิศเหนือไม่เหลือร่องรอยเดิม ในขณะที่ทิศใต้พบขุมโขงระบุชื่อว่า "ประติมากรรมหิน" มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ลวดรูปลงไม่ตกแต่งอย่างหลังการเหมือนปาลิมนพาค์ของขุมโขงด้านทิศตะวันตก

รูปทรงของเจดีย์หรือโขงพระเจ้าของทิพย์ขอมเป็นลักษณะแบบขอมที่เรียกว่า "โขง" หรือ "ปราสาท" และสถาปัตยกรรม เป็นพระอุโบสถตั้งอยู่บนถ้ำและกำแพงแก้ว หรืออยู่ในเขตสิ่งพระธาตุ

อนึ่ง ราวเดือนเมษายน พ.ศ.๒๕๕๓ วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร ได้ดำเนินการก่อสร้างอุโมงประดิษฐานใหม่ทางด้านทิศตะวันตก ติดกับถนนอินทโยนค โดยใช้รูปแบบคาบอช่างอุโมงประดิษฐาน “ทักษิณสินกร” ทางด้านทิศใต้

รูปพระธาตุหริภุญไชย วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร เป็นพระธาตุองค์เดียวในอาณาจักรสุโขทัยที่ยังคงเหลืออยู่

สิงห์คู่ ราชสีห์ หรือมิกทาย

ด้านนอกกำแพงทิศตะวันออกใกล้กับอุโมงประดิษฐานมีราชสีห์ ๑ คู่ แนวกำแพงในส่วนนี้เดิมเป็นกำแพงชั้นนอกของวังสมัยพระเจ้าสุทนต์มหาราช เมื่อกลายเป็นวังมหาราชแล้วได้รื้ออุโมงชั้นนอกออกเปลี่ยนสิงห์คู่หนึ่งประดิษฐานไว้แทน เป็นสิงห์ทรงเครื่องขนาดใหญ่ ยืนอ้าปากกว้างแก้มคื่นยาว ก่ออิฐฉาบปูนประดับสีแดง บางส่วนมีคทงประดับกระจกสี จากภาพถ่ายคาดว่า สมัยประมาณรัชกาลที่ ๕-๖ เคยมีสลักติดบนดาขาวรัดตัวสิงห์ให้มีให้ขำขุด หรือมีลวดลายคานามือคางคกคลุมให้ สิงห์เฝ้ารักษาสีห์คู่นี้สร้างขึ้นพร้อมกับอุโมง มีความเก่าแก่ถึงสมัยพระเจ้าสุทนต์มหาราชจริงดังที่ตำนานระบุไว้ เนื่องจากมีหลักฐานด้านวรรณกรรมรองรับ จากโคลงนิราศหริภุญไชย บทที่ ๑๓๙ ดังนี้

ตำนานฉบับพื้นเมืองเชียงใหม่

มิดราชเย็บช้อยเย็บ
ไชปากปานจักกินลิ้น
ธสารหรือจักลิ้น
เมียงสายสองเบื่องเบื่อง

ยังยืน กิตติ
ฉาบเคี้ยว
สงสวด รักเอ
เบ้นสู้บาชวธ

ฉบับหอสมุดแห่งชาติเขียนว่า

มีคาเขี่ยมยี่เหยียบ	ยังยืน คัด
ไซปากปานจักกลืน	คาบเคี้ยว
สขสารคู่จักสิ้น	ลงครุ รัถเยบ
เมียงว่ายสองเบียงเบียว	เบ้นสูบลายเยบ

ค. ชว. ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่า สิงโตเขม่งตัวขึ้นในลัทธิขัณขุป์ ไซปากคุดสามเคี้ยวและกลืน แม้แต่ข้างท้องตัวได้พร้อมกันลงไปได้โดยง่าย ข้างเลื่องสองสามเบ้นดูเดินตามกันไปอย่าขาด

จากบันทึกของคาร์ล บ็อค ที่เดินทางมาถึงเมืองลำพูนในวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีความประสงค์จะไปดูสถานที่สำคัญของเมืองลำพูนคือวัดพระธาตุศรีบุญเรืองมหาวิหาร เขาได้พรรณนาไว้ว่า

พอเข้าไปในลานวัดก็ได้เห็นราชสีห์สองตัว ยืนอยู่ในท่าเดิมคืออ้าปากกว้าง แขนงลิ้นออกมาข้างนอก รูปนี้ทำด้วยอิฐและปูนทาสีแดง บางส่วนปิดทองและประดับด้วยกระจกสี มีลวดลายเป็นตาข่ายรัดตัวราชสีห์นั้นไว้เพื่อกันไม่ให้ขี้อายุค แล้วเขาไปตั้งไว้ในศาลา"

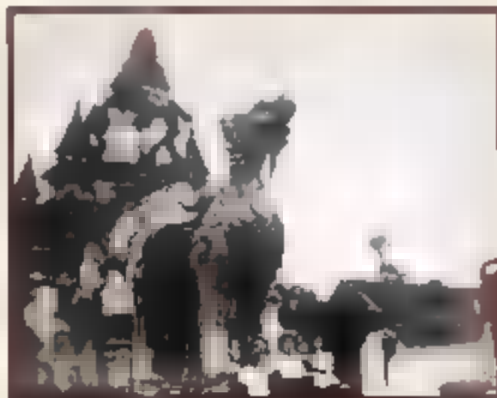
ชาวล้านนาเรียกสิงห์หน้าวัดว่า "สิงห์ไถ่บาป" การทำรูปสิงห์ให้เป็นผู้เฝ้าศาสนสถานนี้ ชาติความเชื่อของอินเดียโบราณมีความเกี่ยวข้องกับราชวงศ์ศรีศากยมุนีขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งมีสิงห์เป็นสัญลักษณ์ รูปสิงห์จึงถูกนำมาใช้ประดับตกแต่งงานพุทธศิลป์ในแทบทุกส่วน นับแต่ขอบเสาของพระเจดีย์โคกมเหศวร ฐานที่รองรับพระพุทธรูปจึงเรียกว่า "ฐานสิงห์" หรือรองรับรูป รวยไปถึงการใช้สิงห์เฝ้ากุณฑลหน้าวัดเหมือนทวารบาล แต่ตำนานของชาวพม่าซึ่งมีอิทธิพลต่อชาวล้านนาในช่วงระยะเวลาจากทศวรรษมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับสิงห์หน้าวัดพิศดารแปลกออกไปจากตำนานของอินเดียหรือสยาม นั่นคือเรื่องราวของสิงห์ไถ่บาป โดยผูกเรื่องให้พระราชธิดาองค์น้อยของพระราชพงษองค์หนึ่งถูกรักขยไปในป่าขณะวิ่งเล่นในเขตอุทยาน ทำให้นางสิงห์ได้ชุบเลี้ยงดูแลพระธิดาเสมือนลูกได้ยาวนานหลายปี ต่อมาพระราชมาทพจึงทราบพระราชธิดาลับคินสู่พระราชวัง ทำให้นางสิงห์ทรงมานใจรักต้องเฝื่อนนอนและกั้นใจตายด้วยไม่สามารถจะข้ามแม่น้ำคิดตามพระราชธิดาไปสู่พระราชวังอีกฝั่งหนึ่งได้ เป็นเหตุให้พระราชธิดาต้องสร้างอนุสาวรีย์ของนางไว้เพื่อรำลึกว่าตนจึงหนีแม่ทัพและคุณต่อราชธิดาเพื่อเปิดทางออกมา จึงเรียกว่า "สิงห์ไถ่บาป" ดังนั้น สิงห์ที่อยู่หน้าวัดของชาวพม่าและล้านนาจึงมีลักษณะโค้งช่อตะโกนร้องเพรียกหาลูกสาว คตินิทานเรื่องนี้ มีคุณประโยชน์สอนให้มนุษย์มีความเมตตาเอ็นดูสัตว์ คล้ายเรื่อง "เมาคลีลูกหมาป่า" หรือ "เสือโคคำฉันท" ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้หาเป็นจริงตามตำนาน "สิงห์ไถ่บาป" จักต้องเป็นเพศเมียเท่านั้น เป็นเพศผู้ไม่ได้ แต่สิงห์หน้าวัดพระธาตุศรีบุญเรืองมหาวิหารกลับเป็นสิงห์เพศผู้ ดังที่ในโคลง

นิภาศหิภฏฐิยิเยธธำ "มิลลาร" ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า คำนิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องสิ่งมีชีวิตบนนั้น น่าจะเป็นการมาผูกเรื่อง ขึ้นมาภายหลังในช่วงของร้อยปีที่ผ่านมา เพราะเราตามารถพบ "สิ่งมีชีวิตบน" ความขัดแย้ง ที่สร้างขึ้นใหม่โดยชาวของ ที่อพยพมาตั้งถิ่นในลำพูน

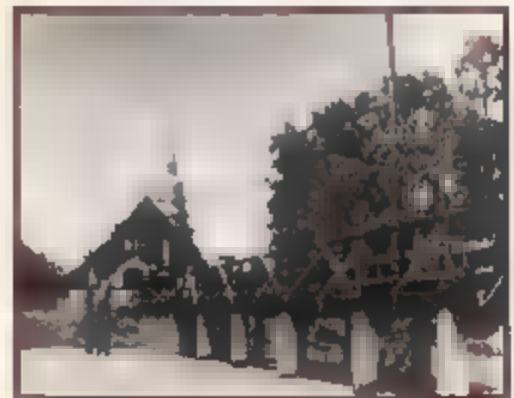
บริเวณหน้าวัดพระธาตุสุทิยมงคลีธรรมราชวรวิหาร ถนนหน้าพิชัยมีการสร้าง “ข้าวเม่า” หรือสะพานมิตร
หลังคาคลุมข้ามแม่น้ำกวัง เป็นที่ว่าง ไปสู่ฝั่งเรียงชอร์ในปี ๒๕๕๕ เดิมเคยมีสะพานชื่อ “อิศรทาสีนาห์” โดยชนานาม
ตามรูปไปรษณีย์ชื่อ “อิศรทาสีนาห์” จะสร้างสะพาน “อิศรทาสีนาห์” ที่มีโครงสร้างต่างไปจากสิ่งปลูกสร้างที่
พบอิทธิพลมาจากพม่าในยุคหนึ่งซึ่งนิยมใช้สิ่งหนึ่ง

\mathbb{R}^n 上的函数 $f(x)$ 在点 x_0 处可微，则 $f(x)$ 在 x_0 处可微分，且 $df(x_0) = f'(x_0)dx$ 。

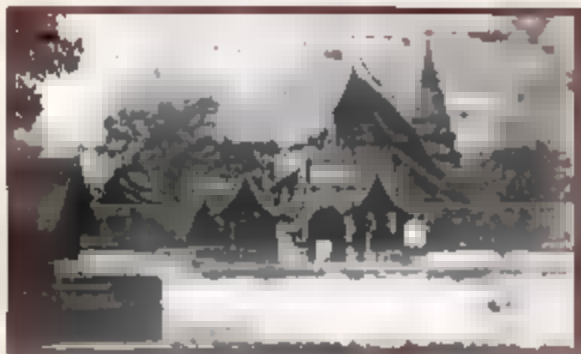
1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered.

[illegible]

พระวิหารหลวง

ความเป็นมาของพระวิหารหลวงหลังเดิมนั้นมีขึ้นในปี พ.ศ.๒๐๕๙ โดยพระเมืองแก้วกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่โปรดให้สร้างขึ้นทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุศรีบุญโฮม

พงศาวดารโยนกระบุว่าหลังจากที่พระเมืองแก้วได้กระทำกรบุญทองแดงและลงรักปิดทองคำเปลวองค์พระธาตุีย์ “แล้วเสร็จในวันอาทิตย์เดือนแปด ขึ้นเจ็ดค่ำ ปีวชศ จัศวาคก จตุศักราช ๘๔๗ ..และให้สร้างวิหารหลวง ๗ วังพระธาตุเมืองคำมูล”

ภาพถ่ายการของพระวิหารหลวงวัดพระธาตุที่ ๕ ภายในปี พ.ศ.๒๕๖๖ ก่อนถูกพายุเป็นเหตุการถล่มพังครืนลงมาเมื่อคืนวัน

หลักฐานภาพถ่ายเก่า พงศาวดารของวิหารหลวงหลังเดิมสมัยล้านนานั้นมีแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เปิดผนังด้านบูรพาธารโรงหรือที่เรียกว่า วิหารโรง หรือ “วิหารเปียบ” มีแนวผนังระเบียงก่ออิฐฉาบปูนเดี่ยว รับกับแนวชายคาด้านนอกทุกชั้น โครงสร้างหลังคาเป็นแบบ “ชัษมาต้งโหม” หลังคามุงด้วยตะขั่วเบื้องเดิมขอ ถดขึ้นซ้อนกัน ๓ ชั้น ชายหลังคาซ้อนโค้งนวมคลุมลงมาคั่นข้างมาก หน้าบันแกะไม้ประดับด้วยชาดชาปูนปั้นในกรอบช่องลูกฟักแบบล้านนา ปลายป้านลมเป็นรูปตัวหงา ตกแต่งด้วยการ

แกะสลักไม้ประดับกระจก ผังวิหารด้านหลังพระประธานเป็นไม้ ปิดตั้งแต่หน้าจั่วลงมาถึงระดับแผงคอสองรองรับด้วยเสาไม้กลมหรืออาจเป็นเสาหล่ออิฐฉาบปูนเขียนลายรดน้ำปิดทองลวดลายพรรณพฤกษา บัวผดุม ชื่อแป กฤษณ ออกไข่ รวมทั้งโครงสร้างไม้หุ้มสาทั้งหมดยกเว้นอาคารเปิดเปื้ลีสซ เครื่องไม้ทั้งหมดยประดับด้วยลวดลายดอกไม้ปิดทอง หรือที่เรียกว่า “ลายค่าน้ำแถม” ในส่วนของฐานรากหรือรองรับระทุทุกรูปพรรณสนอยู่ในผังสี่เหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูน มีร่องรอยประดับด้วยลวดลายพรรณพฤกษารวดใหญ่รองรับปิดทอง มีแท่นบูชาในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออก มีรรฆาณปรางสาธลัธรับลวดธรรม หันหน้ามาชนาปูน

คาร์ล บือส นักธรรมชาติวิทยาชาวเยอรมันเข้าสาธการวจดินแดนไทยด้านภูมิศาสตร์ในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ หรือ พ.ศ. ๒๔๒๔ เดินทางไปถึงภาคเหนือสุดของสยาม ได้พรรณนาสภาพของพระวิหารหลวงเดิมซึ่งขณะนั้นกำลังได้รับการซ่อมแซมว่า

“สถานที่ที่หันหน้าตรงกับทางเข้าคือโบสถ์ (อันที่จริงหมายถึงวิหาร) มีพระหลายองค์กำลังช่วยกันหาสี ทาน้ำมัน ปิดทองทั้งด้านนอกด้านในและมีกระจกสีฉลอมลวดลายที่แกะสลักไว้ตรงหน้าจั่ว โบสถ์นี้สร้างด้วยไม้ทั้งหลังเว้นแต่พื้นซึ่งเป็นหิน และมีเสาไม้สักต้นใหญ่รับน้ำหนักหลังคาอันสูงไว้ เสนอสมมุติฐานมีพระพุทธรูปเจ้าวิคปางต่างๆทรงตำสักรูปของโบสถ์มีลักษณะเล็กใช้เป็นทิวพระธรรม”

จากบันทึกของปิแอร์โยต์ ผู้ชายที่ปรึกษากฎหมายชาวเบตเยียมซึ่งได้เดินทางเข้าร่วมในพิธี “ถือน้ำ” ของเจ้าหลวงคำพูนที่กระทำในพระวิหารหลวง วัดพระธาตุเจดีย์จุญโสดวันอาทิตย์ที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๓๙๓ ซึ่งใช้เวลาก่อนที่พายุจะพัดวินาศล้างพังทำลายลงเกือบ ๒๐ ปี ระบุว่า “ผนังและเพดานของวัดอาศัยสีฉลอมประดับด้วยลวดทอง มีเสาไม้สัก ๕ เสา”

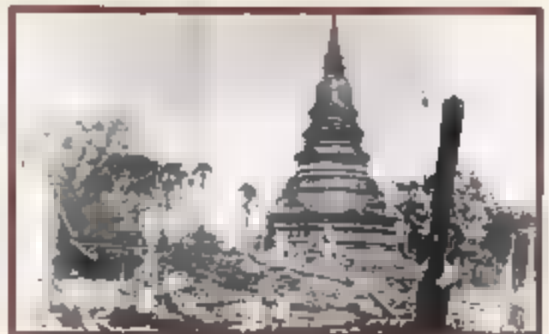
ต่อมาในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๕๓ เกิดพายุพัดวินาศล้างลงถึงพังทลาย เป้าหมายครั้งใหญ่ที่ชาวชนนือเรียกว่า “ถนนหลวงคำปาง” เนื่องจากพัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นการโหมกระหน่ำระลอกรุนแรงเพียงชั่วข้ามคืน ทำให้อาคารเกือบครึ่งจะพังทลาย ทำมณฑลจากปรักหักพังของพระพุทธรูปมาปูนปั้น และบางองค์หล่อโลหะขนาดใหญ่สมัยอาณาจักรเจนละและล้านนาตอนกลางเหลืออยู่

ภาพในพระวิหารหลวงก่อนเกิดพายุพัดวินาศล้างพัดเข้าถล่มวัด “โสดเจดีย์”

พายุ “ลมมรสุมตะวันออก” พัดถล่มถล่ม ทำให้อาคารพระธาตุเจดีย์จุญโสดจากทั่วทั้งวัดถูกกระแสน้ำพัดพัง

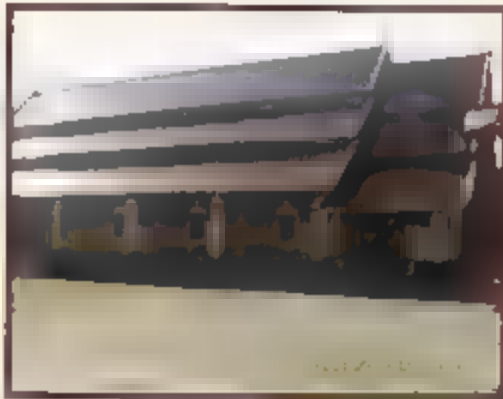
วัดพระธาตุเจดีย์จุญโสด หลังพายุพัดวินาศล้างพัดเข้าถล่มวัด “โสดเจดีย์” จากบันทึกของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระองค์ท่าน

“วินัยกรแบบมีป้างเอก” (มีผมนั่ง) มี

มหาศาลคาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชสิทธาราม เป็นต้น นอกจากนี้แล้วพระวิหารหลวงวัดพระธาตุหริภุญชัย
วัดมหาวิชัยยังมีมุขระเบียงทางขึ้นทั้งทางด้านหน้า ด้านหลัง และด้านข้าง ฐานล่างวิหารด้านนอกแผ่พื้นทำด้วย
หินขัด มีราวระเบียงลูกกรงเป็นทวยหาลม เสาวิหารด้านนอกเป็นเสาสี่เหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูนประดับด้วยปูนหล่อรูป
เทพชุมนุม

ด้านหน้าของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชสิทธาราม วัดมหาวิชัย วัดพระธาตุหริภุญชัย

ด้านในของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดราชสิทธาราม วัดมหาวิชัย วัดพระธาตุหริภุญชัย

๒. โครงสร้างอาคารเปลี่ยนจากเครื่องไม้กระดานเป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็ก ในส่วนโครงสร้างหลัก
เพื่อความรวดเร็ว เช่นเสา คาน เนื่องจากมีภัทราพูนทรัพย์มาก และได้จ้างมีชัยจารุคุตหลวงเข้ามาควบคุมด้วย
ทำให้เกิดผลงานที่ผสมผสานระหว่างช่างพื้นบ้านและช่างจากคุ้มหลวง กล่าวคือยังคงใช้โครงสร้าง “ไม้ตงใหม่”
ขลุ่ยเหล็กลดเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบในการขุดขึ้นหลังคาจากที่เคยใช้ช่างปักยอมน้อยลงทำให้แข็งแรง
ซ้อนโค้งน้อยลง เพื่อเพิ่มความมั่นคงแข็งแรง ในส่วนมีหอคานปิดหีบ บนมีหอคานประดับด้วยลายฉลุพิเศษของช่าง
เทพชุมนุม ในส่วนของผนังวิหารก่ออิฐฉาบปูนไปจนจรดรอบผนังผนังวิหารด้านในประดับด้วยจิตรกรรมฝาผนังเรื่อง
สุคชาติ ด้านนอกเขียนภาพพุทธประวัติ

๓. ในส่วนรองหลังคามงกุฎการเบี่ยงเคลือบ ลวดเส้นนำบันไดหรือหน้าบันในภาษาเหนือ เป็น
แบบผนังปูนรองแทนหน้าบันแบบสีน้ำตาลไหม้เนื่องจากอิทธิพลจากภาคกลาง ลวดลายภายในกรอบหน้าบัน
ตกแต่งเต็มพื้นที่ที่มีการแบ่งช่องเป็นลูกฟักเล็กๆมีลักษณะผสมผสานระหว่างลวดลายพื้นเมือง เช่นลายพันช่อ
ลายเครือเถา ลวดลายดอกพุดตานที่ยังคงความเป็นล้านนาอยู่ ผสมผสานกับลวดลายที่ได้รับอิทธิพลจาก
ภาคกลาง อาทิ ลายช้างลายหงายลายเศียร ลายครุฑลายเศียร ลายเทพพนม ลายกนกช่อหางโค ลายพุ่มข้าวบิณฑ์

หลังคาหน้าบันไม้แกะสลักติดกระเบื้องจีนสมัยใหม่ ตอนบนเป็นรูปฐานเขียงบนหลังคาเขียว ด้านบนเป็นลวดลายปูนปั้นที่ฐานกระเบื้องเป็นตอนล่างเป็นไม้ค้ำหลังของภาคหลังคา ตอนบนเป็นไม้ค้ำหลังของภาคหลังคา (เขียงหนึ่ง) เป็นไม้ค้ำหลังคาของไม้ค้ำหลังคา (เขียงหนึ่ง)

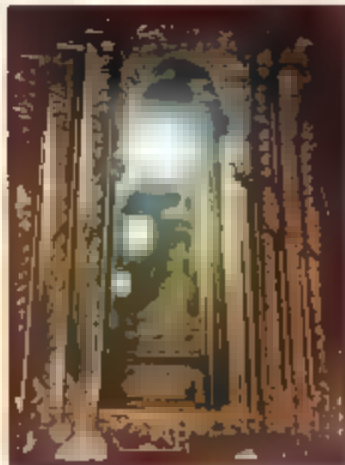
และลักษณะพิเศษคือเพิ่มตามประดับลวดลายสัตว์ประจำปีเกิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลาย "เสือ" ซึ่งเป็นสัตว์ประจำปีเกิดของพระครูบาทิวิชัย เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าเปิดส่วนหนึ่งของสิ่งก่อสร้าง ๑๓๔ แห่งที่ท่านมีเจตนาจะสร้างให้ครบประจำ ๑๓๔ เม็ด ในส่วนของวัสดุใช้กระเบื้องสีที่เรียกว่ากระเบื้องแก้วจีน หุ้มมาจาก "จีตติบ" (แก้วองุ่น) ของล้านนา ซึ่งในอดีตเคยส่งมาเข้าวัดคู่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือต้นกระบวยสีฐานที่ออกแบบกลายจากกรุงอังวะของพม่า มาเป็นกระเบื้องสีมียาให้สีแบบฝรั่งให้สีสันสดใสแวววาว ซึ่งเป็นวัสดุที่ค่าสูงเข้ามาเป็นบทบาทอย่างมากในสมัยนั้น

๔. เสาภายในวิหารมีความพิเศษคือ เสาเหลี่ยมกลมเสาดกลม ในขณะที่วิหารอื่นๆของพระครูบาทิวิชัยมักเป็นเสากลมเพ็ชระยาวเดียวประดับด้วยกระจกลีเป็นลวดลายประดิษฐ์แบบภาคกลางเข้กัน ลาย พาดเพ็ชระ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ บริเวณเสา ฐานประตู หน้าต่าง หน้าบัน คันทวย มีพัฒนาการในเรื่องเทคนิค โดยใช้วิธีการหล่อแบบเพื่อความสะดวก จากนั้นระบายสีปิดทองและติดกระจก

การจัดวางเสาทุกส่วนจำนวน ๔ คู่ มีรูปทรงและตกแต่งด้วยลวดลายที่แตกต่างกัน ส่วนเสาด้านข้างเป็นเสาในแนวผนัง มีเสาดูกลางทั้ง ๔ คู่ มีรูปทรงแต่ ตกแต่งด้วยลวดลายแตกต่างกันแต่ละคู่ คือ

คู่ที่ ๑ จากด้านตะวันออก เป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูน ตกแต่งด้วยลายเทพพนมและลายเครือเถา

- คู่ที่ ๒ เป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูน ตกแต่งด้วยลายประจำยามหน้ากาล และลายเครือเถา
- คู่ที่ ๓ เป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐฉาบปูน ตกแต่งด้วยลายพรรณพฤกษา
- คู่ที่ ๔ เป็นเสากลมก่ออิฐฉาบปูน ตกแต่งด้วยลายประดับกระจกลี

พระพุทธรูปปางสมาธิในพระวิหารหลวง (ซ้าย) และพระพุทธรูปปางสมาธิในพระวิหารหลวง (ขวา)

การปฏิสังขรณ์พระวิหารหลวง ครั้งใหญ่มีขึ้นอีกครั้งในปี ๒๒๕๒๕ สรว บุรณะ องค์พระธาตุหริภุญไชยในวโรกาส จ๒ของกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี แต่ไม่ปรากฏ หลักฐานชัดเจนว่าได้ซ่อมสร้างส่วนใดของ อาคารพระวิหารหลวงบ้าง นอกจากนั้น ยังปรากฏหลักฐานในจารึกการเขียนภาพ จิตรกรรมประดับผนังด้านหลังพระประธาน ว่าทำขึ้นใน ๒๒๕๒๒ น่าจะเป็นช่วงเวลา โดเลียบกับภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏอยู่ ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการวาดภาพพุทธประวัติ ด้วยสีน้ำมันในช่องแบ่งเป็นตอนๆ

ความสำคัญของพระวิหารหลวงนี้ ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๒๒๕๒๒ เข้ามาจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้นในมณฑลพายัพได้ใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการศึกษาใน ๒๒๕๓๐ และเป็นที่รับมณฑลเทศาภิบาลประจำเมืองใน พ.ศ. ๒๔๒๐ อีกด้วย ปัจจุบันใช้เป็นที่พักพิงบุคคลเป็นประจำ ทุกวันและพระพุทธรูปและใช้เป็นที่พักพิงบุคคลและเครื่องประดับพระพุทธรูป (สีเบ้ง) เป็นต้น

มีโคลงนิราศหริภุญไชยบทหนึ่งคือบทที่ ๑๒๒ กล่าวถึงพระวิหารหลังหนึ่งในวัดพระธาตุหริภุญไชย วรมหาวิหาร ว่ามีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ยืนขัดเขยิบใน ๒๒๕๒๒ ตั้งเหยียบมณีนพพานมีพลอดแต่งอยู่ที่ยอด" ซึ่งยังเป็นปริศนาลูกเต๋าหมายถึงวิหารหลังไหน เนื่องจากภาพถ่ายเก่าของพระวิหารหลวงก่อนถูกเผาไหม้ปรากฏ พระพุทธรูปประทับยืนพระประธาน ในขณะที่วิหารพระเจ้าทันใจ และวิหารพระตะไกร กลับมีพระพุทธรูปประทับ ยืนเป็นพระประธาน

ฉบับพื้นเมืองเชียงใหม่

พระนารายณ์สร้าง
พุทธรูปองค์ฟ้า
ยืนยังเหยียบทมิฬ
ตั้งขึ้นมาพร้อมข้า

ทิศอุดร
เลิศล้ำ
มณีนพพาน
แต่ตั้งปณิธา

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

ทิวาทวอชิงคว้าง	พิณสาร
พุทธรูปองค์อุปทาน	เลิคนล้า
ยี่ดย้งเยี่ยมทิมาด	รวมภัยอด โยงเอ็ด
สังมิเภาพรออดธา	แต่งตั้งปณิธาน

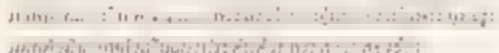
วิหารพระตะไ้

ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือขององค์พระธาตุหริภุญไชย ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของคริสตศาสนิกชนที่ถืออุโบสถศีลตอนวิตรณะว่างช่วงพระราภาดได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์หลายครั้ง ภาสในประดิษฐานพระพุทธรูปยืนวณะใหญ่เขียนว่า "พระตะไ้" จากตำนานมูรปฐะของวัดสูงสัจจะ (ตั้งอยู่ริมแม่น้ำวง และทิศทิศตะวันออกเฉียงใต้ของวัดพระธาตุหริภุญไชยบริเวณเทววิหาร) เล่าว่าพระธางจากเทวไ้ได้อัญเชิญพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรมาจากเมืองละโว้มาลงของค์ องค์ได้กั้กับประดิษฐานในวิหารวัดหลวง (คือวัดพระธาตุหริภุญไชย) แล้วอัญเชิญสูงให้กั้รัดแหงไปทั่วเมือง หากสูง (สูง) ไปถึงคั้ง ณ บริเวณใด จสโปรดให้สร้างวัดขึ้นแห่ง ณ บริเวณนั้น หรือให้อัญเชิญพระพุทธรูปยืนอุ้มบาตรองค์ใหญ่ไปประดิษฐานในวิหาร จึงชื่อว่า "วัดสูงสัจจะ" หรือวัดธงสัจจะ หมายถึงสูงเส็งของห้ามอบสูง ตั้งอยู่ใกล้เขตประตูเมืองด้านทิศตะวันออก

วิหารพระตะไ้ภายหลังจากการบูรณะตามรูปแบบเดิมที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้ากาวิละครอบงำเมืองเดิมที่มีนางตั้งตั้งศกั้หริภุญไชย

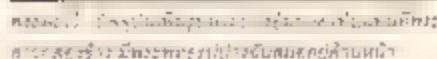
หน้าตำนานที่ตีพิมพ์เมืองเชียงใหม่ได้บันทึกไว้ว่าในศักราช ๑๑๕๓ (พ.ศ. ๑๗๓๕) พระเจ้ากาวิละพร้อมด้วยขุนนางทั้งอง เจ้าราชวงศ์ และเสนาอำมาตย์ ได้พร้อมกันสร้างหอขอ ๕ ด้านของพระมหาธาตุแห่งเมืองลำพูน และสร้างพระเจดีย์ไว้ในวณะด้านเหนือของพระธาตุ ข้อความในคำกล่าวต่อนี้สร้างลวาสลัสนอนอยู่ไม่น้อย เนื่องจากทั้ง "หอขอ" และ "วิหารพระตะไ้" นั้นกั้กั้วิชาการด้านสถาปัตยกรรมล้านนาหลายท่านเห็นตรงกันว่ายอสดั้งมีมาก่อนหน้าแล้วตั้งแต่สมัยล้านนาเป็นขางน้อย ดังนั้กล่าวว่า "สร้าง" ในที่นี้หมายถึง "สร้างขึ้นใหม่" หรือ "บูรณปฏิสังขรณ์" ของเดิม

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าพระพุทธรูปทั้งสององค์เป็นพระปฏิมาแบบล้านนาโดยเฉพาะในส่วนของพระพักตร์ แต่พระวรกายมีลักษณะอวบอ้วนคล้ายกำลังเป่าลมปรกตามคตินี้พิเศษ รวมทั้งพระนาคี พระบาทมุนนคล้ายมีขี้เหล็ก และลักษณะพระพุทธรูปทั่วไปในล้านนา มีข้อสังเกตคือ การครองจีวรห่มคลุมปิดบังร่างกายทั้งสองข้างตกแต่งด้วยวงโค้ง หลากอย่างผิดแปลกเป็นริ้วผ้าบริเวณรอบวงพระทนต์ พระกร และจีวรของพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นลักษณะที่นิยมมากในศิลปะกรรมจีน ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายราชวงศ์ถัง หากเชื่อตามตำนาน ย่อมต้องมีพระสร้างพระพุทธรูปองค์ใหม่ครอบทับองค์เก่าข้างในจึงมีมาตั้งแต่สมัยทวารวดีโดยของเก่าที่เรายังไม่สามารถหาหลักฐานเชื่อถือพระนางจันทราวดีว่า "พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร" ก็มีความเป็น พระองค์นี้ จะมีพระนางจันทราวดีกับในมิติใด เหตุใดจึงบานแล้วพระนางอุ้มบาตรพระพุทธรูปองค์นี้

นอกจากนี้แล้ว ด้านเนื้อหาของพระประวัติยังมีภาพทำ
พระพุทธรูปปางอันสมถึกด้วย โดยตอนนั้นขณะเสด็จขึ้นเนินเมืองระยอง
ชาวอำเภุน ที่เชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าเคยเสด็จมาโปรดในครั้งหนึ่ง
และมีชาวลี้ซะเหือเมืองบุตรถวายผอบหมก จากนั้นจึงมีการตรัส
พยากรณ์เรื่องการทำบุญได้ขึ้นของพระมหาเจดีย์กลาง นครพิบูลย์ไชยใน
สมัยพระเจ้าอาทิตยราช ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วในตอนๆ ๕ พิเศษ
เขียนทรงพงษ ได้ตั้งข้อสังเกตว่าพระคำพระพุทธรูปปางแปลกๆ อาทิ
ปางอันสมถึกนั้นเป็นความนิยมที่เกิดขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ ๓

มีชื่อน่าสังเกตว่า ชื่อเรียก "วิหารพระพะโล้" นั้นมีปรากฏอยู่ที่ทั่วไปในเขตลำพูน-ลำปาง-เชียงใหม่ เช่นที่วัดพระธาตุลำปางหลวง อันเป็นเมืองเครือข่ายอาณาจักรสุโขทัยในวัฒนธรรมกับพระนางจามเทวี นั่นก็ปรากฏชื่อของ "วิหารพระพะโล้" เกือบทุกวัดที่ตั้งนั้นเปลี่ยนจาก วิสเทหนิธขององค์พระธาตุเจดีย์เป็นวัดพระรัตนตรัยจนถึงความสัมพันธ์ในอุทิศระหว่างนครวิภังค์โยกับเมืองพะโล้หรือสหปวิในภาคกลาง

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้มีหนังสือในหนังสือ "ตำนานพระพุทธรูป" กล่าวถึงเรื่องราวที่เสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพในปี พ.ศ.๒๔๖๔ ได้พบพระพุทธรูปยืนองค์หนึ่งในวัดสมหารธาตุ เมืองลำพูน ชาวบ้านเรียกว่า "พระละโว้" โดยเชื่อกันว่าเป็นพระพุทธรูปซึ่งพระนางจามเทวีอัญเชิญขึ้นมาจากเมืองสุทโธปที่เวียงพระเวียงเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ตั้งข้อสังเกตว่า "พระละโว้" องค์ที่ท่านเห็นเป็นพระที่สร้างขึ้นขึ้นหลัง อาจก่อด้วยศิลาในสมัยนั้น"

วิหารพระเจ้าหันใจ

ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกขององค์พระธาตุ ภายในประดิษฐานพระเจ้าหันใจ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิลักษณะองค์หนึ่งที่ทำพระประธานในอุโบสถวัดพระธาตุเจดีย์ โดยเสียด้านหน้าถูกบดบังถึงสองชั้น ชั้นแรกคือแถวพระพุทธรูปประจำวัน ๕ องค์เรียงราย โดยองค์กลางเป็นพระพุทธรูปปางอุฑาสนาซึ่งทำขึ้นในช่วงไม่เกิน ๔๐ ปี และด้านหน้าสุดเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแบบราชูปถัมภ์ซึ่งสร้างขึ้นในยุคสมัยใหม่ไม่เกิน ๑๐ ปี

คติการสร้างพระเจ้าหันใจนี้ เชื่อกันว่าเป็นยุคใดยกย่องให้ผู้ที่สร้างมีความมุ่งมั่นตั้งใจเพื่อพระพุทธรูปให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด ซึ่งพระละโว้ โดยมากกำหนดสองปีให้เสร็จภายในหนึ่งวัน หรือจำข้ามคืน และหากผู้ใดที่หมดประสงค์ จะมีการเก็บบุญถวายทานให้แก่ผู้สร้าง เมื่อเคารพบูชาแล้วเกิดความมั่นใจว่าบุคคลผู้นั้นจะสามารถพ้นผ่านอุปสรรคปัญหาได้ ไม่ทุกข์ได้โดยง่ายหรือพ้นทุกข์ได้

นอกจากพระเจ้าหันใจแล้ว วัดสมหารธาตุของลำพูนยังมีการสร้าง "พระเจ้าหันจิต" อีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย เศียรอยู่เบื้องหลังในพระวิหารหลังนี้ แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีการเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ธรรมม่อนราชวัง ที่กรุงเทพฯ ในสมัยที่สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จมาตรวจราชการมณฑลพายัพเมืองลำพูนในปี พ.ศ. ๒๔๖๔

ภาพพระเจ้านั่งองค์เดียวพระพุทธรูปที่วัดจุลสารวัดจุลสาร

พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา (ปางปฐม) วิสุทธิคุณวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

พระพุทธรูปปฏิมาของพระเจ้าทันใจ ณ วัดพระธาตุวิสุทธิคุณวรวิหารนี้ เป็นศิลปะล้านนา ประทับยืนในปางปฐมเทศนา หรือชาวล้านนาเรียกว่า “ปางปฐม” เป็นปางที่มีมาแล้วอย่างน้อยที่สุดในยุคของพระเจ้าสิโลกราช ดังเช่นปรากฏหลักฐานคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปปางปฐม ณ วัดเชียงมั่น เมืองเชียงใหม่ ปี พ.ศ.๒๐๖๘^๑ ดังนั้นจะเห็นว่า ศติการท่าพระพุทธรูปปางปฐมเทศนา หรือปฐมนี้ ได้รับความนิยมมากในวัดพระธาตุวิสุทธิคุณวรวิหาร เป็นพระพุทธรูปประธานทั้งภายในวิหารพระสละสี และวิหารพระเจ้าทันใจ อีกทั้งองค์ใดหนึ่งยังอาจเป็นพระพุทธรูปประทับยืนที่ถูกต้องถึงในโคลงนิราศวิสุทธิคุณอีกด้วย

นอกเหนือจากพระพุทธรูปหลักที่ตั้งรายล้อมองค์พระประธานแล้ว ภายในกำแพงแก้วยังประกอบด้วยโบราณสถานสำคัญ ดังนี้

พระพุทธรูปปางปฐมเทศนา (ปางปฐม) วิสุทธิคุณวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

วิหารพระเจ้าทันใจ (พระพุทธรูปปางปฐม) วิสุทธิคุณวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

วิหารพระพุทธ

ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ขององค์พระธาตุ
พริกยูโยย ทำตามพระธาตุเจ้าพริกยูโยย ระบุว่าสร้าง
ในสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว เจ้าเมืองเชียงแก้ว
พ.ศ. ๒๐๐๕ - ๒๐๑๑ รัชกาลที่ ๕ แห่งราชวงศ์จักรี
โดยโปรดให้สร้างวิหารพระจำปางทองใต้พระธาตุ
พริกยูโยย ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางพระวิชัย
ขนาดใหญ่นมัสสัณฐาน ลงรักปิดทองเรียกว่า “พระพุทธ”
มีชื่อสังเขปว่าชื่อของ “วิหารพระพุทธ” บรมพุทธรูป
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เช่นเดียวกัน

จากหลักฐานภาพถ่ายเก่า ซึ่งถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ด้านหน้าพระพุทธรูปสี่ล้นนาคด้านหน้าเป็นชั้นล้นนาค ๒ ชั้น มุงด้วยกระเบื้องสีนาค ด้านหน้าวิหาร
มีระฆังแขวนอยู่ ๑ ลูก

องค์วิหารหลังนี้ สืบกับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหม่
แต่จะเป็นช่วงเวลาใดนั้น ยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน
แต่จากหลักฐานภาพถ่ายเก่า พ.ศ. ๒๕๕๕ พบว่ามี
ลักษณะเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน มีผนังฉาบด้วยสี
ขาว ภายในปัจจุบัน ยังไม่พบหลักฐานจากคำอธิบาย
ของคณะสงฆ์ที่ปรากฏอยู่ในบันทึกหรือภาพถ่าย
อาคาร พบว่าสร้างในพุทธศ. พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑ จึงเชื่อ
ว่า การปฏิสังขรณ์วิหารพระพุทธองค์ใหญ่นี้คงเกิดขึ้นใน
ช่วงเวลาที่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐ ไม่นานนัก

วิหารพระพุทธปัจจุบันเป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูนในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า โครงสร้างหลังคาทำเป็น
ทรงจั่วเพดานป็นทึบ เสาวิหารเป็นเสากลมฉาบปูนประดับกระเบื้อง มีบันไดทางขึ้นจากด้านหน้า
ขึ้นบันไดเรียบ ไม่มีลวดลายประดับตกแต่ง ด้านหลังมีบันไดขึ้นลงเล็กอีก ๑ ขั้น ขึ้นบันไดและขึ้นหน้าวิหารขึ้น
ทิศใต้ทางระเบียงเป็นลวดลายประดับบันได เสาวิหารด้านหน้าเป็นเสากลมฉาบปูนประดับกระเบื้องหน้ากาลติดกระเบื้อง

๓๒ พระไตรปิฎก (หอธรรมหลวง)

หอพระไตรปิฎก ทางภาคเหนือเรียกว่า **หอธรรม** ในกรณีของวัดพระธาตุศรีบุญเรืองมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ พระเจ้า “หอธรรมหลวง” ได้ตั้งอุทิศและวันออกเจียงใต้ขององค์พระธาตุศรีบุญเรืองไทย คือประวัติการก่อสร้างปรากฏตามหลักฐานศิลาจารึกพบที่วัดพระธาตุศรีบุญเรืองมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ (ศิลาจารึกศรีบุญเรืองบุรี เลขทะเบียนเดิมคือ ๓๗๗/๑๓ ต่อมาเปลี่ยนเป็น ๑๓.๑๕) ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ห้องจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติศรีบุญเรืองว่าสร้างโดยพระเมื่องแก้ว กษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่มาร่วมด้วยพระบรมราชินีนาถจารึกและตำนานทางเหนือมักจะเรียกว่า “กษัตริย์แม่ของสองพระองค์” โดยในครั้งนั้นได้โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกและพระพุทธรูปสององค์ตามประดิษฐานในหอธรรมที่สร้างขึ้นด้วย

ศิลาจารึกเคยตั้งอยู่ ณ วัดพระธาตุศรีบุญเรืองมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์วันออกเจียงเหนือ จารึกเมื่อ จ.ศ. ๔๖๒ ปีกัดตัน (ปีวอกไทยศก พ.ศ. ๒๐๕๓) ซึ่งตรงกับรัชกาลพระเมื่องแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๔- ๒๐๕๔) กล่าวถึง สมเด็จพระพุทธมหาราชเจ้า และสมเด็จพระศรีสุทิดศรีธรรมจักรวัดศรีมหาธาตุ พร้อมด้วยพระบรมราชินี ได้ทรงสร้างพระบรมมณเฑียรธรรม (หอไตร) และพระธรรมไตรปิฎก ๔๔,๐๒๕ พระธรรมชั้น และคัมภีร์อื่นๆ นอกจากพระปริยัติธรรมฎีกา อนุฎีกาอีก ๕๓๓ คัมภีร์ และทรงสร้างพระพุทธรูปทองคำพระประดิษฐานไว้ในหอมนเฑียรธรรมนั้น และถวายข้าราชและเงินเป็นปัจจัยบำรุงพระธาตุขึ้นจำนวนมาก

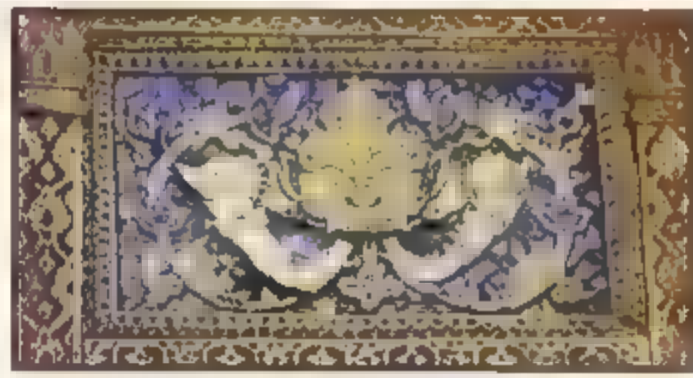
ข้อความจากศิลาจารึกเป็นอักษรไทยล้านนา ภาษาไทยม เขียนเป็นบท “ล้านนา” คล้ายกาพย์ยานี ตัวเลขอักษรธรรมถอดความโดยสรุปได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๐๕๓ กษัตริย์เชียงใหม่ หมายถึงพระเมื่องแก้วซึ่งครองราชย์ระหว่าง ๒๐๓๕ - ๒๐๕๔ กับพระบรมราชินี ทรงให้สร้างพระไตรปิฎก ๔๔,๐๒๐ พระธรรมชั้น พร้อมทั้งพระพุทธรูปทองคำและอนุฎีกา รวมทั้งสิ้น

มีลักษณะสร้างช่อไตรทศสูงบนผนังสี่เหลี่ยมผืนผ้าเช่นนี้ ถือว่าเป็นรูปแบบเฉพาะของหอธรรม
ด้านตา แตกต่างไปจากช่อไตรทศทางภาคกลางที่มีชั้นสร้างอาคารไม้ชั้นเดียวกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันปลวก มด แมลง
และสัตว์ร้าย หอธรรมของถ้ำนันทารามจึงประกอบดังนี้

๑. สันน้ำบันและสลักลวดลายภายในช่องสกรางหน้าสี่เหลี่ยม "ชื่อน้ำคั่งใหม่" จัดเป็นรูปแบบที่นิยม
ในยุคล้านนา ภาคเหนือเรียกหน้าบันว่าหน้าหงาย ภายในแกะสลักเป็นรูปหน้ากาลหรือยักษ์ หมายถึงผู้พิชิต
ศาสนสถาน

รูปที่ ๑๑. สันน้ำคั่งใหม่

๒. เบื้องหน้าธรรมรูปเทวตาประเพณีหรือเทวตา เป็นหน้าพระพุทธรูปปางพรหมหาร ทำหน้าที่
คอยอารักขามีปฏิมาศึบิศาจเข้ามาภายในหอธรรม ลวดลายและศิลปะกรรมเป็นศิลปะขอมแบบใหม่ในสมัย
รัตนโกสินทร์

รูปที่ ๑๒. เบื้องหน้าธรรมรูปเทวตา

สมเด็จพระโกสินทร์ได้มีการก่อสร้างวัดขึ้นในส่วนของบ้านที่ตั้งของวัดบ้านโตนดทางขึ้นขึ้นบนด้วยการทำรูปตัว “มอ” สี่เหลี่ยมระหว่างแนว หิ้ง และฐาน ให้ที่สมกับบ้านโตนด มอเป็นสัตว์ในจินตนาการที่นิยมทำในหมู่ชาวไทลื้อ โดยองจากสิบสองปันนา และยังมีการนำสิ่งใดเงินลายแก้วทำด้วยหินอ่อนเขาเรือ ๔ คู่มาประดับที่หัวเสาบันไดชั้นล่าง อันเป็นศิลปกรรมจีนที่นำเข้าสู่สยามในสมัยรัตนโกสินทร์

ปัจจุบันภายในหอไตรยังคงเก็บรักษาเบญจโกสินารด้วยอักษรพื้นเมือง ประบาทนันทนธรรมและตำนานประวัติของเมืองลำพูน

เจ้าพระสุเมรุจำลองหรือเจ้าสิเนรุ

ไม่มีการระบุถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างเจ้าพระสุเมรุจำลองภายในบริเวณวัดพระธาตุหรือวัดชัยวรนาถวิหารว่ามีชื่อในสมัยใด สืบกับสิ่งก่อสร้างอื่นๆ แต่เชื่อว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากร่องรอยของฐานศิลาแลงเตี้ยๆ ที่ขุดฝังในพื้นคอนกรีตย่อมเป็นประจักษ์พยานว่า โบราณสถานขนาดเล็กองค์นี้มีความเก่าแก่ตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของอาณาจักรล้านนาของพระเจ้าสุริยวงศาไชย ต่อมาเมื่อที่ขุด ได้ปรากฏหลักฐานในโคลงนิราศหรือชัยบพที่ ๑๗๙ ส่วนตอนต้นพื้นเมืองเชียงใหม่ ดังนี้

พระเมรุขมยเนื้อขมย	เรียนทุก
เหมือนเมื่อทำกิตติคุณ	ชาวบ้าน
เจ็ดเขาคันแสงรุค	แต่เดิม งามเข
ถนอมยาสินอันทรศอมคาลัย	คอนเจ้าฤณอน
หรือสำนวนฉบับหอสมุดแห่งชาติว่า	
พระเมรุขมยเนื้อขมย	เรียนทุก เกษน
เหมือนเมื่อทำกิตติคุณ	ชาวบ้าน
เจ็ดเขาคันแสงรุค	แต่เดิม งามเข
ถนอมยาสินอันทรศอมคาลัย	คอนเจ้าฤณอน

ใจความสรุปได้ว่า กล่าวถึงเจ้าพระสุเมรุที่ถูกไม่มีผลค่าอันน้อยนอยทวยทอลงมา มีภูเขา ๘ เทือกที่เอื้องโคง (คันแสง) ถนอมรอบเจ้าพระสุเมรุ ซึ่งทั้งหมดวางครอบบัลลังก์หินอยู่

เจ้าพระสุเมรุจำรัสองค์ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกฝั่งใต้ของพระธาตุหริภุญไชย หรือตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหอไตร ข้างหอไตรมีรูปปั้นช้างเผือกอยู่ข้างหน้า ลักษณะมีชีวิตชีวามาก บ่อน้ำในเขตพุทธาวาสนี้มีประจำทั้ง ๔ ทิศ เป็นบ่อนที่มีน้ำใสตลอดทั้งปี

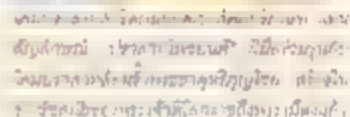
เจ้าพระสุเมรุจำรัสองค์ขนาดย่อม ตั้งอยู่บนเนินดินไม่มีฐานรองรับ ส่วนล่างก่อด้วยอิฐถือปูนเป็นทรงกลมระฆาปสี่เหลี่ยม ด้านบนหล่อด้วยทองสำริดกลั่นกันขึ้นไปเป็นเขว่งกต ๙ ชั้น ลักษณะของการหล่อเป็นการหล่อที่ละชิ้นแล้วนำมาประกบกันภายหลัง ลวดลายศิขราสัตตปริภังค์ ๗ เชือกห้อยมวบตามพระสุเมรุทั้ง ๘ ชั้น ประกอบด้วย ๑. บุศนธ ๒. อธิสินธ ๓. ตรีวิภ ๔. สุภัสสณ ๕. เนมินธ ๖. วินนผล ๗. อัครกัม

เจ้าพระสุเมรุตั้งอยู่บนเนินดินไม่มีฐานรองรับ ส่วนล่างก่อด้วยอิฐถือปูน ด้านบนหล่อด้วยทองสำริดกลั่นกันขึ้นไปเป็นเขว่งกต ๙ ชั้น

ระหว่างแต่ละชิ้นนั้นมีการเชื่อมประสานกันกลับ สัตตปริภังค์ นี้ช่างได้แกะสลักเป็นรูปช้างซึ่งยืนท่ายืนของพวกอสูรที่ถูกพระอินทร์จับได้ลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลวดลายมีความละเอียดอ่อนในองค์ประติมากรรมที่ปั้นปามาไม่สัตรีปานและเหล่าอสูรส่วนยอดบนสุดเปิดปราสาทหนกตำริดเล็กมีรูปทรงคล้ายโคสปราสาทตำริด แต่ยอดด้านมีจุ่มประติมากรรมโล่งถึงกันหมด ปราสาทจำของนี้คือ ไทรยนต์มหาปราสาท ซึ่งเป็นที่สถิตประทับของพระอินทร์

รศ.๒๒๖ รศ.ญก บุนนาคสุรัตน์ คณะวิศวกรรมศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งข้อสังเกตว่าลักษณะของเทวตาที่ประดับในกรรพสามเหลี่ยมตามขนาดเขาเขาสัตตปริภังค์นั้น ทั้งพระพักตร์ เครื่องประดับ และเครื่องพวงกุษาภรณ์ มีรายละเอียดทางศิลปกรรมคล้ายคลึงกับประติมากรรมโบราณก่อนสมัยธนบุรีวัด วาพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ ซึ่งมีอายุร่วมสมัยกับองค์พระธาตุหริภุญไชยในสมัยพระเจ้าอาทิตยราช

၁၅၄

เศียรพระพุทธรูปพระศรีวิจิตร
มุนีพระยาวิจิตรมุนี และเศียรพระพุทธรูป
นริศบุญไชย

เศียรพระพุทธรูปพระศรีวิจิตร มุนีพระยาวิจิตร
มุนีและเศียรพระพุทธรูปนริศบุญไชย
มุนีพระยาวิจิตรมุนี และเศียรพระพุทธรูป
นริศบุญไชย

จากการศึกษาภาพถ่ายเก่า และจากหนังสือภาพพระเทพมหาเจติยาจารย์ เจ้าคณะจังหวัด
ลำพูน ทำให้ทราบว่า ระหว่างช่วงการบูรณะหรือถึงศกานั้น น่าจะอยู่ในช่วง พ.ศ.๒๔๗๙ - ๒๔๘๐ ซึ่งเป็นเวลา
ที่ช่างภาพถ่ายของสิ่งก่อสร้างทั้ง ๓ รูปแบบ พระเทพมหาเจติยาจารย์ เล่าว่า เมื่อครั้งที่ชาวบ้านช่วยกันรื้อที่เก็บ
ถังตาลและหลวงพ่อองค์ ได้พบพระพุทธรูปสำริดสมัยล้านนาหลายองค์ บางองค์นำมาจากหลุมเตี๋ย บางองค์นำ
มาจากหลุมแดง เมื่อผ่าพระพุทธรูปที่พบขุดหักความสะอาดแล้วเห็นเหมือนมาก ชาวบ้านจึงสืบหาชื่อพระพุทธรูปนี้ว่า
"หลวงพ่อองค์" โดยเศียรพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวเก็บรักษาไว้ในที่ประดิษฐานแห่งชาติ นริศบุญไชย

เศียรพระพุทธรูปสมัยล้านนา ที่วัดนริศบุญไชย
ได้จาก "หลวงพ่อองค์" ปัจจุบันจัดแสดงใน
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นริศบุญไชย

พระพุทธรูปสมัยล้านนาที่วัดนริศบุญไชย

ภาพพระธาตุศรีวิชัยชั้นที่ ๒ จากวัดพระธาตุศรีวิชัย

ไทย ใช้ทองสำริดหนักถึง ๕๐ กิโลกรัมของหมื่นน้ำพันคำจึง หล่สมกับเจ้ากาวิละทรงริบวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ ๖ (พ.ศ. ๒๓๗๔-๒๔๑๑) โดยมีอิศราภานุแห่งวัดสูงแผ่นเมฆนทร์ สิริชัยธรรมาภิบาล พระสังฆนายก เจ้าศรีวิชัยราชโอรสธาดาแห่งเมืองฝาง ปราบกอบกู้บ้านเมืองฝาง ลอดความโดย อ.ฉ่ำ ทองคำวรรณ นักวิชาการของกรมศิลปากร สร้างแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๕-๒๓๗๖ ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งเมื่อปี ๒๔๕๕ โดยสำนักมหานิกายแห่งชาติ กรมศิลปากร” มีคำอ่านดังนี้

“สร้างหอกลองหลวงพระบางขึ้นแต่เมื่อครั้งเจ้า

๒๒ ๑๓๒๖ ตัว สลักหิน เตียน ๙ ๑๓๒ ๔ คำ หอกลองหลวง
ใหญ่จนมหาเถรเจ้าวัดป่าฝางแพร่เป็นเจ้าแห่งรักษาภายใน
เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ เประเจ้าแก้วสุทธานรชน ศรีทนต์
ทั้งภายในและภายนอกพญามังคลาสร้าง หล่อในวัดพระสิงห์
เวียงเชียงใหม่ มาไว้เป็นเครื่องบูชาทวยกับพระธาตุเจ้า
ยั้งตั้งไว้ยังใบในเมฆะวิชัยโดยที่นี้ ๙ ๑๓๒๒ พระศรีวิชัย

ข้อความที่จารึกนี้ระบุถึงปีออก โศกขุจฉัตรา ๒๒๒๓ อันตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๑ อยู่ในช่วงสมัย
รัชกาลที่ ๔

หอกลองหลวงแห่งนี้ด้วยมาถูกกลายเป็นสัญลักษณ์อันโดดเด่นของวัดพระธาตุศรีวิชัยรวมมาวิหาร
โดยพระราชาคณะเจ้าคณะเจ้าอยู่หัว หรือด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และพระราชาคณะผู้ใหญ่หลวงพระองค์ในคราว
เสด็จพระราชดำเนินมากราบพระธาตุองค์พระธาตุศรีวิชัยศรีวิชัย โดย พระองค์ทรงสั่งให้กลองใบนี้ด้วยเช่นกัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดงานมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖๖ พรรษา วันที่ ๑๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๖๑

ซึ่งชาวพม่าในยศิตเชื่อว่า การตีระฆังหรือการสั่นระฆังนั้นเป็นการส่งสัญญาณบอกบุญให้แก่วิญญาณบรรพบุรุษผู้ล่วงลับให้มารับบุญนั้น

สุวรรณเจดีย์ หรือปทุมวดีเจดีย์

เป็นเจดีย์ที่พระนางปทุมวดี มเหสีของพระเจ้าอาทิสยราช ทรงโปรดให้สร้างขึ้นหลังจากพระนางจากพิธีบวชของธิดาของพระเจดีย์ได้ ๔ ปี ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุ ในระยะห่างประมาณ ๕๐ เมตร ติดกับแนวกำแพงแก้ว

ขึ้นกาลมาลีปกรณ์ เราในลักษณะตำนานว่า “ขึ้นว่าพระราชเทวีทรงพระนามชื่อว่า ปทุมวดี เป็นพระมเหสีแห่งสมเด็จพระราชาทิจวงศ์ เชื้อทรงประสูติทศพรธิดาไว้สร้างซึ่ง พระสุวรรณเจดีย์ พระองค์ตั้งไว้ในพรตศาสนา ให้เป็นที่ไหว้ทักขิณาภคพรหมเทพามนุษย์ทั้งปวง”

ธงรักชาติทอง และการบูรณะใหม่ด้วยการทอปูนปั้นทับในยุคนั้น ปัจจุบันมีพระพุทธรูปประทับยืนปางประทานอภัยด้วยการยกพระหัตถ์ขวาแนพระอุระเหลืออยู่บ้างซึ่งไม่ที่คุ้น

เกี่ยวกับสัญลักษณ์ของการนำพระพุทธรูปประทับยืน ๓๓ องค์นี้ อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ได้เคยอธิบายไว้ว่าน่าจะหมายถึงจำนวนของพระสมณศักดิ์ ๖๐ รูปที่บรรลุนิพพานในพรรษาแรกของการครองราชย์ของพระพุทธเจ้า และได้คาดเดาถึงมาจนถึงเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งขณะนั้นพระพุทธรูปประทับอยู่ที่ปาศิไลยนะแห่งเมืองพาราณสี ตรงตอนล่างของปฏิมาจิตติยทั้ง ๕ (ชัยภูมิกอนทิญญะ จัปปะ ภักขิยะมหาตมาณะ อัถฐิ) และพระอภิลมุตตรธรรมด้วยลายขี้ผึ้ง ๕๔ ราวทั้งหมด ๖๐ องค์ ซึ่งตั้งชมดลันเจ้าพระอรหันตสมณพระขรรค์ชัยบุญผลดี^{๓๓} ตำนานพื้นเมืองจายเทววิวงศ์ กล่าวว่า พระอุปัชฌาย์ทั้ง ๖๐ ขององค์นี้ได้มา "นครศรีธรรมราชพร้อมพระพุทธเจ้า

ส่วนอุณาอุ้มพระยัตนหรือ "กัญ" มีลักษณะแตกต่างไปจากอุ้มพระนำของสุวรรณภูมิโดยที่เรียกว่าอุ้มเศก (CLEC เป็นภาษาขอม - หมายถึงอุ้มที่มีลวดลายใบไม้คล้ายเปลวไฟหรือทิวประดับด้วยแหวนและเม็ดประดับในกรอบใบไม้เพกา)^{๓๔} แต่อุ้มพระนำของสุวรรณเจดีย์ก่อขึ้นบนเนินเขาสันตภทต่งเป็นอุ้มพระนำคดโค้งสามวงมีปากสองข้างมองดูประดุจค้ำบวงโค้งขึ้นทาง^{๓๕} ปลาน้ำจืดอุ้มม้วนลวดคล้ายตัวหงา ลักษณะเช่นนี้เป็นต้นแบบให้แก่อุ้มพระนำของสถาปนาปราสาทลพบุรีแล้วต่อมา^{๓๖} ที่เส้นลวดตกแต่งด้วยเม็ดไข่มุกขนาดเล็ก บางอุ้มมีลายปะจ่าสาม อันที่อุ้มพระนำมีร่องรอยผกเพกา หัวเสารับอุ้มมีร่องรอยของการตกแต่งด้วยบัวกลีบยาวซ้อนกันมีเกสรบัว

พระพุทธรูปในอุ้มพบว่ามีความพยายามที่จะแก้ไขพระพักตร์จากรูปสี่เหลี่ยมให้เป็นรูปวงรีรูปไข่แบบล้านนา ขัดแย้งพร่องรอยของการทำพระชนม์ในลักษณะต่อกัน สะท้อนการไปดัดแปลงคือลงต่ำ พระนาสิกขนาดใหญ่

Figure 4: The effect of the number of iterations on the performance of the proposed algorithm. The performance is measured by the average number of iterations required to reach the optimal solution. The results are shown for different values of the number of iterations (10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100) and the number of iterations required to reach the optimal solution is plotted against the number of iterations. The results show that the performance of the proposed algorithm improves as the number of iterations increases.

พระโอรสองค์หัวหนามีโรหพระมิตถุ มีโรหพระศก
เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยวเหนือพระธิดา ๓ องค์นาม
กนิษฐ: เมโสพรหคกรนามแหม่มสูงขนาดเตี้ยมี
อุระกนิษฐเป็นภรรยาเรียนๆ อยู่ตำบลพรหมเสด็จ
ซึ่งไม่ระบอภ: หมอจึงศุภบางเทียบแนบองค์
แหม่มนั้นสาว รีดประคต: ทั้งหม่อมนี้เป็นทัศชนะ
๕๕ คิดแปลแบบบริญญไชย ซึ่งนักวิชาการมี
กล่าวถึงว่ามีชื่อเสียงดอกจากศิลปกรรม
ตลอดทางวัด

สวนดอกสตรอเบอรี่ที่ท่าเนินนอกสิบบริเวณอุทยานฯ ลำปาง สวนน้ำชื่อน้ำขึ้นน้ำขึ้นไปหลายชิ้นลึกลับกับป๊อปปูล่า
ในรูปสี่เหลี่ยม บัวกุ่มน้ำตื้นน้ำที่ลึกลับน้ำขึ้นน้ำขึ้น... สวนดอกสตรอเบอรี่ที่ท่าเนินนอก สวนน้ำชื่อน้ำขึ้นน้ำขึ้นไปหลายชิ้นลึกลับกับป๊อปปูล่า
สวนน้ำชื่อน้ำขึ้นน้ำขึ้นไปหลายชิ้นลึกลับกับป๊อปปูล่า สวนน้ำชื่อน้ำขึ้นน้ำขึ้นไปหลายชิ้นลึกลับกับป๊อปปูล่า
สวนน้ำชื่อน้ำขึ้นน้ำขึ้นไปหลายชิ้นลึกลับกับป๊อปปูล่า สวนน้ำชื่อน้ำขึ้นน้ำขึ้นไปหลายชิ้นลึกลับกับป๊อปปูล่า

จากบันทึกของดริวเมียวา: นามังค้อ “ประจักษ์การดิ้นรนแห่งพระเสวี่ยง” แผ่นที่ ๑๓ จดจำว่าเจดีย์ปทุม
วงศ์ได้ถูกเปิดกรุถึงสามครั้งพอพระมหากษัตริย์เมารูน พระเยมิง นาลายกัตของคัง ครึ่งแรกของปี พ.ศ. ๑๘๔๔ โดยพระพร
มราชกรมวิชัย เจ้าชายยาววัดพระนางอุชชีกูฏชัยธรรมเจดีย์ในขณะนั้นได้เปิดกรุเพื่อเปิดทางสวรรค์ พบพระเป็นหลาย
พันองค์ ทางวัดได้บริจาคเงินเช่าบูชา เพื่อนำเงินมาลงทุน บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุและศาลาบำเพ็ญของ
พระอาราม. ๗๒๕ ปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เจ้าหลวงจักรคำจรงศักดิ์ ได้เปิดกรุโดยบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์อีก แล้วบรรจุพระพุทธรูป
และอภิลักขณ์ถึงฐานรากในระดับ ๑.๕ เมตร จนพบโครงกระดูกที่ถูกอุกฤษ์ทับซ้อนหลายชั้น ได้พระเปิดขึ้นมาก ๑
๔ ตะกร้า ได้จำนวนพระหลายพันองค์ ได้แจกจ่ายไปยังกษัตริย์พม่าที่ประจำอยู่ในจังหวัดลำพูนทั่วทุกต้น คณะองค์
ที่เหลือได้เอาไปฝังกรุไว้ตามเดิม ส่วนครั้งที่สาม ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ถูกปล้นสะดมโดยมิจฉาชีพ ได้พระเป็นดอกดา
จำนวนไม่ทราบแน่ชัด เข้าใจว่าประมาณ ๒๐๐ องค์ เพื่อความเปิดเผยกรุครั้งนี้นับจะเป็นการนำพาซึ่งการหลุดตัว
ขององค์พระเจดีย์ ยาวไปถึงการลักลอบขุดเจาะพระพุทธรูปในวันพระนันทสถองค์

พระเป็น (นินทรเทิม) พุทฺธิเนนาชวณาคคหฺรฐังโธ และ แปลว่า พระพินท์ประบาทพระรอดหรือ
พระคง องค์พระองค์ข้างหลังเศ เต็มสีนีนมลงไม่เพี้ยนเกล็ดพระศก บัวที่บนมีหัวตะแอกเพชรบางมาวิชัย มีเขยิบห้าทับ
ทรงจีวรแบบพิเศษกลมบางแลเห็น สีทองพันและตระหนากถึก ผงด้านหลังมีโพธิ์กิ่งด้านละ ๕ กิ่ง รวมทั้งเหนือ

พระเศียรอีกหนึ่งกิ่ง เป็น ๑๑ กิ่ง ใบโพธิ์เป็นเม็ดขุนเด่น ปลายใบคมคล้าย หัวลูกศร พระกรข้างซ้ายตั้งเฉียง พระอุระใหญ่ รูปแบบศิลปะพระเจี๊ยกวัดป่า อยู่ในกลุ่มเดียวกับพระสงฆ์และพระนาง รับอิทธิพลมาจากศิลปะคุปตะของ อินเดีย โดยเฉพาะได้ชื่อพระบาทที่ลีลาชด้าทิพย์เป็นเจ้าผาดลันต์อยู่ใกล้ชาย ข้างนั้นเป็นลักษณะคุปตะแห่งสวรรค์ แต่เนื่องจากลวดลายของศิลปะที่มีการ ตกแต่งอย่างละเอียดนั้น เป็นลักษณะของความนิยมในท้องถิ่น

พระเจดีย์ จากกรุพระนางเจดีย์

พระเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมซ้อนกันห้าชั้นแบบปิรามิดขั้นบันได (Stepped Pyramid) ของพุทธศาสนิกชนแห่งสุวรรณภูมิเจดีย์ถือเป็นแบบ ปรกาศปัตถกษณะที่มีความสำคัญถึงในศิลปกรรมหริภุญไชย เพราะเป็นต้นแบบ ให้แก่เจดีย์ในภายหลังมาของศรี ศรีนครของรอยเจดีย์แบบนี้ที่เวียงท่ากาน เวียงงัน และนิยมสร้างสมัยต่อมาในแคว้นล้านนาและสุโขทัย เช่น วัดเจดีย์เหลี่ยม (ทุ่งคำ) เวียงกุมกาม จ.เชียงใหม่ วัดพุทธาวัด จ.น่าน และเจดีย์ราชวัดมณฑล จ.สุโขทัย นอกจากนี้ยังส่งอิทธิพลให้แก่เจดีย์วัดป่าสักเชียงแสน นำไป ประยุกต์ใช้เป็นฐานตั้งสิ่งปลูกประกอบด้วยลวดลายรูปประทับยืนในฐานสามองค์ โดยส่วนบนของเจดีย์ซ้อนกับ แรงจากใจของเจดีย์ทรงปราสาทนำของของเจดีย์เจดีย์

ณ เจียรานเจียรของสุวรรณเจียรหีบพระพุทธรูปในทวาร เคลื่อนย้ายมาจากวัดดอนแก้ว ตั้งอยู่ ฟ้ากตวันทองของแม่น้ำกวัง พร้อมกับศิลาจารึกโลกน่วมชนนารบ เหตุที่สมโบสถ์วัดเจียรน่วมกามาที่วัดดอน แก้ว เนื่องจากวัดนี้ในอดีตมีฐานะเป็นวัดหนึ่งในส่วนเมืองทิศตะวันตกของนครน่วมกามาที่วัดดอน แก้ว เรียกวัดหริภุญไชย ทิศ และในสมัยพระเจ้าทรงธรรมที่มีชื่อว่าหรือเชวณาราม ต่อมาชาว ๓๓๐ ปีที่ผ่านมา ได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการ สร้างบ้านแปงเมืองของชาวไททองที่ถูกเกณฑ์มาจับน่มนิจิวิธ วัดดอนแก้วได้รับการฟื้นฟูเป็นชุมชนวัดต้นแก้วในฝั่ง ที่ใกล้แม่น้ำกวัง ส่วนบริเวณด้านทิศใต้ตรงข้ามกับโรงเรียนบ้านเวียงงันนั้น าสาเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมสำนักแม่ชี วรารักษ์ ดินแดนภาพความเป็นอาราม แต่เดิมเคยเป็นสถานที่ให้เก็บรวบรวมโบราณวัตถุจากวัดต่างๆ ทำสำเนา

พระปฏิมาศิลปสามองค์ที่ฐานเจดีย์พุทธาวัด แม้จะถูกพายุพัดพัดแต่เมื่อพิจารณาจากโครงสร้าง ทรวดทรงของพระพุทธรูปแล้วพบว่าศิลปะช่างเป็นแบบหริภุญไชยที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียสมัยคุปตะ กล่าวคือ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร มีชายผ้าทิพย์เป็นรูปปล้องจางกลม ๓ ของจีวรห่มคลุมบางเรียบแบบลำพระรังค์แลเห็นปล้อง ๓ พระศอก พระพักตร์ทรงสี่เหลี่ยมแต่คอดข้างอุ้งมน ยังไม่ปรากฏในพระคอกเหนือพระนลาฏ เมื่อจะสักการโดยยังไม่ แหสมสูงแบบหริภุญไชยยุคแรกๆ บางองค์มีแผ่นแสงเป็นกรอบรูปสามเหลี่ยมปลายมน

พระพุทธรูปสี่เศียรใหญ่ขององค์แรก มีค่าจารึกที่ฐานเป็นขีดขรธรรมมูลหถึงคำว่า “เจ้าคุณพระ
ราชสุริ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุสุทนต์ไชยพระนครศรีอยุธยา และเจ้าคณะพระนครศรีอยุธยาคนแรก เป็นผู้ปฏิสังขรณ์ โดย
ขุดเอาดินมาถมระคุฎภาณมณฑล วัดเหมืองง่า และอีกซีกอีก ๓๐ รูปมาฆ่าเทปูนวิลาสกรรม ณ วัดคอกสลกัว ปฏิสังขรณ์
เสร็จเมื่อปี ๓๒๓ ขึ้นว่าศก ๒๔๓๓”

พระพุทธรูปสี่เศียรขนาดใหญ่ในวัดพระธาตุสุทนต์ไชยพระนครศรีอยุธยา

ส่วนองค์ต่อมา มีค่าจารึกที่ฐานว่า “เจ้าคุณพระวิมลญาณมณี อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี
ผู้ปฏิสังขรณ์ โดยเอา พระธาตุญาณมณฑล วัดเหมืองง่า และอีกซีกอีก ๒๕ รูป มาเทปูนวิลาสกรรม ณ วัดคอก
สลกัว ปฏิสังขรณ์เสร็จและฉลองเมื่อ ๓๒๓ ขึ้นว่าศก ๒๔๓๓”

น่าเสียดายที่หลักฐานสำคัญชิ้นสำคัญที่สูญหายไปเพราะถือว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยศรีวิชัย
มูลค้นเพียงไม่กี่องค์ที่ยังหลงเหลืออยู่ทางด้านสมบูรณตั้งแต่พระเศียร พระวรกาย จรดฐานล่าง พระพุทธรูปศิลปะส่วน
ใหญ่ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสุทนต์ไชยมีเหลือแค่พระเศียร หรือบ้างพระองค์ เท่านั้น แทบไม่มีชิ้นที่
สมบูรณ์ชิ้นองค์

๓.๓.๓ ฐานอื่นๆ ภายในวัดพระธาตุสุทนต์

นอกจากวิหารศิลปะลพบุรีที่สืบแล้ว ภายในวัดกำแพงแก้วขึ้นใน ยังประกอบด้วยเสนาสนะ
อื่นๆ ดังนี้ วิหารพระรัตนตรัย วิหารพระเจ้าตากสิน วิหารพระเจ้าตากสิน วิหารพระโศภิตา วิหารพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๕๓ ซึ่งโบราณสถานภายในบริเวณวิหารวัดทั้งหมดของวัดพระธาตุสุทนต์ไชยพระนครศรีอยุธยา
ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒

รูปที่ ๒.๒๖ วัดพระเจ้านครไชยศรี จังหวัดนครศรีธรรมราช (ภาพจาก Google Earth)

วิหารพระเจ้าพ่อคด

ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระเจ้านครไชยศรี เป็นพระเจ้านครไชยศรีฐานพระพุทธรูปเจ้าพ่อคด วัดพระวิหารเป็นพระพุทธรูปแบบมหาจุฬารูป มีพระพุทธรูปปางสมาธิประทับนั่งขัดสมาธิ พระวิหารพระเจ้าพ่อคดมีบันไดขึ้นถึง เป็นสถานที่ใช้สวดพระพุทธรูปจำแนกนามหาศพนับหลักสิบทิศองค์ที่พระเจ้านครไชยศรีองค์แรก พระเจ้าพ่อคดประทับอยู่ในพระวิหารปฏิสังขรณ์พระวิหาร เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ พระพุทธรูปองค์เดิมบนหน้าวัด แต่พบไม่พบบรรจุ พบแต่พระพุทธรูปในวัดนี้ซึ่งได้ขึ้นมรดกพุทธศาสนา และเนื่องจากองค์พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะรูปปฏิมาศิลปะต่างหาก

ฉันทนาเพลงท้องถิ่น	ท่อน
ระฆังฆระฆัง	ระฆัง
ธำชานแผ้วผืน	ธำชานแผ้วผืน
ระฆังระฆังเจ้าพ่อ	ระฆังระฆังเจ้าพ่อ

ฉบับผสมผสานแห่งชาติ

ชีพทิมเทศโพธิ์เทียม

สองพัน

สองฝ่ายหนเหนือถิ่น

ฝ่ายใต้

สาขาสถาปนิก

ผลเมื่อ ขวรวอน

ผลเมื่อถึงเจ้าศิริ

แต่เกิดโพธิ์โพธิ์

ภาพพระตำหนักพระสุเมธ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

กวีได้กล่าวถึงพระตำหนักงามวิจิตรอันนี้ว่า “อยู่ท่ามกลางทิศเหนือและทิศใต้” ซึ่งสอดคล้องกับภาพพระตำหนัก ที่นิยมเรียกว่า “พระเมรุ” และถ้ามองดูชื่อ “วิหารพระเจ้าพันตน” ซึ่งตั้งอยู่ประจิมกับทิศเหนือเจดีย์ เป็นไปได้ว่าในสมัยล้านนาพุทธที่เชื่อกันโดยทั่วไป พระเมรุเป็นพันๆ องค์ ที่เคยบรรจุไว้ในสุวรรณภคินีคงถูกชะลอมเก็บไว้ในวิหารพระพันตน หรือพระเจ้าพันตน ต่อมาในปัจจุบัน หลักฐานด้านโบราณวัตถุที่พบในวิหารหลังนี้กลับมีชื่อพระเมรุ แต่กลายเป็นที่เก็บพระพุทธรูปสำริด และพระพุทธรูปไม้ จากการศึกษาผู้มาถวายแต่องค์พระธาตุหรือพระพุทธรูปมีอายุตั้งแต่สมัยล้านนาจนถึงรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมาก แทนที่พระตำหนักของเดิม

คติแห่งการสร้างพระตำหนักของชาวล้านนา มีสองนัย นัยแรกหมายถึงพระอดีตพุทธ หรือพระปัจจุสมณพุทธเจ้าที่มีซากความเกิดคลาในท้องพระอุณาโลมหรือหัวใจ ส่วนอีกนัยหนึ่ง เป็นการเปิดโอกาสให้ญาติโยมหรือศรัทธาจากฐานได้มีส่วนร่วมในการปั้นพระพิมพ์ถวายเพื่อพระพุทธรูปบูชาด้วยตัวเอง ถือว่าเป็นการแบ่งปันบุญจากชั้นนำพระพิมพ์มีระดับเขียนลายในชั้นสูงพระวิจิตร

อย่างไรก็ดี ได้พบหลักฐานว่าวิหารพระพุทธรูปกสิณหลังนี้อย่างน้อยที่สุดต้องมีมาแล้วก่อนสมัยพระเมื่องแก้ว ปรากฏเรื่องราวอยู่ในโคลงนิราศหริภุญไชย บทที่ ๑๕๙ โดยใช้คำว่า “มณฑป” แทนคำว่า “วิหาร” สะท้อนให้เห็นว่าผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสและมีหลังคาเรือนยอดซ้อนขึ้น ชั้นบนพื้นเมืองเชียงใหม่” ระบุว่า

มณฑกเจ้าป๋	เกือกขบ กว๋าเฮ
สูงใหญ่ป่องเองพอย	เทือนหน้า
เทียนทุ่งคู่คอบฮอย	วอยแว่น เวนเฮ
ผดเพื่อเวียวอย่าซ้ำ	ชาตินี้เนอมุณี

ส่วนฉบับหอสมุดแห่งชาติเขียนว่า

มณฑปพระเจ้าป๋	เกือกขบ กว๋าเฮย
สูงใหญ่ป่องเองพอย	เทือนหน้า
เทียนทุ่งคู่คอบฮอย	วอยแว่น วิกเฮย
ผดเมื่อเราอย่าซ้ำ	ชาตินี้เนอมุณี

ส.สว. ประเสริฐ ณ นคร อธิบายว่า มีมณฑปตั้งอยู่สูงใหญ่มีเครื่องประดับประดาตกแต่ง เทียน คำว่า “ป๋เกือก” หรือ “ปเกือก” ในที่นี้ชาวล้านนาแปลว่าหมายถึง “พระเจ้าปดเกือก” หรือ “พระเจ้านชกเกือก” คือองค์เดียวกันกับ “พระกัณเฑือก” นั่นเอง

วิหารพระใสยาสน์

ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของวิหารพระละโว้ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปใสยาสน์ในท่าตะแคงขวา พระพักตร์ขาววางแป้นแบบพระพักตร์ อันเป็นรูปแบบศิลปะสมัยล้านนาที่ดัดลืบทอดมาจากสมัยหริภุญไชย วัสดุที่ใช้คือก่อกฐิฏีปูน ลงรักปิดทอง เป็นวิหารที่ปกติปิดตายมิได้ให้เจ้าหม ไคลงนิราศหริภุญไชยบทที่ ๑๙๒ ได้พรรณนาว่าวิหารพระนอนแห่งนี้สร้างตั้งแต่สมัยพระเมื่องแก้ว เป็นหลักฐานสำคัญศึกอินที่มีมาแต่ครั้งล้านนา”

ฉบับพื้นเมืองเชียงใหม่

นบพระใสอาสน์เขื่อน	ปฏิมา
วางเวดผู้งั้ณนา	ไผ่เฝ้า
พระพุทธรูปเปลี่ยนอิริยา	ชูโนธ อารว
เทียนคู่เคนพระเจ้า	รุ่งได้ปัจจุบัน

ฉบับพิมพ์มณฑลแห่งชาติเขียวกว

แปลจากภาษาเขียวกว

ปฏิมา

วงเวทมูลีนิมา

ไฟเจ้า

พระพุทธรูปศิลปะเขียวกว

กฤษณะ บัณฑิต

เขียนด้วยดินเผา

จริงได้ปัจจุบัน

ถอดความได้ว่า มีวิหารพระนอน กวี่เข้ยซึ่งพระพุทธรูปซึ่งมีพระอรหันต์ลือเลื่องเฝ้าอยู่เป็นวง
ซึ่งปัจจุบันไม่มีให้เห็นคงมีการเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานที่อื่น พระพุทธรูปเปลี่ยนอิริยาบถทั้งสี่ ผู้รจนานี้
พระพุทธรูปด้วยดินเผา

พระพุทธรูปศิลปะเขียวกวที่วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร

วิหารพระบาทสี่รอย

ตั้งอยู่หลังวิหารพระพุทธรูป มณฑลวันดกเขียวกวให้ของพระบรมธาตุ สร้างขึ้นภายหลังจากการบูรณ
ปฏิสังขรณ์พระวิหารหลวงซึ่งถูกพายุกลืน โดยพระครูบาทสี่รอย กวี่เข้ยในประดิษฐานของพระพุทธรูปที่จำลอง
จาก “พระพุทธรูปสี่รอย” อำเภอมะนิมา ซึ่งกวี่เข้ยใหม่ เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง “พระบาทสี่รอย” นี้รับคติ
มาจากตำนานพระเจ้าเลียบโลกของชาวล้านนา “ซึ่งเรื่องว่าในจักรกัปปะมีพระพุทธรูปเจ้าทั้งสามด้าวพระสงฆ์ที่ผ่านมา
ได้โปรดเวไนยสัตว์แล้วจำนวนทั้งสิ้นสี่แสนองค์ ได้แก่ พระกฤษณะ พระโคตม พระมหาวิมล และหันมาตั้ง
พระบาทโคตม องค์ปัจจุบัน ซึ่งชาวเหนือเชื่อว่าเมื่อพระพุทธเจ้าสี่องค์หรืออนาสตพุทธเจ้าองค์ที่ห้าหรือพระบาท
ทั้งสี่รอยนี้จักหลอมรวมกลายเป็นรอยเดียว

រូបភាពប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ

រូបភាពប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ

រូបភាពប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ

រូបភាពប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ ដែលជាប្រាសាទបាវ្យាទ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุพนมขี้ขาว

ตั้งอยู่บริเวณริมทิศตะวันตกของวัด เป็นพิพิธภัณฑ์ของพระธาตุพนมขี้ขาวที่เคยตั้งอยู่ในบริเวณวัดพระธาตุพนมขี้ขาว ธรรมเป็นพระเถระ ท่านเจ้าอาวาสตั้งแต่ ๓ ปีที่ผ่านมาของงานอื่นทยอยส่งโดยแบ่งโบราณวัตถุส่วนหนึ่งไปตั้งใหม่ และอีกส่วนหนึ่งยังคงเก็บรักษาและจัดแสดงที่วัดพระธาตุพนมขี้ขาว ธรรมวิหาร โดยสร้างอาคารหลังใหม่ ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุพนมขี้ขาว

ภาพโบราณวัตถุจากที่ต่างๆ ถูกนำมาจัดแสดงไว้ที่วัดพระธาตุพนมขี้ขาว ธรรมวิหารเพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุพนมขี้ขาว

ที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์วัดพระธาตุพนมขี้ขาว ซึ่งเคยตั้งอยู่บริเวณวัดพระธาตุพนมขี้ขาว ปัจจุบันถูกย้ายมาจัดแสดงที่วัดพระธาตุพนมขี้ขาว

เริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี (เอวบ เปาโรหิต) สมุนเทศาภิบาล มณฑลพายัพเป็นผู้ริเริ่มขึ้น ด้วยวัตถุประสงค์จะคุ้มครองรักษาสมบัติ วิสณธรรมของชาติในมณฑลพายัพไม่ให้ สูญสาบสูญ ซึ่งในห้วงเวลานั้นเป็นแหล่งที่ค้นพบศิลปโบราณวัตถุมากกว่าที่อื่นๆ ในภาคเหนือ

ภาพพิพิธภัณฑ์ศิลปฯ ในอดีต (ซ้าย) และในปัจจุบัน (ขวา) รัฐวิบูลย์ ๒๕๖๓
เก็บไว้โดยมีจุดประสงค์ไว้เพื่อ

ภาพภายในของ พิพิธภัณฑ์ภัณฑสถาน ซึ่งขณะนั้นยังเรียกชื่อเป็น
ได้แก่ (ซ้าย) พิพิธภัณฑ์ศิลปฯ และ (ขวา) รัฐวิบูลย์ ๒๕๖๓
ของพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี ได้มีการแบ่งให้เป็นสองส่วน ส่วนหนึ่ง
เป็นพิพิธภัณฑ์ และส่วนหนึ่งเป็นหอศิลป์ โดยในภาพ
รวมภาพรวมของพิพิธภัณฑ์

จากนั้นพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี ได้แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ดำเนินการจัดตั้งสำนัก พิพิธภัณฑ์ภัณฑสถาน ตามคำสั่งศาลารัฐบาลมณฑลพายัพที่ ๑๒ ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ เรื่อง พิพิธภัณฑ์ และหอสมุด ดังนี้

๑. เจ้าจักรคำขจรศักดิ์ และพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดี	เป็นผู้ช่วยการ
๒. พระยาวิชิตรักษา	เป็นผู้ตั้งเงินกอง
๓. นายอำเภอเมือง	เป็นผู้ช่วยดำเนินการและเลขานุการ
๔. ปลัดอำเภอเมืองผู้ ๑ แล้วแต่ผู้ดำเนินการจะเลือก	เป็นผู้รักษาพิพิธภัณฑ์
๕. เจ้าจังหวัด	เป็นผู้ช่วยรักษาพิพิธภัณฑ์
๖. เสมียนตราจังหวัด	เป็นเลขานุการ
๗. อักษรเลข	เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

มณฑลพายัพได้ประกาศรับบริจาคโบราณวัตถุ และเงินอุดหนุนเพื่อการจัดตั้งสำนักพิพิธภัณฑ์ภัณฑสถาน ขึ้น สถานที่จัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานครั้งแรกใช้บริเวณศาลาบรรณารักษ์ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ขององค์พระธาตุ

ทริภุญไชย และศาลาอีกหลังหนึ่งตรงมุมเดียวกัน ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ พิพิธภัณฑสถาน
ยังตั้งอยู่ในสถานที่เดิมของวัดพระธาตุทริภุญไชยารมนาฬาร ร่วมกับเจ้าหน้าที่ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ จนกระทั่ง
กรมศิลปากรได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ และประกาศเป็นพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ ทริภุญไชย อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา”

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพรหมมณี พระบรมราชูปถัมภ์ทรงเสด็จ
ทรงทอดผ้าขาวอุทิศ รัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระธาตุ
ทริภุญไชยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ต่อมากรมศิลปากรมีโครงการขยายกิจการพิพิธภัณฑสถานที่ลดลงงบประมาณจัด
สร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานสมัยขึ้นใหม่ พระธรรมโมลี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุทริภุญไชยรณนาฬารขณะนั้น
จึงมอบศิลปโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานหลังเดิมจำนวน ๒,๕๑๖ ชิ้นให้กับกรมศิลปากร เพื่อนำออกพาดจัดแสดง
ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่จะสร้างขึ้นใหม่ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ แต่ก็ยังไม่มีส่วนที่เหมาะสม

จนกระทั่งพระศิลปาวตรได้รับมอบพระมณีนีในจิตใจราชพุทธ เดิมเป็นที่ตั้งเรือนจำจังหวัดลำพูน ที่ถนนอินทขยล ตรงข้ามวัดพระธาตุหริภุญไชยประมาณ ๖ กม. ๕ ไร่ ๒ งาน ๕๕ ตารางวา ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ จึงมีพิธีการก่อสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้น แล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๔๗ จากนั้นได้ย้ายมาบริเวณวัดจากอาคารหลังเก่าในจิตใจพระธาตุหริภุญไชยประมาณ ๖ กม. จัดแสดงร่วมกับโบราณวัตถุโบราณศิลปวัตถุประชาชนบริจาค และโบราณวัตถุที่ขุดพบจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

เมื่อการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชยเป็นแห่งแรก กรมศิลปากรได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระมหากษัตริย์สยาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ ณ พพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย เปิดให้ประชาชนเข้าดูฟรีนับแต่บัดนั้นสืบมา

ภาพที่ ๑. ป้ายชื่อพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย

ภาพที่ ๒. อาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย

โบราณสถานและเสนาสนะภายในเขตกำแพงวัดชั้นนอก บริเวณพื้นที่ระหว่างกำแพงชั้นในและกำแพงวัด มีลักษณะดังนี้

๑. ศาลาการเปรียญ : ตั้งอยู่ทางทิศอาคเนย์ เดิมเรียกว่า ศาลาหลวง มีวิจิตรภาพสวยงามเป็นเอกลักษณ์ประจำคณะ และยังมีปฏิมาที่พุทธเจ้าจักรพรรดิเจ้าผู้ครองนครลำพูนองค์สุดท้าย (พ.ศ. ๒๔๕๕-๒๔๕๖) สร้างถวาย

“ในกลางฮัฎฐะตูป มีพิหารอันขลัง มีนโมญ์ สูงงามน่ายาม มีพระฮัฎฐารคอันหนึ่งลุดยิ่น”

ลุดยิ่นยิ่น

คำว่า “ลุดยิ่น” อาจหมายถึงพระเจดีย์หรือพระพุทธรูปของพระฮัฎฐารคที่มีตำนาน จากนั้น

กินข้าวกลางวัน

คณะฮัฎฐารคมีหน้าที่จัดเสวยภัตตาหารจำปาในเสวียน ๑๒ องค์ พระภิกษุเดือน ๑๒ ๒๒ เข็มกับพระภิกษุ

ภาพพระฮัฎฐารค บูรณะโดยพระครูศรีวิชัย วัดป่าสัก เชียงใหม่ เมื่อปี ๒๔๗๕ พระครูศรีวิชัยได้บูรณะพระฮัฎฐารคขึ้นใหม่โดยนำเอาพระพุทธรูปและพระพุทธรูปจากวัดต่างๆ มาประดิษฐานไว้

ภาพพระฮัฎฐารคพระฮัฎฐารค ซึ่งตั้งอยู่หน้าวัดป่าสัก เชียงใหม่ พระครูศรีวิชัยได้บูรณะพระฮัฎฐารคขึ้นใหม่โดยนำเอาพระพุทธรูปและพระพุทธรูปจากวัดต่างๆ มาประดิษฐานไว้

คณะเจียงฮัน: ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือขององค์พระธาตุ (ทิศอีสาน) มีพระเจดีย์เจียงฮัน เป็นเจดีย์หลักประจำคณะ เจดีย์องค์นี้สามล้านพันเมืองเรียกว่าเจดีย์แม่ครัว เพราะเชื่อว่าเป็นเจดีย์ที่สร้างโดย ทูตพรหมและนางสังกยาของนางแก้วแม่ครัวจึงทำหน้าที่ปรุงอาหารเลี้ยงกลุ่มคนที่มาร่วมสร้างพระธาตุวิบูลย์ใจใน สมัยพระเจ้าอาทิตยราช ลักษณะสถาปัตยกรรมของเจดีย์องค์นี้เป็นเจดีย์ทรงปราสาทในสมัยทวารวดีที่ได้รับ การสืบทอดมาจนถึงศิลปะล้านนาในยุคต่อมา

โคลงนิราศนวิบูลย์ใจ ในบทที่ ๑๑๑ ได้พรรณนาถึงความสว่างไสวของพระเจ้าทองทิพย์เมื่อเจ็ดใน พระอุโบสถ จากต้นฉบับพื้นเมืองเขียนใหม่ มีดังนี้

พระพิพัฒน์แจ่มจัน	นฤทัย ส้มเป
บริเวณหาหนโต	มิได้
ปารณีนีรมใจ	ทองที่ ชุ่มฉา
แบ่งเขตเนื้อน้องให้	คชดังอนุโม

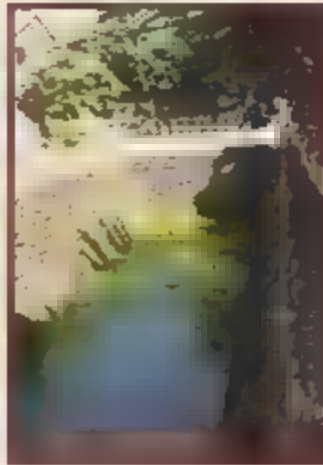
ส่วนจำนวนฉบับของสมุดแต่งจากเขียนว่า

พระพิพัฒน์แจ่มจัน	นฤทัย ส้มเป
บริเวณหาหนโต	มิได้
ปารณีนีรมใจ	ทองที่ ชุ่มฉา
แบ่งเขตเนื้อน้องให้	ช่วยดังอนุโม

ปัจจุบัน คณะเจียงฮันมีหน้าที่จัดการศึกษามูลนิธิให้แก่วิทยาลัยและโรงเรียน มีอาคารเรียน และปฏิบัติการศึกษาหลายหลังในนาม “โรงเรียนเมธีศึกษา”

อุโบสถ: ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกทิศตะวันออก เป็นพระอุโบสถขนาดใหญ่ บรรจุพระสงฆ์ได้ไม่ ต่ำกว่า ๑๕๐ รูป มีมุขยื่นด้านหน้า หลังคาซ้อนกัน ๒ ชั้น มีระเบียงด้านเหนือ - ใต้ พระประธานเป็นพระพุทธรูปหล่อ โลหะลงรักปิดทอง ศิลปะล้านนาลอยล้านช้าง ประดิษฐานในฐานประดับลวดลายธรรมาแบบโบราณ พระอุโบสถนี้ใช้เป็น ที่ประชุมสงฆ์ครั้งใหญ่ในฤดูเข้าพรรษาและออกพรรษา โดยภิกษุสงฆ์ในเขตตำบลในเมืองทั้งหมดจะมาร่วมประชุมกัน เป็นปกติทุกปี

หริภุญไชย กับสุพรรณเจดีย์ (ปทุมเจดีย์) เจดีย์แห่งนี้จึงสร้างโดยพวกแม่ครัว ด้วยความชอบสมัยสุโขทัยและวิสัยทัศน์ที่เห็นจากถอกของพระเจดีย์ทั้งสองมาสร้างพระเจดีย์องค์หนึ่งทางด้านเหนือของพระธาตุเจดีย์ประธาน ส่วนพระเจดีย์นี้จึงเรียกว่า “เจดีย์แม่ครัว” เรื่องราวเกี่ยวกับแม่ครัวนี้ยังเหลือหลักฐานของประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ “สรวงสร้างศรีวิชัย” ที่ขุดพบที่ลานทอง ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของพระอุโบสถวัดระเจ้าทรงทิพย์^{๑๒} ศ.ดร.ผาสุก อินทราวาส เสนอว่าศิลาขางาดหัวโนโบราณคดีในสำนวน^{๑๓} ๒๕๓๖ พบว่าโบราณสถานลานทองแห่งนี้มีอายุเก่าแก่ถึงสมัยหริภุญไชย

สรวงสร้างศรีวิชัย (ขุดพบที่ลานทอง) โบราณคดีในสำนวน^{๑๓} ๒๕๓๖ พบว่าโบราณสถานลานทองแห่งนี้มีอายุเก่าแก่ถึงสมัยหริภุญไชย

หลักฐานชิ้นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ณ บริเวณด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งสุมาลาธิราชวรวิหาร เจดีย์แม่ครัวนี้ มีใบเสมาหนึ่งยังคงเรียกกันว่า “อุโบสถวิเศษณี” อยู่จนปัจจุบันนี้มันหักพังเหลือซากๆ อีกทั้งได้รับการบูรณะใหม่เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมสมัยสุโขทัยโดยที่ผู้จัดทำงานสถาปัตย์ของนิตยสารศิลปวัฒนธรรมได้มีโอกาสดูงานเขียนเป็นวิเศษณีได้ขุดถึงสองแห่งคือ ใบเสมาวิเศษณีวัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร และที่ “อุโบสถของสงฆ์” วัดพระสิงห์ เชียงใหม่

อุโบสถวิเศษณีวัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร โบราณคดีในสำนวน^{๑๓} ๒๕๓๖ พบว่าโบราณสถานลานทองแห่งนี้มีอายุเก่าแก่ถึงสมัยหริภุญไชย

พระยาพิชัยโกมลโชติ วัดพระยาพิชัยโกมลโชติ กรุงเทพมหานคร คือศูนย์รวมของพระพุทธรูป
ที่สำคัญของวัดพระยาพิชัยโกมลโชติ

พระสงฆ์จากวัดนี้มีมาตั้งแต่นับล้านมาแล้วประมาณ ๒๐๐ ปี ในกรุงเทพมหานครมีพระพุทธรูปที่มี
ภาพวาดถึง

จำนวนของวัดในจังหวัดเชียงใหม่

นางสาวสมพรศรี	กระเจา
ปูชาสนธิ์เงินเงิน	ลูกจั่น
เทียนทองทิพย์ทอง	เคนคู่ องค์
กัณฑ์ทิพย์เจ้า	เชก้างปัด

ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

นางสาวสมพรศรี	นางกระเจา
ปูชาสนธิ์เงินเงิน	ลูกจั่น
เทียนทองทิพย์ทอง	เคนคู่ องค์
กัณฑ์ทิพย์เจ้า	เชก้างปัด

พระสงฆ์หรือชาวล้านนาเรียก “สงฆ์จากวัด” กวีได้รจนาไว้ว่า สร้างในลักษณะมีห้องสูงขึ้นไป มีบันไดขึ้น
จากหน้าพระพุทธรูปและมีหมอนอิงซ้อนกันหลายลูก สะท้อนให้เห็นว่าความนิยมในการนับถือพระสงฆ์จากวัดมีมาแต่
พระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ประดิษฐานแบบจีนได้เกิดขึ้นแล้วบนแผ่นดินล้านนา อย่างน้อยที่สุดต้องมีมาก่อนสมัยพระเม
แก้ว

รูปแบบของเจดีย์เชียงยืน ถือว่าเป็นต้นแบบของเจดีย์ทรงปราสาทหน้าสุดที่แพร่ไปทั่วล้านนา หากถือตามคำฐานที่ระบุว่าเจดีย์ที่แม่ครัวนำขลุ่ยที่เหลืจากการก่อพระสุพรรณเจดีย์ของพระนางปทุมวดีมาสร้างเจดีย์เชียงยืนย่อมต้องมีอายุแรงสร้างในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จัดวางรูปเป็นฐานเชียงผ่นผังสี่เหลี่ยมจัตุรัสซ้อนกัน ๕ ชั้น ซึ่งสืบรับการบูรณะจนเรียบเกลี้ยงของฐานปัทม์มาดัดแปลงลูกแก้วอกไก่ ๒ เส้น ดัดขึ้นไปเป็นเรือนธาตุในผังสี่เหลี่ยมยกเก็จ^{๑๑}

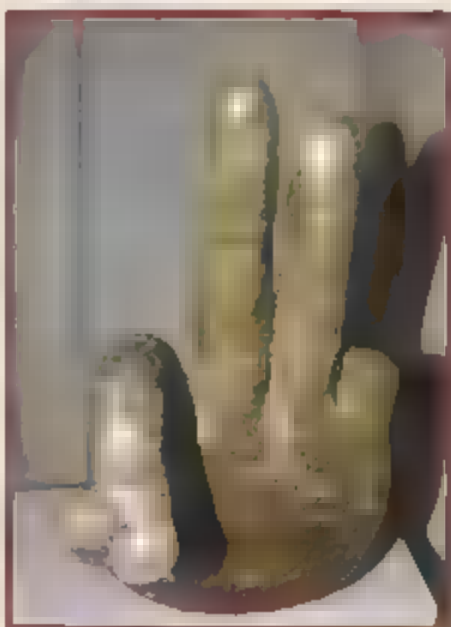
พระเจดีย์เชียงยืนภายในวัดพระธาตุหริภุญไชย
สร้างโดยพระนางปทุมวดี

เรือนธาตุตกแต่งด้วยกระจนำขลุ่ยลวดทั้งสี่ด้าน เหนือประตูฐานพระพุทธรูปประทับยืน ในที่นี้ไม่เหลือพระพุทธรูปดังกล่าวอีกแล้ว ขึ้นภายในฐานจะระนำใบถูปวนเวียนไม่พบร่องรอยของปูนปั้นใดๆ ที่เห็น จึงสันนิษฐานว่าใช้เป็นที่ยึดตั้งปฏิมากรรมที่มีลวดลึงไม่มากนัก ในลักษณะที่เรียกว่าการประดับ

แบบ “ขลุ่ยแฝง” อ.เจตธ นิลเดระ^{๑๒} (ตั้งข้อสังเกตว่า ในที่นี้กับเขตภาพแห่งชาติหริภุญไชย มีพระพุทธรูปปูนสูงสมัยหริภุญไชย ของคันหนึ่งหล่อตั้งสำริดเนื้อสำริดหน้าเจดีย์จนดำเป็นโลหะหล่อลงแบบบางขนาดใหญ่กว่าคนครึ่งเท่า สันนิษฐานว่าทำขึ้นเพื่อประดับในฐานจะระนำของเจดีย์เชียงยืน พระพุทธรูปองค์นี้สอดคล้องเฉพาะด้านหน้าเท่านั้น ปัจจุบันเหลือเพียงพระพักตร์ ปันพระองค์ พระบาท และพระกรทั้งสอง ยกขึ้นจับน้ำเป็นวง กระทำปางแสดงธรรม ซึ่งเป็นปางของนิมิตของศิลปกรรมหริภุญไชย เป็นปางเดียวกันกับที่พบในลวดลายที่ลงของวัดจามเทวี ลักษณะขององค์พระปฏิมานี้ถือว่าเป็พุทธรูปในยุคลหิภุญไชยของนอกกลางน่าจะมิอาจรวมลงร่วมกับพระเจ้าของลพบุรีและพระศาสนาพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ เนื่องจากเป็นสุนทรียศาสตร์แบบผสมระหว่างอมฤ - ขอม อย่างลงตัว

หลังจากเรือนธาตุเป็นฐานแปดเหลี่ยมซ้อนกัน ๒ ชั้น แบบบัวสวรรค์ขึ้นปากกลุ่มในตำแหน่งของบัวปากกระบัง เหนือขึ้นไปเป็นองค์ระฆังทรงกลม ลักษณะองค์ระฆังมีความพิเศษคือมีการทวงเครื่อง ด้วยศาสตราจารย์วชิรชกหรือเรียกตามลัทธิข้างจามีการทวง “ระฆังระฆัง” ทำด้วยปูนปั้น เป็นรูปลายสลักไม้สี่กลีบในกรอบขนมเปียกปูน หรือเรียกว่าลายดอกประจายาม ๔ สลักรายรอบองค์ระฆัง ซึ่งลักษณะของ องค์ระฆังทรงเครื่องนี้นิยมทำมากเช่นนี้ในศิลปพม่าแบบชุกคามซึ่งเกิดจากาจักรที่มีอายุร่วมสมัยกับหริภุญไชย(ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘) สองอาณาจักรนี้ต่างก็ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กันและกัน

รายละเอียดในส่วนของลวดลายปูนปั้นประดับที่ฐานสองระฆังและเหนือของระฆังที่ขึ้นไปสู่ยอดนันทพร่องรอยของการบูรด้วยทองจังโก (สุวรรณจังโกฏ ชาวล้านนาเรียกทองสีโกหรือทองจังโก) ประดับด้วยทองเหลืองผสมทองแดงและปิดทองคำเปลวทับ) บางส่วนหลุดหายไป ๓๐๐ ส่วนยังคงอยู่ ทำเป็น “ลายบัวกลุ่มชนิด

[illegible]

2019年10月10日，在“2019年10月10日”这一天，
 我们迎来了“2019年10月10日”。

$\mu_1 = \frac{1}{2}(\mu_1 + \mu_2)$ $\mu_2 = \frac{1}{2}(\mu_1 + \mu_2)$ $\mu_3 = \frac{1}{2}(\mu_1 + \mu_2)$

ในปี ๑๙๕๔ กรมศิลปากร โดยสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ ได้ทำการขุดค้นทางโบราณคดีใน
พื้นที่บริเวณเจดีย์เชียงยืนด้านทิศตะวันตก เพื่อการศึกษาวิเคราะห์และเก็บรักษาโบราณวัตถุที่มีค่า
๓ เมตร หลุมกว้างยาว ๓ x ๕ เมตร ได้พบฐานชั้นล่างมีอิฐเรียงกันเป็นชั้นๆ เป็นหลักฐานการขุดค้นพบ
ตั้งแต่สมัยทวารวดีตอนปลาย มีเศษภาชนะดินเผาสีน้ำตาลปนเขียวเคลือบเงาและดินเผาแบบทวารวดี
และภาชนะดินเผาจากจีนส่วนเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเผาที่พบในชั้นดินได้ฐานเตี๊ยมว่า
มาแล้วสมัยทวารวดีตอนปลายและพบพระพุทธรูปในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ปีพ.ศ. ๒๕๕๓ กรมศิลปากรดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์เชียงใหม่ ได้ขุดตรวจฐานราก
ใต้ครอบ ด้านทิศเหนือถึงลงไปถึงระยะฐาน ๖ เมตร ได้พบกฤตตะปริมากรรมตำราวิเศษลายจีน อาทิ เทวตาประณมกร
รูปฤๅษีถือห่อสังข์ รูปสัตว์สถลปะประดุจดั่งเป็นรูปนาคครุฑยืนยกมือชี้ฟ้าชี้ดิน รูปนาคสลัวเลื้อยค้อมแผ่
ราวจัดแต่งปูผ้าคล้ายเขมรติดสอเกี้ยว เระทองใบระกาห่อขุยนในแผ่นเงินดิบ (ตะกั่ว) ประติมากรรมเหล่านี้มีอายุราว
พุทธศตวรรษที่ ๑๒ น่าจะเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการบูรณะเจดีย์เชียงใหม่ในสมัยล้านนา ทั้งยังชี้ให้เห็นลวดลาย
ปูนปั้นประดับพุทธระนำที่คิดในสมัยอาณาจักรสุโขทัย

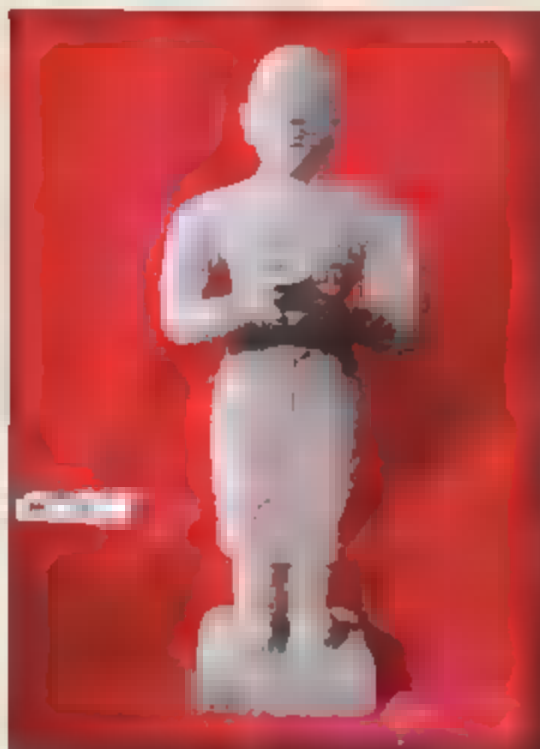
ภาพที่ 1. ตัวอย่างของวัตถุโบราณคดี

ภาพที่ 2. ตัวอย่างของวัตถุโบราณคดี (ภาพที่ 1 และ 2 เป็นภาพของวัตถุโบราณคดีเดียวกัน)

๑. พระเศวตฉัตราทิพยมาลี (เศวตฉัตราทิพยมาลี)

๒. พระเศวตฉัตราทิพยมาลี (เศวตฉัตราทิพยมาลี)

เชิงอรรถบทที่ ๓

นักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมด้านมาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่หลายท่าน อาทิ อ.ฉัตรแก้ว ตีมาภักดิ์ รศ. ดร.จรลัญจก์ บุญยสุรัตน์ อธิบายการจัดการวิหารที่ทิศที่ตั้งรายล้อมองค์พระบรมธาตุศักดิ์ที่เป็นประธานภายในวัดของล้านนา ว่ามีความหมายถึงขั้วปั้งสี่ทิศที่ล้อมรอบเขาพระสุเมรุ พระเจดีย์ ประกอบด้วยพระวิหารหลวง ทิศตะวันออก - ปูรพวิเทศทวีป วิหารพุทธ กัสสโป - รามทูทวีป วิหารพระเจ้าทันใจ ทิศตะวันตก - สมรโคฐานทวีป และ วิหารพระอินทร์ ทิศเหนือ - บุตรภูกูทวีป โดยมีกำแพงแก้วเปรียบเสมือนกำแพงจิตอาสา และการโรยทรายภายในวัดหมายถึงขั้วปั้งสี่ทิศ ส่วนฐานประติมากรรม หมายถึงปางนันทามนต์ อย่างไรก็ตามก็ อ.พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แนวคิดนี้สามารถนำไปใช้ได้กับวัดทุกแห่งในล้านนาได้หรือไม่ เนื่องจากการสร้างวิหารขนาดใหญ่สี่ทิศนั้นคงมีขึ้นเฉพาะวัดสำคัญเท่านั้น เช่น วัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร วัดพระธาตุลำปางหลวง ส่วนวัดพระธาตุขุยชุมแพ วัดพระธาตุศรีจอมทอง รวมทั้งวัดอื่น-ทั่วล้านนานั้น จะเห็นว่าเป็นการมาสร้างวิหารเพิ่มเติมภายหลัง ไม่ได้สร้างขึ้นพร้อมกันในคราวเดียว

“ดูเพิ่มเติมจาก อุมพร เสริฐพรรณนิก **การศึกษาประติมากรรมสำคัญในจังหวัดลำปาง,**”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๕๐, และ ตามพจนานุกรมศัพท์, วิหารโดงจุ่มโขง พุทธช้างดำปาง,
สถาปนิกรัชมังคลาจารย์ร่วมสมัยของวาระ ๕๐ ปีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง, ๒๕๕๖),

“ศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร, **โคลงนิราศหริภุญชัย,** เชียงใหม่, หน้า ๖๕๕.

“เสถียร กัณฐะรังสี และ อัมพร หิวงระ, **ท่องถิ่นสยามพุทธะพุทธเจ้าหลวง,** เชียงใหม่, หน้า ๖๓๗

“เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

“พิเศษ จันทร์วิทัน, **ล้านนาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง,** หน้า ๑๑๕

“ดูเพิ่มเติมจาก ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ, **การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการศรัทธาวิชัย,**”

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๕๐.

“ศ. ดร. ประเสริฐ ณ นคร, **โคลงนิราศหริภุญชัย,** หน้า ๖๓๗.

“สัมภาษณ์นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๒.

“สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์,** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗๐.

“ผู้เขียนเขียนได้รับทราบข้อมูลจากเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ผู้ดูแลโบราณวัตถุในพระอุโบสถวัด
พระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง

“อันที่ เพนซ์ และคณะ, ประชุมจาริกค้ำนา จาริกในเมืองเชียงใหม่, เชียงใหม่ : คลังข้อมูล
จาริกค้ำนา สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

“ดูเพิ่มเติม ถึงระ วรณชัย, คำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย.

“พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย, โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติหริภุญไชย, กรุงเทพฯ : ส. หิรัญสารพิมพ์, ๒๕๔๖, หน้า ๒๖๐.

“อัมพร มาลัย, การศึกษาวิหารค้ำนาในสมัยการปกครองของเจ้าเจ็ดคน
ในจังหวัดเชียงใหม่ คำปาง คำพูน, เชียงใหม่, หน้า ๒๕๔-๒๕๖

“ดูเพิ่มเติม จักรวรรดิเศรษฐี และคณะ, หอไตรวัดพระสิงห์ : ประวัติลักษณะทางศิลปกรรม
และการบูรณะ, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ธนบรรณการพิมพ์, ๒๕๓๙)

“ดูเพิ่มเติม รศ.ดร. ชูวิภา, “การศึกษาความเชื่อและรูปแบบหอไตรในภาคเหนือ
๓๓๓๓ของประเทศไทย,” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์
ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ค.ศ. ๒๕๖๔.

“ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร, ไกลนนิราศหริภุญชัย, หน้า ๔๗๙.

“สุจิตต์ วงษ์เทศ, พระเมรุ ห่าโม? มาจากไหน?, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๑),
หน้า ๗๓-๘๔

“สมพงษ์ รท. รร. วรวิทย์ บุญฤทธิ์, ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“สมพงษ์ รท.ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
ศิลปากร วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐.

“อ. ทองคำวรรณ (ผู้เล่า), “คำอ่านจารึกบนผนังวัดพระธาตุ จังหวัดคำพูน จ.ศ.๑๒๒๒
(พ.ศ.๒๔๕๑)” ศิลปากร, ปีที่ ๑, เล่ม ๕, มกราคม, ๒๕๒๑ และ คณะอนุกรรมการที่พิจารณารายการเกี่ยวกับประวัติ
ศาสตร์ไทย กรมศิลปากร, จารึกค้ำนา ภาค ๒ เล่ม ๑ : จารึกจังหวัดเชียงใหม่ คำปาง คำพูน และแม่ฮ่องสอน,
(กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖๔.

“พระรัตนปัญญาเถระ, อินทามหาธิปไตย, หน้า ๕๐.

“อ.เชษ เจริญทรัพย์, หอพระมหาเจ้า, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๕),
หน้า ๒๗-๓๔

“ดร.สันติ เส็กสุรม, ศิลปะภาคเหนือ : หริภุญชัย คำนาน, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมือง
โบราณ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔.

“สร้อยปาวาน, ปรีธรรณานิพนธ์พระเครื่อง เล่มที่ ๑, พระรอด พระเครื่องสกุลคำพูน,
(พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิชา, ๒๕๕๖), หน้า ๗๖ ข.

“ดร.เพ็ญสุภา สุขะตะ ไชอินทร์, สิบศิลป์ สานศรัทธา อรุณรักษ์ศุขค่า พระบูชา พระเครื่อง ล้านนา, โครงการอนุรักษ์และเผยแพร่พระศิลปล้านนา สำนักบริหารวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : ๒๕๔๙, หน้า ๑๖.

“ดริyimปทวาย, ปิธรรณานิธานแห่งพระเครื่องเล่มที่ ๑, พระรอด พระเครื่องสกุลลำพูน, หน้า ๙๒ ฉ.

“เรื่องเตี้ยมกีน.

“ศ. ดร.ประเสริฐ ฐ นคร, โคตงนิราศหริภุญชัย, หน้า ๑๒๖.

“เรื่องเตี้ยมกีน, หน้า ๑๔๙

“เรื่องเตี้ยม, หน้า ๑๔๓

“นาศฤทธิ (นามแฝง), พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก, (แม่พิมพ์ : วัดพระธาตุจอมสมณ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๙ และ ๓๕๒

“พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ” หริภุญไชย, โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย, หน้า ๕-๖

“ศ. ดร.ประเสริฐ ฐ นคร, โคตงนิราศหริภุญชัย, หน้า ๑๑๖ แสดงเหตุในที่นี้ผู้แปลได้สันนิษฐานคำว่า “พระทิพ” นั้น น่าจะเป็นชื่อของหญิงสาวผู้เป็นที่รักของกวี อันเป็นความเห็นที่แตกต่างไปจากผู้เขียน

“รศ. ดร. ผาสุก อินทาทอง, ผศ. สันธิ์ กระจวนแสง, และ ผศ. เพียร นาสวก, อารยธรรมโบราณในจังหวัดลำพูน, รายงานการวิจัย ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๖, หน้า ๔๓-๔๗.

“ศ. ดร.ประเสริฐ ฐ นคร, โคตงนิราศหริภุญชัย, หน้า ๑๔๓,

“พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, วัตถุสถานและวัฒนธรรมล้านนา,” ล้านนา, หน้า ๕๐-๕๗.

“เสนอ นิดเดช, ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๒๕), หน้า ๔๔-๔๖.

“ดูเพิ่มเติม ส.สร.สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะภาคเหนือ, หริภุญชัย ล้านนา, หน้า ๑๓๓-๑๓๔

“ดูเพิ่มเติม จิรศักดิ์ เดชวงค์ญา, ละครชาบูบันประดับโบราณสถานในเมืองเชียงใหม่, (ลำพูน : บริษัทแม่อกรีนจำกัด), ๒๕๔๕

บทที่ ๔

จดหมายเหตุการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ โบราณสถานในวัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร

วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหารประสบกับวาลภัยพิบัติกระหน่ำเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๗.๐๐ น.เศษ วิหารหลวงพังทลายลงมา แดงองค์พระธาตุมิได้เสียหาย เพียงแต่ยอดฉัตรหักหายไปเท่านั้น หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ ๑๔๔/๖๕๓๕ ลงวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๗ เรื่องปฏิบัติงานพระวิหารวัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร เมืองนครลำพูน รายงานประวัติการซ่อมฉัตรที่ขอพระธาตุว่า

"แต่ตามคำที่เล่ากันต่อมาว่า ตั้งแต่พระเจ้ามอญหลวงเชียงใหม่ได้ซ่อมแล้ว ต่อมาได้มีผู้ซ่อมอีกถึง ๓ ครั้ง คือครั้งที่ ๑ เจ้ามอญลำพูนบุญมา ซ่อมโดยถูกสายฟ้า ครั้งที่ ๒ เจ้าสวาทศิริเรวัตไฟฟูโรจน์ ซ่อมโดยถูกพายุฝนพัด ครั้งที่ ๓ เจ้าอินทของยศโชติ ซ่อมโดยถูกพายุพัดจนเนิ่นนานกัน"

กระทรวงมหาดไทยได้มอบให้เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ สมุหนายกดำเนินการซ่อมฉัตร เรื่องการซ่อมฉัตรนี้ สืบเนื่องจากกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสด็จมาติดพระทรงมณฑปใหญ่ขณะนั้นได้พบพายุฝนพัดเข้า พระเจ้าฟ้าเสือ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขาฯพาไปเฝ้าหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ ๑๔๔/๖๕๓๕ ลงวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๗ ว่า

"ส่วนยอดพระธาตุนั้น ได้มีผู้ศรัทธาออกทองคำเงินรวมได้ทองคำหนัก ๑๓๓ บาท ๘ สลึง ๑ เฟื้อง ๕ หุน ได้เงิน ๒๗๑ บาท ๑ สลึง เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ได้จัดการซ่อมแซมทำระบาศฉัตรยอดพระธาตุ สิ้นทองไป ๑๓๑ บาท ๓ สลึง คงเหลือทองอีก ๑ บาท ๖ สลึง ๑ เฟื้อง ๕ หุน เอาไว้ทำการอื่นต่อไป รวมทองคำที่ ทำยอดพระธาตุทั้งเก่าและใหม่ เน้น ๓๐๖ บาท ๑ สลึง ส่วนเงินหลวงที่ขอทำคือเป็นค่าของเบ็ดเตล็ดและค่าจ้าง คนทำ สิ้นเงิน ๑๔๔ บาท ๒๕ สลึง ๕๖ สตางค์ ข้าราชการซ่อมยอดพระธาตุทำอยู่เดือนหนึ่ง เป็นการแล้วเสร็จบริบูรณ์"

พิธียกฉัตรที่ซ่อมเสร็จแล้วกระทำในวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๗ เวลา ๑๐.๐๐ น. โดยมี เจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์เป็นประธาน และมีวามบ่าเพ็ญบุญ มหรสพสมโภชในวันที่ ๑๕ - ๑๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๗

ส่วนวินาหารหลวงนั้น เจ้านครลำพูนพลตรีเจ้าจักรคำชจรศักดิ์ เจ้าหลวงองค์สุธาท้าย (พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๗๒) รับการจัดสร้าง พร้อมด้วยพระครูบาทิวิชัย ต่อไป

ในช่วงทศวรรษ ๒๔๗๒ องค์พระราชนิพนธ์อยู่ในสภาพที่โรคภัยไข้เจ็บรุมเร้ามาก ถึงขั้นที่สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าพระราชทานถวายแพทย์ไปรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ว่า

“เมื่อสักสองปีมาแล้ว มีผู้ศรัทธาจะปฏิสังขรณ์พระตำหนักพระราชนิพนธ์ที่เมืองลำพูน เห็นว่าแผ่นทองแดงที่พิมพ์พระนามราชูปถัมภ์อยู่มาก จะขอออกแผ่นทองแดงและใช้ใบกบูนขึ้นแทน เจ้าพระยาหม่อมศรีเมื่อยังเป็นพระราชาธิบดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพขอมาหาวิมลราชบัณฑิตยสถานห้ามไว้ห้ามแผ่นทองแดงของใบลานอันมีชื่อผู้ถวายจารึกอยู่โดยมากจึงมิได้อนุญาต”

ปีพุทธศักราช ๒๕๐๔ ถึงยุคถึงพุทธทาส รัฐสภาได้งานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ จังหวัดลำพูนได้รับงบประมาณบูรณปฏิสังขรณ์พระตำหนักพระราชนิพนธ์ เป็นจำนวนเงิน ๖,๐๐๐.๐๐๐ บาท นับเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ โดยมีคณะกรรมการดำเนินงานบูรณะพระตำหนักซึ่งจังหวัดลำพูนแต่งตั้งเป็นผู้ดำเนินการบูรณะ

ในคราวฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี นายสมาน ชมภูเทพ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดลำพูนขณะนั้น เป็นตัวแทนราษฎรชาวลำพูนวิงวอนขอโครงการบูรณปฏิสังขรณ์พระตำหนักพระราชนิพนธ์ซึ่งมีสภาพทรุดโทรม แผ่นทองแดงที่พิมพ์พระนามราชูปถัมภ์จำนวนมากชำรุดเสียหายไปภายในองค์พระตำหนัก นึกเป็นห่วงของปรากฏว่าหากเกิดอันตราย ของคำแปลที่ปิดทองคำกั้นอยู่ด้วยทองคำไป จังหวัดลำพูนจะได้ร่วมมือกับกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ โดยจัดเป็นโครงการหนึ่งในการปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์สำคัญของประเทศไทย สมทบอยู่ในโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีด้วย งานนี้ได้รับงบประมาณจากงบพัฒนาจังหวัด ๑,๐๐๐.๐๐๐ บาท แลงบประมาณของกรมศิลปากรปี พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นจำนวนเงิน ๖๕๐.๑๐๕ บาท ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นจำนวนเงิน ๔,๐๐๐.๐๐๐ บาท”

กระทั่งปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และในปี ๒๕๕๐ พระเจริญพระชนมพรรษาครบ ๘๒ พรรษา กรมศิลปากร โดยสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ ร่วมกับพสกนิกรชาวลำพูนทุกหมู่เหล่า ได้ร่วมกันจัดทำโครงการบูรณะและรักษาสภาพภูมิทัศน์ วัดพระธาตุสุทนต์วิทยารามนาหว้า เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล สืบเนื่องมาจากปัจจุบันโบราณสถานและอาคารเสนาสนะในเขตวัดพระธาตุสุทนต์วิทยารามนาหว้าหลายองค์ มีสภาพชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากสภาพของวัสดุก่อสร้างตามกาลเวลา อาทิ หินฉนวน ผนังปูนและผนังฉาบที่หลุดร่อน มีตะไคร่น้ำและวัชพืชขึ้นขึ้นตามผนังปูน

พิธีโครงการอาคารบางหลังผู้กร่อน คลอคลนอุปกรณ์ไฟฟ้าภายในอาคารบางหลังเริ่มหมดอายุใช้งาน ประกอบกับสายวัดได้มีการต่อเชื่อมไฟฟ้าอย่างไม่เป็นระบบเรื่องมา ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดอันตรายต่ออาคารในบางสถานที่ และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของพุทธศาสนิกชนที่เข้ามาสักการะพระธาตุนันทบุรีไชย ในส่วนขององค์พระธาตุนันทบุรีไชยของมีสภาพผิวทองง้ำโก เสีมสภาพผู้กร่อน และผิวทองคำเปลวเสื่อมสภาพ เกิดจากความชื้นที่ถั่งตัวเป็นหยดน้ำในสัรอกคามจะเรืบรยต่อแผ่นทองจังโกจนเป็นคราตลิดำลระหายไปทั่วองค์ ทำให้อาตความงดงาม และตมระรัง กำนธิตฐ ฐานองคัระรังเหือฐานย้งเกิ อยู่ในสภาพแผ่นทองผู้กร่อนที่เกิธจากการคยของมูตนกักราบ

โดยแบ่งการบูรณะออกเป็นสี่ระยะ

ระยะแรก ระหว่างวันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๕๐ - ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๑ สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ ได้จ้างเหมาจ้างหุ้นส่วนจำกัดเออกรีน ดำเนินการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ในส่วนต่างๆ ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๓๙,๒๕๕,๑๐๐ (สิบสี่ล้านสองแสนหกหมื่นห้าพันบาทถ้วน) โดยมีพระศรีธรรมโศภณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุนันทบุรีชัยวรมหาวิหาร และนายตะกูล หากทองกุล เจ้าหน้าที่ยินวิฯ หน่วยงานโบราณสถาน สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ สรรคุดงานดังนี้^๑

๑. งานบูรณะวิหารนลวง
๒. งานบูรณะมณฑปสังฆารต
๓. งานบูรณะวิหารพระนันท
๔. งานบูรณะวิหารพระพุท
๕. งานบูรณะวิหารพระเจ้าทันตน
๖. งานบูรณะองค์พระและวิหารพระอัญญาเรศ
๗. งานบูรณะเจดีย์เชียงยืน
๘. งานภูมิทัศน์รอบเจดีย์เชียงยืน
๙. งานบูรณะหอไตร
๑๐. งานบูรณะรั้วประตูโง่งด้านทิศตะวันตก
๑๑. งานบูรณะรั้วประตูโง่งด้านทิศใต้
๑๒. งานระบบไฟฟ้าสายหลัก
๑๓. งานไฟฟ้าจุดยั้งประธาน
๑๔. งานไฟฟ้าวิหารพระเจ้าทันตน
๑๕. งานไฟฟ้าวิหารพระพุท
๑๖. งานไฟฟ้าวิหารพระอัญญาเรศ

ระยะที่สอง มีงบประมาณ ๓๕๕๑ ล้านบาทการที่ ๔ เสร็จใหม่ได้จ้างเหมาทำส่วนจำกัดบูรณาไทยดำเนินการบูรณะองค์พระธาตุวิญญูไชย ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๑๕,๐๓๐,๓๐๑.- (สิบห้าล้านบาทถ้วน) ดำเนินการในส่วนต่างๆ ดังนี้

๑. งานประกอบผนังฐานเหล็กและทำหลังคาคลุมองค์พระธาตุ
๒. งานซ่อมแซมนิเวศของเจดีย์ที่เสื่อมสภาพ
๓. งานลงรักปิดทองคำเปลว

ระยะที่สาม มีงบประมาณ ๒๕๕๕ ล้านบาทการที่ ๕ เสร็จใหม่ได้จ้างเหมาทำส่วนจำกัดบูรณาไทยดำเนินการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์สนามหน้าภายในวัดพระธาตุวิญญูชัยรวมหาวิหาร ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๑๑,๐๐๓,๐๐๐.- (สิบล้านบาทถ้วน) ดำเนินการในส่วนต่างๆ ดังนี้

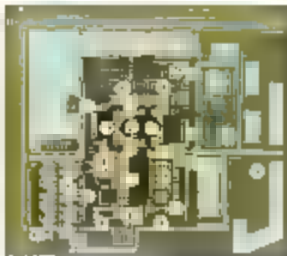
๑. งานเปิดทององค์พระธาตุ ในส่วนพื้นราบรององค์เจดีย์
๒. งานบูรณะซ่อมแซมรอบโถงทั้งหมด
๓. งานบูรณะซ่อมแซมหอยโข่งทั้ง ๔ ด้าน
๔. งานบูรณะซ่อมแซมซุ้มกุ่มก้นทั้ง ๔ ซุ้ม
๕. งานบูรณะศาลาบาตรด้านทิศตะวันออกเชิงใต้ ๒๕.๕๔ เมตร
๖. งานบูรณะศาลาบาตรด้านทิศเหนือ

ระยะสุดท้าย มีงบประมาณ ๒๕๕๖ ล้านบาทการที่ ๖ เสร็จใหม่ได้จ้างเหมาทำส่วนจำกัดบูรณาไทยดำเนินการขุดแต่ง บูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ในส่วนของสนามหน้าภายในวัดพระธาตุวิญญูชัยรวมหาวิหาร ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๑๑,๕๐๐,๐๐๐.- (สิบเอ็ดล้านบาทถ้วน) ดำเนินการในส่วนต่างๆ ดังนี้

๑. งานบูรณะพิธีกรรมที่เครื่องไม้และฐานฐานของที่ระลึก
๒. งานระบบระบายน้ำระบบเจดีย์ประธาน
๓. งานซ่อมเปลี่ยนพื้นลานประทักษิณรวมเจดีย์ประธานและระบบไฟฟ้า
๔. งานบูรณะอาคารและสิ่งก่อสร้างรอบเขตประธานฐานกำแพงชั้นใน - ชั้นนอก พื้นลานประทักษิณ หินอ่อน พระพุทธรูปพร้อมซุ้มทั้ง ๔ ทิศ กุ่มก้นทั้ง ๔ และกระถางรูป พระทวารวดีไม้
๕. งานระบบไฟฟ้าฐานหลัก
๖. งานบูรณะสุวรรณหาด
๗. งานปรับปรุงภูมิทัศน์ทางเดินเท้า งานปลูกหญ้า

๑. วิหารหลวง	๑๘. บ่อน้ำ	๓๓. บึงสุชา
๒. พระมหาธาตุ	๑๙. วิหารพระเจ้าตาก	๓๔. ที่ทำการเจ้าคณะจังหวัด
๓. หอไตร	๒๐. สนามหญ้า	๓๕. กุฏิ
๔. เขาสระกุ่ม	๒๑. ศาลาศิขิปปา	๓๖. วิหารพระนาค
๕. หอกลอง นั้สหมรี ศรีอยุธยา	๒๒. วิหารพระเจ้าทันใจ	๓๗. อุโบสถพระทองทิพย์
๖. บ่อน้ำ	๒๓. ศาลาศิขิปปา	๓๘. หอประชุมอาทิตย์ราช
๗. หอระฆัง	๒๔. อาคารพิพิธภัณฑ์ สอ. สอ.	๓๙. พระสังกัจจายน์
๘. ชุมน้ำดื่ม	๒๕. บ่อน้ำ	๔๐. อาคารเรียน
๙. ศาลาชาคร	๒๖. พระพุทธรูปหล่อ	๔๑. เจดีย์เจียงอัน
๑๐. ศาลา	๒๗. วิหารพระพุทธรูป	๔๒. อาคารโนนนาถ
๑๑. วิหารพระเจ้าตาก	๒๘. ศาลาบาตร	๔๓. อาคารอนุชนประชา
๑๒. สนามหญ้า	๒๙. ศาลาบาตร	๔๔. อุโบสถภิกขุณี
๑๓. ศาลาบาตร	๓๐. วิหารประดิษฐาน	๔๕. กุฏิพระเทพญาณเวที
๑๔. วิหารพระนาค	๓๑. คณะประดิษฐาน	๔๖. วิหารอัญญา
๑๕. สุวรรณเจดีย์หรือปทุมเจดีย์	๓๒. ร้านค้า	๔๗. อาคารจำปาประชาสรรค์
๑๖. วิหารพระเจ้าทันใจ	๓๓. ลานจอดรถ	

[illegible]

งานบูรณะวิหารหลวง

สภาพปัจจุบัน

วิหารหลวงยังแข็งแรง แต่มีการใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่หลายจุด เช่น หินขัดที่ฐานบัวผนัง หรือทับตั่งที่ฐานบัวหน้าต่าง ส่วนนี้ฐานวามีการปรับเปลี่ยนวัสดุในการบูรณะครั้งใดครั้งหนึ่งในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ หรือ ๒๕๒๕ ปัญหาอาคารทรุดทรบทรุดปรกบผืนผนังจิตรกรรม ผนังภายนอกบริเวณหน้าต่างพบรอยร้าวความชื้น คาดว่าเกิดจากการระบายความชื้นในผนังถูกปิดกั้นจากผนังหินขัดที่แข็งผนัง

รายละเอียดการบูรณะ

- พื้นหินขัด ล้างและขัดผิวปรับปรุงสภาพผิวหน้าด้วยน้ำยาล้างพื้น ๑ ครั้ง และขัดผิวหินขัดด้วยเครื่องขัดพื้นด้วยผ้าผืนน้ำยาขัดหรือเคลือบเงา
- ผนังที่แตกสภาพหลุดผิวที่เสื่อมสภาพออก ๓๐% ของทั้งหมด หรือสกัดผนังทรายล้างออกทั้งหมด และฉาบปูนใหม่เพื่อขัดผิวให้คงสภาพเดิม
- ผนังภาพเขียนด้านใน ทำความสะอาดเช็ดด้วยผ้าชุบน้ำและเช็ดให้แห้ง
- ผนังด้านนอกทาสีน้ำปูนขาวให้คงสภาพเดิมและทาสีใหม่ ทาสีด้วยสีน้ำยาพาราชอย B๑๒๓ โทนใหญ่ขึ้น
- ฐานซุกชี ขี้ขี้ตัวละเลง เสาภายใน ฐานบัวหน้า หน้าบันด้านหน้า ฐานประตูหน้าต่าง ทำความสะอาด ตรวจสอบสภาพความเสียหาย บูรณะลงสีลงสีที่ชำรุด แตกเติมหลักฐานเดิมให้สีเดิมพื้นที่ และทาสีน้ำยาพาราชอย B๑๒๓ โทนใหญ่ขึ้น ส่วนที่เปื้อนลายทองลงสีขาวทาสีลงสีปิดทองและประดับกระจก

- ฐานบัวผนังภายนอก ผนังภายใน ล้างบัวเชิงผนังหินขัดออกทั้งหมด ขาบใหม่ด้วยปูนฉาบ ขัดผิวปูนดำ ให้มีรูปแบบบัวตามแบบเดิม

- ทำระบบระบายความชื้นจากพื้น โดยขุดพื้นริมผนัง (ภายในอาคาร) เป็นร่อง ๐.๓๐ x ๓.๓๐ ม. ฉาบฉาบฉาบ (ยกเว้นช่องประตู) ก่อภายในร่องด้วยอิฐก่อปูนฉาบ ฝาปิดท่อ ทำด้วยวัสดุแบบเดียวกับพื้น

การบูรณะวิหารหลวง องค์พระประธาน

ปัด (ประตู) ไม้แกะสลักเป็นรูปเทพ

ปัด (ประตู) ไม้แกะสลักเป็นรูปเทพ

ปัด (ประตู) ไม้แกะสลักเป็นรูปเทพ

ปัด (ประตู) ไม้แกะสลักเป็นรูปเทพ

ปัด (ประตู) ไม้แกะสลักเป็นรูปเทพ

ปัด (ประตู) ไม้แกะสลักเป็นรูปเทพ

งานบูรณะวิหารพระพุทธ

ปัญหาที่ได้นับคือการปรับเปลี่ยนรูปทรงบันได (ตามระบียบสถาปัตยกรรมล้านนายุคนี้ บันไดหน้าจะมีราวบันไดนาทหรือตัวมอม) ควรใช้วัสดุฉนวนกันรังสีความร้อนและฉนวนทำให้เกิดความร้อนในผนัง เนื่องจากเป็นวัสดุที่แน่นทึบ รับความร้อนได้มาก ปัญหาอื่นๆ ที่พบได้แก่ เครื่องบนคอนกรีตระดับกระจัดมีคานารัดปรก กระงะกนทุสเสี้ยนหา, โครงสร้างไม้เนื้อแข็งชำรุดบางส่วน ผนังบันไดและส่วนประดับหน้าอาคาร มีทาสีสกปรกอยู่ทั่วไป

รายละเอียดการบูรณะ

เพื่อรื้อฟื้นรูปทรงสถาปัตยกรรมล้านนาและปรับเปลี่ยนวัสดุที่ไม่เหมาะสมออกดังนี้

- พื้นภายในเป็นกระเบื้องดินเผาที่มีลายฐานบัว ทำความสะอาด
- พื้นภายนอก สกัดหินขัดออก และทาสีปูนหมัก
- บันไดวิหารด้านหน้า ดำเนินการรื้อของเดิมออกและปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบล้านนา โดยการใช้

ก่ออิฐและฉาบปูนสีเอนต์ทาสีขาว

- ฉนังอาคารด้านนอก สกัดฉาบปูนฉาบเดิมออกและดำเนินการฉาบฉนังปูนใหม่ด้วยปูนหมักและ

ทาทับด้วยสีน้ำปูน

- ราวระเบียง ดำเนินการสกัดฉาบปูนเดิมออก และฉาบปูนสีเอนต์ทาสีขาว ส่วนลูกหวง ดำเนินการ

ทำความสะอาดลอกสีเดิมและทาใหม่ ด้วยสีพลาสติกขาว

- ฉนังด้านในให้หลุดลอกสีเดิมออกและทาทับด้วยสีน้ำปูนใหม่
- หน้าต่าง ประตู หน้าบัน ไม้แกะสลัก ให้ทำความสะอาดและดำเนินการลงรักปิดทองประดับกระจก

ใหม่ตามรูปแบบเดิม

- หลังคา รื้อถอนมุงบ้านและหลังคาคลุมโดยชาวปักษ์ใต้เปลี่ยนด้วยไม้ที่ชำรุดพร้อมเปลี่ยน

กระเบื้องใหม่ทั้งหมดตามรูปแบบเดิม สันหลังคา หลืบข้างบันได เสาเข็มเหล็กและตะแกรงกันรั่วตลอดแนว พร้อมทาสีปูดเป็น

- เจริญชัย ปันลม ร้อยฟ้า ดำเนินการจัดล้าง รื้อถอน ติดกระจกให้สมบูรณ์

รูปปั้นพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปปั้นพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปปั้นพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปปั้นพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปปั้นพระพุทธรูปปางสมาธิ

รูปปั้นพระพุทธรูปปางสมาธิ

งานบูรณะวิหารพระอิฎฐารพ

เป็นอาคารทรงมณฑป โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยองค์โตประดิษฐานอยู่ภายใน สร้างยุคพระครูบาทิวิชัย ปูนฉาบเป็นชั้นฉาบทำสีทาสีกลี สภาพความเสียหายได้แก่รอยสีฉาบขาวฉาบปูนฉาบพระพุทธรูปเบื้องทอง มีรอยร้าวร้าวความชื้นบนผนัง ฝ้าเพดานยุบตัว เนื่องจากเหตุจรัล

รายละเอียดเนื้องาน

เพื่อแก้ปัญหาหลังจรัล รื้อฝ้าเพดานและซ่อมฝ้าด้วยวัสดุประเภทปูนรูปแบบดั้งเดิม พร้อมพื้นผิวของค้ำพระ ๓๒๓% และทำระบบระบายความชื้นดังนี้

ประกอบมีงาน ควบคุมความชื้นของโครงสร้าง เจริญราย พร้อมซ่อมแซมกระเบื้องที่ชำรุด โทศเปลี่ยนกระเบื้องตามรูปแบบเดิม

ผืนฉาบภายใน นอก รื้อฉาบสีเดิมออก รื้อรอยร้าวที่ปูนเดิมด้วยสีผิว และทาสีทาสีกลีที่มีคุณสมบัติเปิดผิวผนังให้ระบายลมได้และกันความร้อน

เสริมความมั่นคงที่โครงสร้างฝ้าเพดาน เปลี่ยนฝ้าไม้ฉัดเดิมทั้งหมดเป็นแผ่นฝ้าวอลวอล์ก ทาสีตามเดิมพร้อมปิดช่องว่างที่ฝ้าเพดานตามรูปแบบเดิม

ประตู หน้าต่าง ปรับซ่อมเปลี่ยนอุปกรณ์ใหม่ ตามรูปแบบเดิม ทำความสะอาดชุดดอกสีเดิมและทาสีใหม่

ขอสงวนสิทธิ์การก่อนดำเนินการมีการศึกษารูปแบบและตรวจสอบวัสดุเดิมในแต่ละชั้นผิวงาน พร้อมบันทึกหลักฐานภาพถ่ายก่อนดำเนินการรื้อถอน ลงบันทึกขององค์พระให้อยู่ในการกำกับและควบคุมของกรมวิชาการอนุรักษ์ศิลปกรรมและประติมากรรม สำนักโบราณคดี

- ฐานจุกชี้ทำการซ่อมแซมหลังคาปูนเป็นระดับกระจุกให้มีฐานตามรูปแบบเดิม
- เพดานภายใน สีทาสีหลังคาปูนเดิมทุกชั้น
- จัดทำระบบระบายความชื้นบนฐานจุกชี้ตามรูปแบบ

รูปที่ 1.1.1 โครงสร้างภายใน

รูปที่ 1.1.2 โครงสร้างภายใน

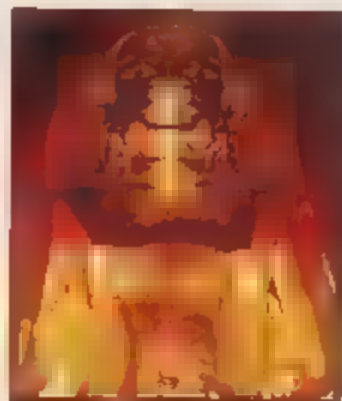
รูปที่ 1.1.3 โครงสร้างภายใน

รูปที่ 1.1.4 โครงสร้างภายใน

รูปที่ 1.1.5 โครงสร้างภายใน

รูปที่ 1.1.6 โครงสร้างภายใน

งานบูรณะวิหารพระเจ้าพันตน

เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก เครื่องบนเป็นคอนกรีตทาสีตกแต่งกระจก กระจกสีออกกระจกหลุดหาย สีนํ้ามลายใน - ภายในอาคาร มีจุดขึ้นบันไดพาสถาวิหาร กระจกสีตรงกลาง มีวงโค้งสะพานน้ำบันไดหลายทิวไปหน้าบันเป็นฐานบันไดสี กระจกสีประติมากรรม เรืองรอง ราชบรรพต หน้าต่าง มีภาพลายมีสีขาวเหล็กปรก มีฐานฐานรูป

รายละเอียดการบูรณะ

กำหนดค่าใช้จ่ายบูรณะวิหารเจ้าพันตน เป็นสีพาสติกคลุมสมบัติระบายลมได้และกันความชื้น นอกนั้นเป็นงานซ่อม ทำความสะอาด

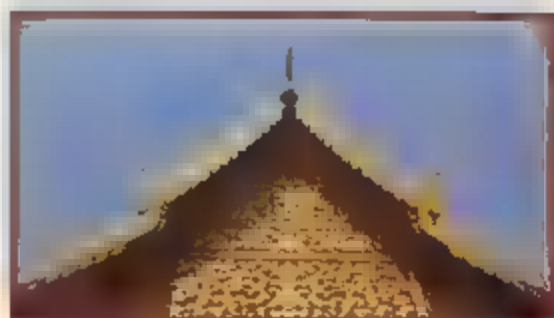
ผนังอาคารด้านใน ด้านนอก ทำความสะอาดปูนลอกให้เดิมและ และทาสีด้วยสีพาสติกคลุมสมบัติระบายลมได้และกันความชื้น ผนังในสี สดใส และทาสี ผนังนอกสี สดใส และทาสีด้วยสีพาสติกคลุม

ประติมากรรมหน้าบัน กระจกสีตรงกลาง และวงโค้งสะพานน้ำบันไดหลายทิวไปหน้าบัน บูรณะสีเดิม ทาสีด้วยสีพาสติกคลุมสมบัติระบายลมได้และกันความชื้น

เชิงชาย เป็นรูป ชายฟ้า - หน้าบัน ทำความสะอาดและทาสี สดใสและทาสีด้วยสีพาสติกคลุมสมบัติระบายลมได้และกันความชื้น

งานบูรณะวิหารเจ้าพันตน

งานบูรณะวิหารเจ้าพันตน

วิหารพระเจ้าพันตน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านม่วง

งานบูรณะเจดีย์เชียงยัน

เป็นเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมฐานกว้างประมาณด้านละ ๑๑.๐๓ เมตร สูง ๑๙.๕๐ เมตร พื้นผิวปูนฉาบ หลุดลอกประมาณ ๙๐% ปูนปั้นประดับลวดลายลวดวิจิตรเพื่อติดช่อบางส่วน พบอิฐผุกร่อนแตกบางส่วน พบวัชพืชขึ้นบางส่วน

รายละเอียดการบูรณะ

เพื่อกำจัดวัชพืช ซ่อมอิฐที่ร่อนตัวและอนุรักษ์ลายปูนปั้นดังนี้

- ประตอมนั่งร้านคลุมเจดีย์ ทำบันไดขึ้นลงโดยสะดวก
- กำจัดวัชพืชที่ปกคลุมองค์เจดีย์ ใช้น้ำยากำจัดวัชพืชประเภทสไปเธียตอ หรือความสะอาดผิวอิฐ ปูนฉาบและลวดลายปูนปั้น
- ดำเนินการสกัดอิฐที่ผุกร่อน เสริมสภาพ หรือก่อเสริมใหม่ ตลอดจนเสริมความมั่นคงของปูนปั้น ด้วยการขานแนวและทาน้ำยากันซึม เชื้อราที่ฉีดยา

งานภูมิทัศน์รอบเจดีย์เชียงยัน

รายละเอียดการปรับปรุงภูมิทัศน์ตามรูปแบบรายการเดิม

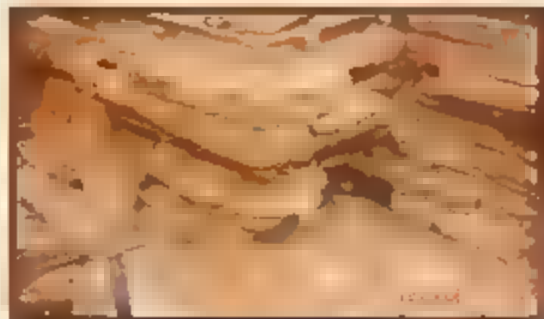
เพื่อแสดงขอบเขตของฐานประทักษิณ ส่วนที่เป็นถนนระหว่างอาคารเรียน ให้สกัดพื้นผิวปูนฉาบ ลายของปูนฉาบ ส่วนที่เป็นถนนกสิกรรม ให้ทำเป็นชั้นบันไดลดระดับลงมาและทำระบบระบายน้ำและป้องกันเพราะเปียกพื้นที่ระดับต่ำ มีรายละเอียดดังนี้

- ขยายขอบหลุมดินรอบองค์พระเจดีย์ ขยายไปอีกด้านละ ๑.๐๐ เมตร โดยขอบหลุมทั้ง ๓ ด้าน ปรับพื้นที่จัดทำชั้นบันไดทางลงรอบทั้ง ๓ ด้าน เป็นบันไดก่ออิฐฉาบปูน โดยความสูงลูกตั้งไม่เกิน ๐.๓๑ ม.
- พื้นบริเวณถนนระหว่างอาคารเรียน ไม่สามารถรั้วออกได้ ให้สกัดผิวถนนทำ pattern พื้นเป็นลวดลายเหมือนลานประทักษิณ จากนั้นให้โรยทราย
- ทำบ่อน้ำพิกและท่อระบายน้ำลงที่ต่ำ

ตามรูปแบบทางศาสนาพุทธนิกายเถรวาทใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กำหนดให้ทำการขุดแต่งเพื่อบูรณะฐาน
เศียรช้างทิศตะวันออก ต่อมาขุดได้และขุดด้านทิศตะวันตก หลังการขุดแต่ง ได้พบหลักฐานแหล่งชุมชนเพิ่มเติม
นอกจากนี้ยังพบหลักฐานทางด้าน โบราณคดีได้นำดินได้พบแนวอิฐรูปพื้นด้วยอิฐระกบเหลี่ยมขนาดใหญ่
ต่อเนื่องไปทางทิศใต้ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นทางเดินซึ่งเชื่อมต่อไปยังเขตพุทธาวาสของวัดพระธาตุศรีบุญเรือง
วัดพระ

จากผลการศึกษาเบื้องต้นดังกล่าว พระเทพมหาเจติยาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีวิชัย
วรสววิหาร และเจ้าคณะจังหวัดลำพูน พร้อมด้วยคณะกรรมการวัดและสำนักศึกษาปริยัติ ๔ แห่งใหม่ ได้ประชุม
ร่วมที่วัดใหม่ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๔ และวันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๐ โดยมีมติ เห็นพ้องกันว่าเพื่อความสะดวก
โบราณสถานและพิพิธภัณฑ์สถานศึกษาทางโบราณคดี จึงขอให้กระต๊อบปากหล้ามาจัดตั้งเป็นพระอารามหลวง
ประจำจังหวัดลำพูนขึ้นกับวัดใหม่ที่ ๗ และขอให้นำที่ดินบริเวณวัดใหม่ที่ ๗ มาเป็นพื้นที่ตั้งพระอารามหลวง

ผลการตรวจสอบสภาพปัญหาที่ก่อให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันบริเวณฐานตลิ่งยี่เป็งบึงบันนพระดับต้นต้น
ร่วมหมอกกับกระใช้งานของตลิ่งยี่เป็งยี่นั้นอยู่ต่ำกว่าระดับต้นถนนลททาลาก ดังนั้นเมื่อฝนตกปริมาณน้ำจาก
ถนนลททาลากน้ำล้นขอบ ๔๐ จึงไหลทะลุฐานปรองกมดินระวางค้ำยี่ซึ่งนับเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาน้ำ
ท่วมฉับพลัน ประกอบกับปัจจุบันมีร่องระบายน้ำและวัดขนาดหน้ากับถนนที่ทาสีน้ำของค้ำยี่ด้านทิศใต้ ระดับ
ที่ลงร่องระบายน้ำมีอยู่สูงกว่าฐานตลิ่งยี่ประมาณ ๓.๒๐ เมตร ในทางจิตสำนึกของประชาชนน้ำเพียงบึงน้ำท่วม
ขังตลิ่งยี่จึงกำหนดให้ทางของระบายน้ำบนพื้นถนนลททาลากเพื่อค้ำยี่ไม่ให้ไหลลงสู่บึงและถนนและระบายลงสู่
ระบายน้ำของวัดซึ่งระดับต่ำกว่าถนนลททาลาก ทางราชการป้องกันน้ำท่วมฉับพลันบริเวณตลิ่งยี่โดยครั้งนั้น
ใช้วิธีการปรับดินตามตลิ่งยี่และบริเวณฐานตลิ่งยี่เป็งบึงบันนพระระดับต้นต้น เนื่องจากโครงสร้างของดินบริเวณนี้
เป็นดินร่วนปนทรายน้ำจึงไหลทะลุไหลลงสู่ตลิ่งยี่ได้ดินได้ขุดวางท่อระบาย

1977年10月，中国科学院南京地质古生物研究所成立。

$$(\mathcal{A} \otimes \mathcal{B}) \otimes \mathcal{C} \cong \mathcal{A} \otimes (\mathcal{B} \otimes \mathcal{C}), \quad \mathcal{A} \otimes \mathcal{B} \cong \mathcal{B} \otimes \mathcal{A}, \quad \mathcal{A} \otimes \mathcal{A}^* \cong \mathcal{H}.$$

ancient stone structure in India

ancient stone structure in India

ancient stone structure in India

ancient stone structure in India

ancient stone structure in India

ancient stone structure in India

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

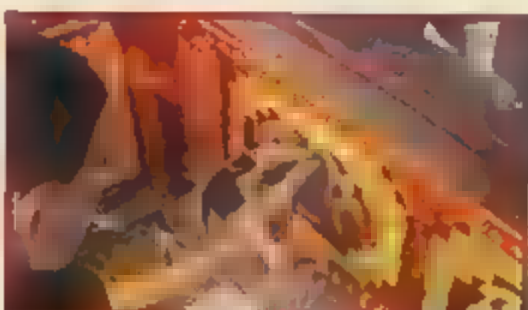
ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

ประตูไม้แกะสลักประดับประดาด้วยลวดลาย

งานบูรณะหอกังสดาล

เมื่ออาคารหอสมุดกรมศิลปากร ชั้นหนึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ปัจจุบันแทบทุกตัว เนืองงานหลัก จึงเป็นการซ่อมแซมพื้นที่ที่ชำรุดเสียหายและสร้างความกระชับพื้นที่กับโครงสร้างอาคาร โดยการฉาบสีปูนในปูนที่เก่ามาซ่อมด้วย

รายละเอียดตัวบูรณะ

ทาสีผิวพื้นสีฉิมทั้ง ๔ ชั้น ๕๐๐ กรัม ตราขาว ๓๐๐ กรัม ๕๐๐ กรัม เพื่อทนความร้อนกับผลสีฝุ่นและแสงแดดผิวพื้นขัดฉิมขาว

ฉาบปูนฉาบเดิม สกิดในสถานที่ชำรุดเสียหายเดิมและบริเวณที่ชำรุดใหม่ และฉาบภายในให้ขรุขระเสริมความมั่นคง เสร็จสีฉิมขาวให้กลมสีฝุ่นลงให้ดูฉาบ

ทำแผ่นวางไม้โครงกังสดาล

ภาพที่ ๑ โครงสร้างภายในหอสมุด

ภาพที่ ๒ โครงสร้างภายในหอสมุด

ภาพที่ ๓ โครงสร้างภายในหอสมุด

ภาพที่ ๔ โครงสร้างภายในหอสมุด

ศิลปินเขียนผนังปูนฉาบเรียบ

ต้นน้ำพุประดับประดาด้วยหินอ่อนสีขาว

ศิลปินเขียนผนังปูนฉาบเรียบด้วยสีน้ำเงิน

ศิลปินเขียนผนังปูนฉาบเรียบด้วยสีน้ำเงินและสีน้ำเงินเข้ม

ศิลปินเขียนผนังปูนฉาบเรียบด้วยสีน้ำเงิน

ต้นน้ำพุประดับประดาด้วยหินอ่อนสีขาว

งานระบบไฟฟ้าอาคาร สาขาสถาปัตยกรรม

ประกอบด้วยงานไฟฟ้าเจ็ดชั้นประกอบด้วย งานไฟฟ้าฉนวนพระเจ้าพันศร งานไฟฟ้าวิหารพระพุทธ
งานไฟฟ้าวิหารพระศรีสุริยราช

ดำเนินการเดินระบบไฟฟ้าภายในอาคาร และระบบสายหลักพร้อมติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าขนาด
๒๕๐ KVA ๓ เฟส ให้เป็นโคมความสูงฐานของอาคารไฟฟ้าขนาด ๖ เมตร

ต่อมาในวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๖๓ คณะกรรมการได้เห็นชอบและอนุมัติการจ้างใน
ตึกประชุมส่วนกัน เน้นห้องประชุมโคมโคมและติดตั้งโคมโคม และให้เปลี่ยนแปลงรายการ
ไฟฟ้าวิหารพระเจ้าพันศร ให้ติดตั้งไฟฟ้าวิหารพระศรีสุริยราช และให้เปลี่ยนแปลงรายการ
KVA เป็น ๒๕๐ KVA เพื่อให้มีความเหมาะสมกับใช้ภายในอาคาร และระบบสายหลักของอาคารให้มีความ
เห็นชอบ และได้นำเสนอลงบันทึกขออนุมัติการจ้างแล้ว

ภาพที่ ๑๖๖ การติดตั้งระบบไฟฟ้าภายในอาคาร

การบูรณะองค์พระธรรมธาตุหริภุญไชย

ขอบเขตในการบูรณะ

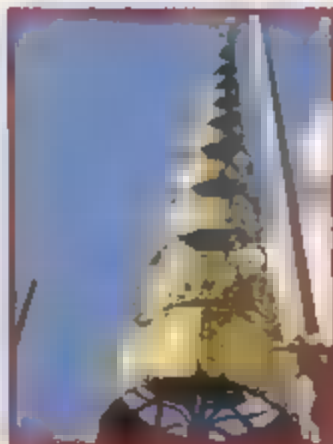
๑. ประกอบนั่งร้านเหล็กและห้ามล้อความปลอดภัยองค์พระธาตุ
๒. งานซ่อมแซมผิวทองจังโกสีเสื่อมสภาพ
๓. งานลงรักปิดทองค่าประ

ประมวลภาพก่อนการดำเนินการบูรณะ

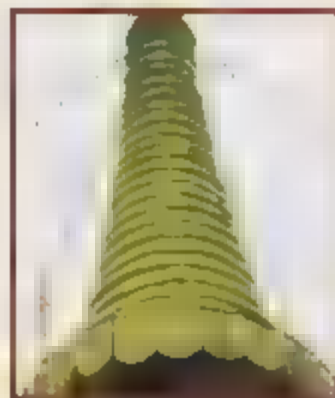
ภาพก่อนการบูรณะ (ก่อนการขึ้นรูป)

ภาพก่อน

ภาพก่อนการบูรณะ

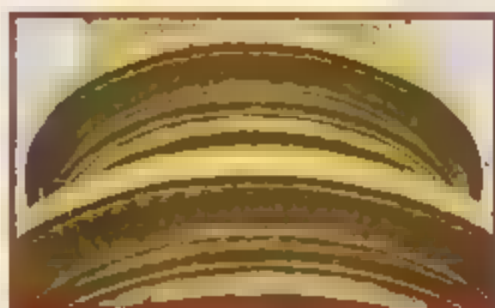
ภาพก่อนการบูรณะ

ภาพก่อนการบูรณะ (ก่อนการขึ้นรูป)

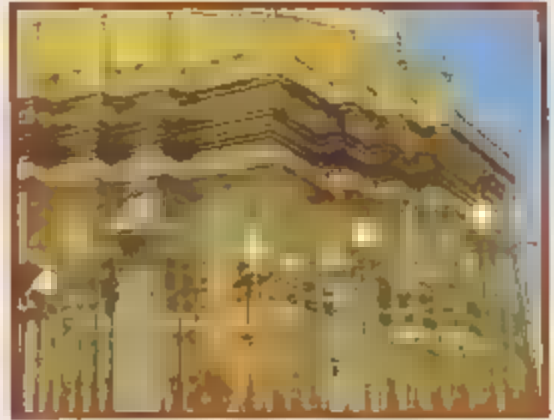
ภาพก่อนการบูรณะ (ก่อนการขึ้นรูป)

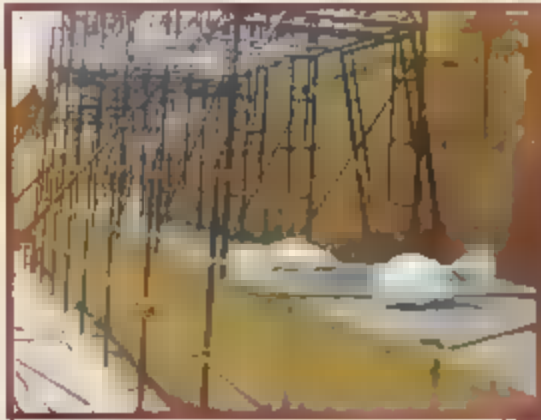
ภาพก่อนการบูรณะ (ก่อนการขึ้นรูป)

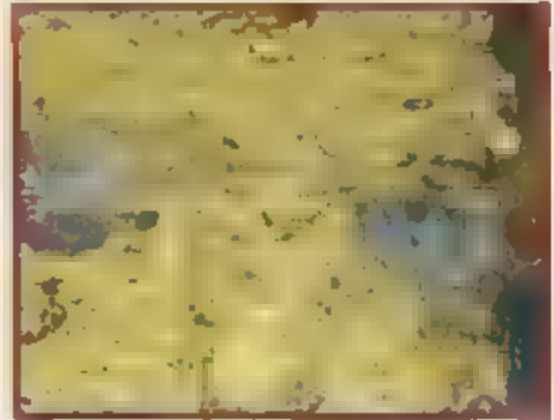
ฐานเพาะเลี้ยงเซลล์และเนื้อเยื่อ

ฐานเพาะเลี้ยงเซลล์และเนื้อเยื่อ

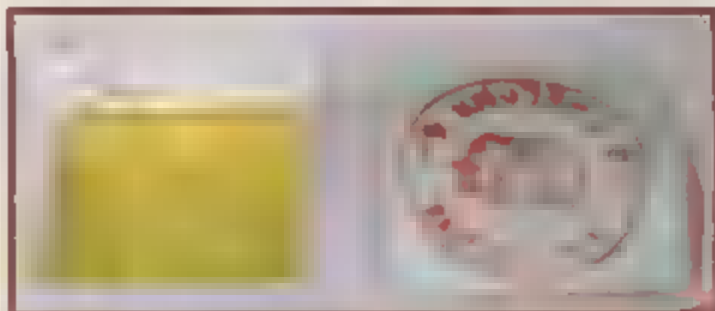
ฐานเพาะเลี้ยงเซลล์

ฐานเพาะเลี้ยงเซลล์และเนื้อเยื่อ

การเตรียมวัสดุส่วนรับสารบูรณะ

แผ่นทองคำเปลวกลิ้งขึ้น ขนาด ๓.๘x๓.๘ ซม.

แผ่นทองคำเปลวกลิ้งขึ้น ขนาด ๓.๘x๓.๘ ซม.

สีรองพื้นเลย์แลนด์ (Legland Paint)

บริษัท นาโกยา เทคท์ (ประเทศไทย จำกัด)

๗๖๕ หมู่ ๖ ถนนราชมงคล ๕ แขวงเมืองจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี กรุงเทพฯ ๒๑๐๐๖๓

สีรองพื้นกัมมันต์ เอนกประสงค์ วอร์โพรเมอร์ (วอร์ริง) สีเคเลอร์

GY-๙๙๐ (กากีแกมเขียว) GY-๙๙๘ (เหลือง)

ชนิดสี สีรองพื้นชนิด ๕ สามารถใช้ได้กับ

ส่วนของสีวอร์โพรเมอร์ (วอร์ริง) สีเคเลอร์ GY-๙๙๐ (กากีแกมเขียว)

ส่วนของน้ำฉาบวอร์ริง สีเคเลอร์ T-๙๙๐

ประสิทธิภาพ : เป็นสีรองพื้นแบบ เนื้อเข้มข้นให้ฟิล์มสูง
เหมาะสำหรับงานทาหรือพ่นรองพื้นอาคารชุดหรือที่เดิมเคลือบสีเดิม
เป็นสีรองพื้นในกรณีที่ไม่ผิวเปลือกโลหะอลูมิเนียม สังกะสี เหล็ก
สังกะสี ทองเหลือง สแตนเลส ทองแดง สังกะสี สังกะสี ให้อายุการใช้งาน
สีโปสเตอร์ ทนทาน เพื่อช่วยเพิ่มอายุการใช้งานสีให้ทนทานยิ่งขึ้น
เป็นสีรองพื้นกันน้ำได้ในตัวอีกด้วย ใช้ได้ทั้งภายในและภายนอกอาคาร
ใช้ทาสีพื้นได้ ใช้ได้ทั้งงานอุดฐานขั้วหรือขั้วต้นกระดานการมั่วไป

สีวอร์ริง เอนกประสงค์ (warping) GY-๙๙๐
กากีแกมเขียว

สี GY-๙๙๐ (สีกากีแกมเขียว) GY-๙๙๘ (เหลือง)

ความหนา :

ความหนา ๑-๑.๕ มม.

การเตรียมพื้นผิว : คนสีให้ทั่วกระเบื้องผสมสีรองพื้น GY-๙๙๐, GY-๙๙๘ และส่วนของน้ำฉาบ
T-๙๙๐ ในอัตราส่วน ๑ : ๑.๑๖ : ๑.๕ คนให้เข้ากัน ใช้สีรองพื้นหรือสีรองพื้น ๑-๑.๕ มม. เทียบ ให้ได้ความหนา
๑-๑.๕ มม. โดยไม่ต้องใช้สว่านหรือสีให้แห้งอย่างน้อย ๑-๕ นาที แล้วควรทิ้งสีรองพื้นชนิดนี้ให้แห้งอย่างน้อย ๑-๑.๕
นาที แต่ไม่ยาวเกิน ๒ ชั่วโมง ก่อนการพ่นหรือทาสีพื้นผิว แล้วควรทิ้งสีรองพื้นชนิดนี้ไว้เกิน ๑-๑.๕ ชั่วโมง
คือใช้กระดาษทรายเบอร์ ๑๕๐-๒๐๐ ลูบเบา ๆ ให้ทั่วก่อน หรือพื้นสีใหม่ ในกรณีที่สีรองพื้นมีความชื้นสูงควร
ผสมหัวหินหรือหัวหิน T-๙๐๖ ของ เอนเค วาส ประมาณ ๑-๑.๕

ข้อควรระวัง :

- สีที่ผสมแล้วต้องใช้ให้หมดภายใน ๒ ชม. มิฉะนั้นสีที่ผสมแล้วจะเสีย
- ห้ามใช้สีที่ผสมแล้วอยู่ในระยะที่ยังไม่ได้ผสม เพราะจะทำให้สีทั้งหมดยก
- คำเตือน: อย่ารับประทานให้ใกล้ไฟและอย่ารับประทานให้ใกล้กับเด็ก

อิทธิกษี ฑู

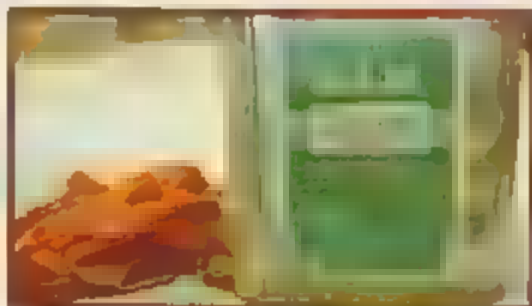
ใช้ในการเปิดตกแต่งทองจิตรโก

รูปที่ ๑๕

น้ำมันสน

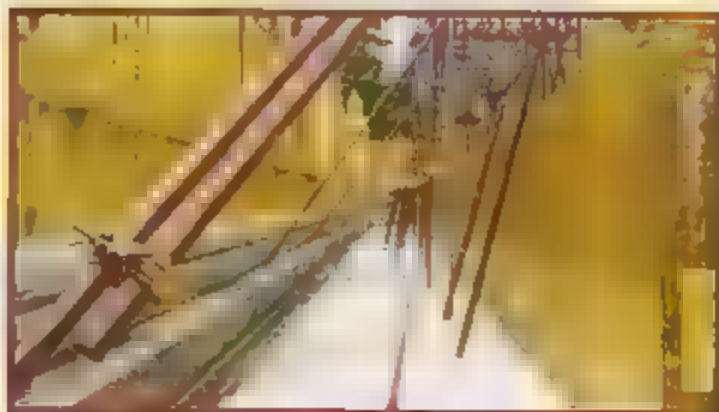
น้ำมันสนเขียวใหม่เป็นน้ำสนที่ใช้สวกทองสี

รูปที่ ๑๖

ขันสวดการดำเนินการ

ดำเนินการตั้งเครื่องขันสวดล้อมองค์พระธาตุ

ภาพที่ ๓.๖ โครงกระดูกมนุษย์โบราณ

ภาพที่ ๓.๗ โครงกระดูกมนุษย์โบราณ

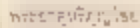
ภาพที่ ๓.๘ โครงกระดูกมนุษย์โบราณ

ภาพที่ ๓.๙ โครงกระดูกมนุษย์โบราณ

ภาพที่ ๓.๑๐ โครงกระดูกมนุษย์โบราณ

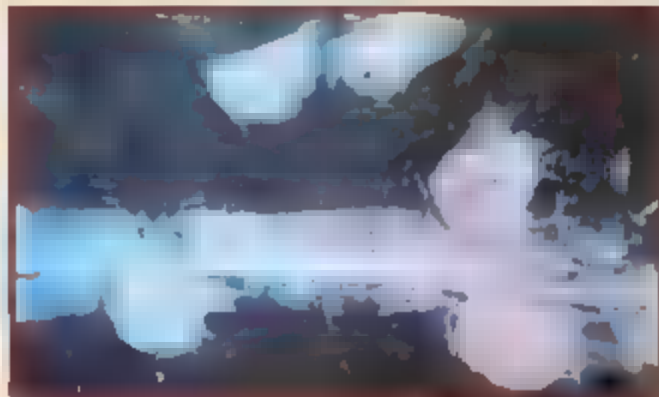
[illegible]

2017年12月15日

2017年12月15日 星期五

தமிழ்நாடு மருத்துவ கல்விப் பரீட்சைக் கழகம், சென்னை

• *Staphylococcus aureus*

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

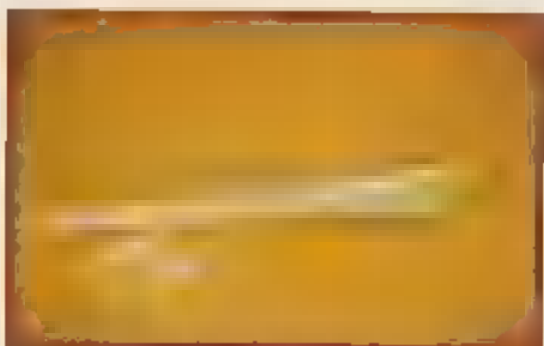
ดำเนินการทันทรีองหิม

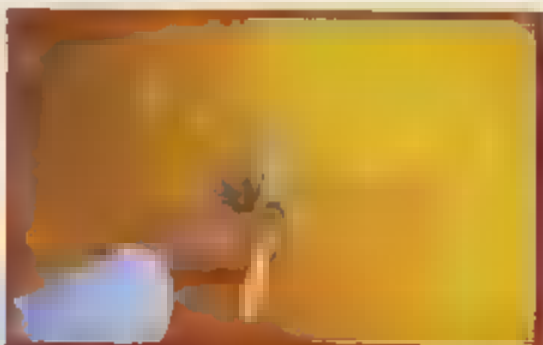
การทันทรีองหิม

ดำเนินการทันทรีองหิม

การทันทรีองหิม

การทันทรีองหิม

ดำเนินการปิดขยงค์ปลา

การปิดขยงค์ปลา

การปิดขยงค์ปลา

• • • • •

Journal of Management Inquiry 18(6)

๓. ปิดทองคำเปลวใหม่ทั้งหมด ๕ ไร่บ ๑,๐๐๐.๐๓๕ บาท (ซึ่งสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่ จัดสรร มาก่อนแล้วในวงเงิน ๔,๔๐๐.๐๓๐ บาท)

๔. สร้างฉัตรทองคำใหม่ เนื่องจากฉัตรเดิมได้ชำรุดหักขาดม้วนมอง โอบส่วนหนึ่งเก็บไว้เป็นอนุสรณ์ ส่วนที่ชำรุดได้นำไปหลอมใหม่ โดยเก็บความบริสุทธิ์ของทองคำให้มากขึ้น จาก ๗๑.๕ % เป็น ๙๖.๕ % และได้ อนุรักษ์ทองคำเดิมไว้ทุกประการ ใช้งบประมาณจากพุทธศาสนิกชนร่วมบริจาคมูลค่า ๑๕,๐๐๐.๐๐๑ บาท

๕. สร้างปลียอดฉัตรทองคำใหม่ ด้วยกาเพิ่มความบริสุทธิ์เนื้อทองคำจากเดิม ๗๕.๑ % เป็น ๙๐ % และเพิ่มจิตรกรรมลายนูนของพระประจำวันเกิดลงในแผ่นทองปลียอดสี่ด้าน ใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๑๐,๐๑๐.๐๐๐ บาท จากเงินของวัดและเงินบริจาคของพุทธศาสนิกชน รวมทั้งสามส่วนเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๕,๐๐๕.๐๓๕ บาท

การบูรณะองค์พระธาตุหริภุญไชยครั้งนี้กรมศิลปากร และห้างหุ้นส่วนจำกัด บูรณาไท ได้คำนึงถึง ความมั่นคงแข็งแรง และรักษาสถาปัตยกรรมต่างๆ บนผิวทองจังโกเป็นสำคัญ

สรุปสถิติในการทำงาน

สถิติในการลอกทององค์พระธาตุ จำนวน ๑,๒๓๕ ตร.ม.

๑. จำนวนคนที่ขุดลอกทององค์พระธาตุ จำนวน ๖ คน

๒. ลอกทององค์พระธาตุ ๑ วัน ลอกได้ประมาณ ๕๐ ตร.ม.

สถิติในการปิดทององค์พระธาตุ จำนวน ๑,๒๓๐ ตร.ม.

๑. ปิดทองเฉลี่ยในแต่ละวัน ๑๙,๐๐๐ แผ่น / วัน

๒. เฉลี่ยปิดทองหนึ่งคนได้ ๑,๕๕๐ แผ่น / วัน

๓. เฉลี่ยทองขนาด ๓.๕ x ๒.๕ ซม. ใช้ปิด จำนวน ๔๕๐ แผ่น / ตร.ม.

สถิติของที่เหลือและคำนวณเป็นทองคำแท่ง

๑. ขนาดพื้นที่ที่ลอกทองทั้งหมดรวมพื้นที่มองจากมุมบน ประมาณ ๕,๕๑๐ ตร.ม.

๒. ทองที่ได้จากขุดลอกจากองค์พระธาตุหริภุญไชยซึ่งนำไปหลอมได้ ทองคำบริสุทธิ์ ๕๙.๙๗% ได้ทองคำบริสุทธิ์ ๕,๕๑๐.๕ กรัม

๓. แยกเนื้อผิวทองที่เหลือจนหมดได้ทองคำบริสุทธิ์ ๑,๐๑๔๙ กรัมต่อพื้นที่ลอกทองจากทองคำ พระธาตุหริภุญไชย ๑ ตร.ม.

ใบไม้ประดับแผ่นทองคำเปลว

ร้านแสงวิจิตรทองคำเปลว

659 ต.วัดสุทัศน์วรารัตน์ อ.วัดสุทัศน์ จ.นนทบุรี 11000 โทร. 02-434-1003, 081-016-3446

ประวัติและศตวรรษของร้านแสงวิจิตรทองคำเปลวทองสัมฤทธิ์

การคิดทองคำเปลววิจิตรได้กับงานศาสนาศิลปะและศิลปะแขนงอื่นซึ่งมีมานานเท่าไร
ไม่ปรากฏ เป็นวิชาที่ถ่ายทอดกันมาแต่รุ่นสู่รุ่น ไม่เหมือนกับวิชาศิลปะแขนงอื่น เช่น การลงรัก
ปิดทองการทำลายหน้า จิตรกรรมฝาผนัง หรือ ศิลปะปูนปั้น เรายังหาเขียนรู้ได้ตามวิชาด้วย
นาฏศิลป์ เครื่องปั้น หรือมหาวิทยาลัยศิลปากร

ร้านแสงวิจิตรทองคำเปลว เริ่มทำมาไม่น้อยกว่า 30 ปี สมัยรุ่นพ่อ ถ้าทอดทิ้งรุ่นลูก
แต่เริ่มจดทะเบียนการค้าประมาณ 10 ปีที่แล้ว โดย สุจิตต์ แสงวิจิตร (รุ่นลูก) สืบจากตลาด
ที่กรุงเวียงจันทน์ลาวคำขาวซึ่งเกี่ยวข้องกับชาวขอม หรือชนพื้นเมือง ศึกษานิติศาสตร์
ประกอบกับทำร้านได้ตั้งมีผลงานและคุณภาพเป็นหลัก สืบมาตามธรรมเนียมให้ลูกค้า
รวมทั้งให้คำปรึกษาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้อง ทองคำเปลว ให้ความเข้าใจ รวมทั้งถ่ายทอดงาน
ศิลปะแขนงนี้แก่ผู้อื่นที่สนใจ ตลอดจนหาปีที่ทำนามาขายตามความรู้รวมทั้ง นิเทศ
หลายเล่มแต่ เรื่องการทำทองคำเปลวของร้านแสงวิจิตรทองคำเปลว แต่การเรียนรู้ให้เข้าใจ
ลึกจึงจะนำไปประกอบอาชีพของพ่อได้ใช่ เพราะจะปฏิบัติได้ถูกต้องกับขั้นตอน อุปกรณ์
มากมาย และขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง รวมทั้งคนคิดจะทำขายด้วย ถึงแม้จะทำการค้าที่
ส่งมอบมาพอควร บางครั้งแม้มีฝีมือที่พอควร แต่ขาดทุน เพราะคนคิดขายไม่พอ
(ไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง) หรือขาดทุนไม่พอ เช่น ระหว่างที่ฝนตก หรือในการคิดลงในหน้า
หน้าทองสีไม่ออก เป็นต้น หากผู้ที่มีทุนน้อย ทุนเวียนไม่มากพอก็มีสิทธิ์ขาดตัวได้
เพราะทองคำแท่งมีราคาสูงกว่าแต่ก่อนมาก

ทางร้านแสงวิจิตรทองคำเปลวมีนโยบายขอให้ผู้ใช้โดยตรงไม่ส่งให้กับพ่อค้า
คนกลาง หรือร้านส่งสินค้า ที่ว่าไป เพราะ 1. พ่อค้าคนกลาง หรือร้านส่งสินค้า จะต้องไป
บวกกำไรต่อลูกค้าทองคำเปลวก็จะต้องกำไรทองคำเปลวในราคาที่สูงขึ้น 2. การรับซื้อทองคำ
เปลวจากหลายแหล่งที่มาส่วนใหญ่จะเป็นรายเล็กๆที่มีทุนหมุนเวียนน้อยที่คิดรับซื้อเพื่อ
ซื้อทองไปทำสื่อไม่สมควรอดคือยกของได้ ทองจึงปนเปื้อน มีทองไม่สม่ำเสมอ ไร้ต่อเนื่องไม่
กลมกลืน บางครั้งเมื่อทองบางเกินไปเพราะร้านส่งสินค้าที่รับซื้อราคาถูก คุณภาพจึงไม่ดีพอ
ไม่สามารถแก้ปัญหาหรือรับผิดชอบได้

ทางร้านแสงวิจิตรทองคำปลั๊กมีชื่อเสียงตั้งแต่สมัยก่อนจากปากต่อปาก และมีรายการต่าง ๆ มากมายมาด้าทำเกี่ยวกับเครื่องทองคำเปลว เช่น รายการบนนอกตะดา รายการเพื่อนคู่คิด รายการกระเจกหักคำสว รายการถูกไม้ไผ่คั่น เท่าที่จำได้ ท่านอาจารย์สิทธิการณการที่บอกมาหาเว็บไซต์ นอกจากนี้ยังมีนิตยสาร จินนาเงิน นิตยสารผู้หญิง นิตยสารเส้นทางเศรษฐี นิตยสารกวี นิตยสารธนรัชนี นิตยสารไอศรพพิก นิตยสารดาวฤกษ์ไทย เป็นต้น

ทางร้านแสงวิจิตรทองคำปลั๊กมีลูกค้าสำคัญที่ตามรับยื่นยื่นคุณภาพทองคำเปลวของทางร้าน ตลอดมาดังนี้ เช่น ในพระราชวังสวนจิตรลดฯ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรมศิลปากร เสาหลักเมือง(เปิดทองโดยกรมศิลปฯ) วัดสุทธาวาสวรวิหาร วัดพระพุทธชินราช พิษณุโลก รวมทั้งพระพุทธรูปราชที่ปิดทองโดยกรมศิลปฯ ปัจจุบัน บริษัทใหญ่ต่างๆที่บุรณะวัดสำคัญในประเทศ เจดีย์พระพุทธรูปทั่วหัวคัน จังหวัดลำพูน และช่างลงรักปิดทองอีกมากมาย

ประวัติและผลงานของทางร้านที่ผ่านมามีร้านแสงวิจิตรทองคำเปลวเป็นที่ยืนยันได้ว่า ทองคำเปลวเป็นทองคำที่มีคุณภาพ แห้งสนิททนน้ำเช็ดอีก เป็นร้านทองที่ชื่อจากร้านใหญ่ๆ ในเยาวราช

หากมีข้อสงสัยเรื่องใดเกี่ยวกับทองคำเปลวสุรณาคัดต่อได้สามที่อยู่อะเบอร์โทรศัพท์ด้านบน หรือ ค้นหาข้อมูลของร้านแสงวิจิตรทองคำเปลวได้ ตามเว็บไซต์ทั่วไป

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ในสิ่งที่

(นางรุจิระ แสงวิจิตร)

เชิงอรรถที่ ๔

*หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. เอกสารวิชาการที่ ๖ ๒ ๔๔/๒๔. ปฏิสังขรณ์พระวิหาร
พระธาตุหริภุญไชย เมืองสุคราพูน (๔ - ๑๔ กันยายน ๒๔๗๕), หน้า ๕

*เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓-๔

*สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ปาฐกถาเรื่องของสงวนโบราณ,
(พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๓), หน้า : ๕.

*กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. จอมเจดีย์, เนื่องในวาระครบรอบ ๑๐๐ ปี แห่ง
วันเสด็จพระราชสมภพ ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง ๑๔๔๓), หน้า ๑๔.

*ห้างหุ้นส่วนจำกัดเจดีย์หิน แสตนด์สำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่. จดหมายเหตุการบูรณะและ
ปรับปรุงภูมิทัศน์วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร ปี ๒๕๕๑

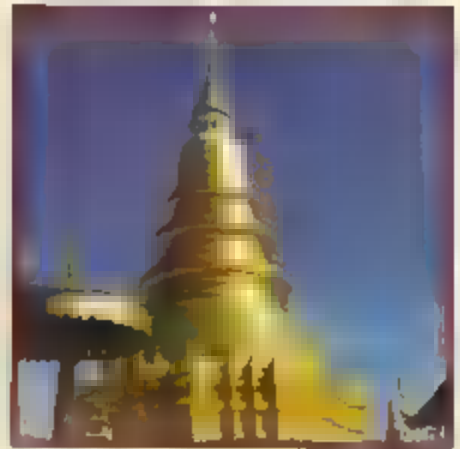
*ห้างหุ้นส่วนจำกัดบูรณาไท เสนอขอสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่.๕ โครงการบูรณะและ
ปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดพระธาตุหริภุญไชยวรมหาวิหาร (ระยะที่ ๒, ระยะที่ ๓). เอกสารประกอบแผนการทำงาน
ปี ๒๕๕๒.

บทที่ ๕ ความสำคัญของพระธาตุสุริยวงษ์ไชย

จากอดีตถึงปัจจุบัน ไม่ว่าสภาพการณบ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร พระธาตุสุริยวงษ์ไชย ยังคงเป็นมรดกอันของภูมิภาคล้านนา กษัตริย์ทุกยุคทุกวาระองค์ที่มีอำนาจ เสด็จธรรมาภิเศกดินแดนอันเป็นที่ตั้งแห่ง พระธาตุสุริยวงษ์ไชยแล้วเสด็จจากกษัตริย์แห่งนครสุริยวงษ์ไชย ดยฉิฉิแห่งลำนนา กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา กษัตริย์แห่ง กรุงธนบุรี กษัตริย์แห่งลำพูนไชย และดยฉิฉิแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่างทรงให้ความสำคัญต่อพระธาตุสุริยวงษ์ไชยเป็น พระธาตุเจดีย์อันสืบเนื่องถึงจักรีวงศ์ถวายเป็นสักการะที่นิตินิยมมิไกรส และทำนุบำรุงให้คงอยู่เป็นหลักแห่งพุทธศาสนา สืบไป

พระธาตุสุริยวงษ์ไชยได้รับการคัดเลือกและ ยกย่องจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครมหาราชเจ้าแห่งราชอาณาจักร ให้เป็นหนึ่งในสี่ราชของ “จอมเจดีย์” แห่งลพบุรี และเป็นที่มั่น “สี่ดงมหาสงคราม” ของประเทศไทย จึงถือว่าเป็นพระธาตุเจดีย์ ที่มีความสำคัญเป็นลัทธิคัมภีร์ ของภาคเหนือ ในวาระศักราช สวรรคตของกษัตริย์พระมหากษัตริย์แห่งล้านนาถวายเครื่องสักการะ อย่างเป็นทางการคือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงเสด็จมาสมโภชการตั้งนคัวงศ์ตั้งทรงเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าถิรวัชรราชกุศลอมฤตราชกุมา รสิริสมุหพัตร เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๔

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้มอบหมายให้พระบรม วงศาบุรุษองค์สืบต่อในกรมเป็ดผู้แทนพระองค์อัญเชิญเครื่องราชสักการะมาถวายแด่พระธาตุสุริยวงษ์ไชย หลายครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ ๑ เดือนเมษายน ๒๔๕๕ พระราชยาเธอ เจ้าวรารามม ในรัชกาลที่ ๕ พร้อมด้วยสมเด็จพระ บรมวงศาบุรุษองค์สืบต่อราชราชนาถ ได้เสด็จมาสักการะพระธาตุสุริยวงษ์ไชย โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม เกล้าเจ้าอยู่หัว ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าวรารามม ในรัชกาลที่ ๕ พร้อมด้วยสมเด็จพระ บรมวงศาบุรุษองค์สืบต่อราชราชนาถ ได้เสด็จมาสักการะพระธาตุสุริยวงษ์ไชย

[Handwritten musical notation]

[illegible]

ชาวเมณฑอนได้เสนอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตขอขึ้นเมืองให้โดยสมบูรณ์ การสร้างพระพุทธรูปเจ็ดองค์ความหมายเพียง
เขียนผลภาษา จนสามารถแต่งคัมภีร์พุทธวจนภาษาไทยได้เป็นประโยชน์นำมาจนทุกวันนี้

พระมหากษัตริย์องค์ต่อมาในรัชกาลที่ ๒ ในคราวเสด็จมาผนวชหลังพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
ปี ๒๓๑๑ ครั้นนั้นท่านเสด็จราชดำเนินถึงวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร อันเป็นที่สถิตมณฑป
แห่งชาติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ครั้นนั้น ได้ทรงมีเจ้าจอมคำทองศรี เจ้าหลวงเศรษฐี พูลธรรมาธิบดี ได้
มอบหมายให้พระยาราชบุรินทร์หรือชื่อจริงว่า เจ้าอินทวิชิต สุนทรสาวิบาลมณฑลพายัพเป็นผู้ดำเนินการ ด้วยวัตถุประสงค์
ประสงค์จะคุ้มครองรักษาสมบัติ วิหารพระนเรศวรที่มณฑลพายัพไม่ให้สูญหาย ซึ่งมีนครคำทองมอบเงินเป็น
หลักฐานค้ำประกันคือใบตราเวนคืนพระพุทธรูปที่ขึ้นมานั้น ครั้นนั้น เจ้าหลวงเศรษฐีได้ถวายเงินจำนวนหนึ่งบาท

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเสด็จมากราบนมัสการพระบาท
สมเด็จพระเจ้า ๔ องค์ ดังนี้

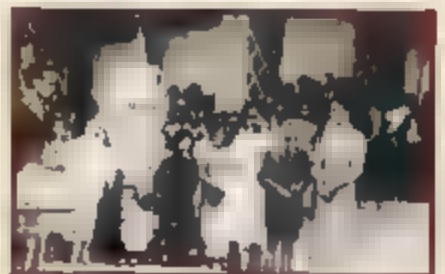
ครั้งที่ ๑ วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑
เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ เสด็จทรงนำวงศพระวงศ์พระบรมวงศานุวงศ์
พระพุทธรูปพระราชนัดดาให้ดูพระพุทธรูปที่ขึ้นมานั้น ทรงมีพระ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕
เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีในรัชกาลที่ ๙
และพระราชธิดาและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ขึ้นที่วัดแห่งประเทศเดนมาร์ก ทรงเห็นวงศพระพุทธรูปที่ขึ้นมานั้น

ครั้งที่ ๓ วันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕
เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกเธอ
ทุกพระองค์ ได้เสด็จทรงนำวงศพระพุทธรูปที่ขึ้นมานั้นที่เสด็จ

ตั้งแต่ปี ๒๔๖๒ วันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๓
เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้จุฬาลงกรณ์
ทุกพระองค์ และพระอานันทมหิดลฯ สมเด็จพระราชินีนาถ
และพระราชนิพนธ์ปิโยราแห่งประเทศเนปาล

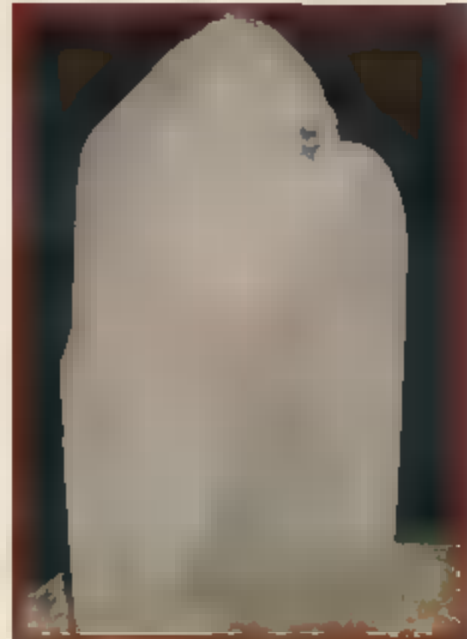

ศูนย์รวมแห่งการกระทำดีปฏิบัติ

ความสำคัญอีกประการหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เห็นอย่างเด่นชัดในสถานที่
สักตึกนี้เห็นได้ชัดกับสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นบนที่ดินที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปฏิญาณพระราชทานไว้ในข้อหาการกระทำดีปฏิบัติ ในสมัยที่พระองค์ยังทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ของเจ้าเมืองสุพรรณบุรี

ดังตัวอย่างเจ้าคุณเจ้าคุณ เจ้าคุณเจ้าคุณเจ้าคุณ
ศึกษาธิการสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมพระยา
เป็นจารึกที่ถูกทำลายบางส่วนจนชำรุด

ศึกษาธิการสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมพระยา
พระเมืองแก้วชัยศึกษาธิการแห่งสวดิศจิตต์ยาธิฐาน และพระเมืองแก้ว
๒๔๖๖/๒๔ (คพ.๒๔) จารึกด้วยตัวอักษรล้านนาไทยเหนืออักษร
ภาษาไทยวน ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
หริภุญไชย เป็นเรื่องจริงเกี่ยวกับกษัตริย์เมืองสุพรรณ (ปฏิญานันท์
๒๔๖๖/๒๔-๒๔๖๖/๒๔) ซึ่งมาถึงกษัตริย์เชียงใหม่ พระเมืองแก้ว
เพื่อถวายคำสัญญาปฏิญาณ ชื่อเจ้าเมืองแก้วเมืองสุพรรณ
พระเมืองแก้วโปรดให้ตั้งศึกษาธิการไว้ที่ฐานของพระบาทสมเด็จพระ
ไชยในปี พ.ศ. ๒๔๖๖

ศึกษาธิการสมัยดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมพระยา
๒๔๖๖/๒๔

ราบเรียบ ผนังใต้ซุ้มดาวกระจายแผ่นไม้จะโค้งเป็นพระนามราชโองการอันสำคัญจากบางกอก ขุนนางสองสามคน
เดินออกมาพบซึ่งหน้า จุ่มเครื่องศาสตราวุธลงในบาตรน้ำที่ขังน้ำพิณแล้ว ในเวลาทรงพิธีเสร็จแล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้มีน้ำพระเนรมิต บางคนก็บอกว่าในพิธีพระเนรมิตนั้น รัชกาลที่สิบสามได้ทรงนำถ้วยทองคำและได้ดื่ม น้ำพิณด้วยความยินดี
เจ้าองค์ที่มีมงกุฎ กล่าวกับข้าพเจ้าว่า เสด็จไปให้เจ้าชายพระองค์เดียวกัน

พิธีสงฆ์พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง (เวียงจันทน์)

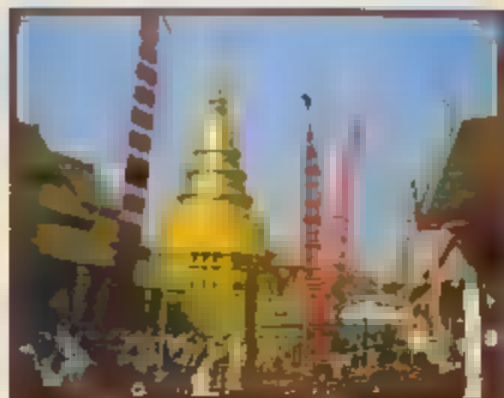
ทุกปีจังหวัดสุรินทร์จัดให้มีประเพณีพิธีสงฆ์พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง นริยวินเวียงจันทน์
น้ำที่นำมาสรงองค์พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง สรงพระธาตุทัญญู โยนพระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง คืออยู่ใต้ที่วัดพระธาตุทัญญู
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำมูล ระยะทาง ๑ กิโลเมตร ซึ่งมีพิธีสงฆ์พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็งมาจากเวียงจันทน์
รูปพระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง ซึ่งพระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง
เป็นพระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง

ขบวนแห่พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง

ขบวนแห่พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง

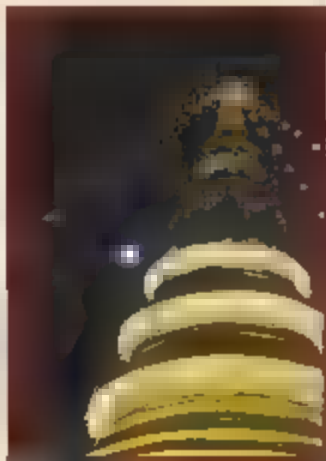
ขบวนแห่พระธาตุทัญญูโยนเดือนแปดเป็ง

ว่าเป็นน้ำที่เพราตาประทานมาให้ใช้สรงน้ำจะต้องใช้พระธาตุหริภุญไชย
เป็นการเฉพาะ จึงเรียกว่า “บ่อน้ำทิพย์” ถือเป็นแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน
คู่เมือง และก่อนจะสรงน้ำพระธาตุต้องทำพิธีใช้น้ำทิพย์จากบ่อน้ำนี้
ก่อนจนเกิดประเพณีตักน้ำทิพย์จากบ่อน้ำนี้คู่กับประเพณีสรงน้ำ
พระธาตุหริภุญไชย ทำเนียบต่อนับถึงรุ่งของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ
เดือน ๖ ขอมหาศกสงกรานต์จากนั้นแล้ว ภายหลัง พิธีสรงน้ำของ
ราชโอรสของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา เดิมที พ.ศ. ๒๔๕๐
ได้กำหนดให้ใช้น้ำทิพย์ดวยขม่มองเป็นบ่อน้ำ ๓ ใน ๓ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
ในประเทศไทย สำหรับถัดอุเชิญไปเป็นน้ำพุทธมนต์ทำพิธีอุทิศถวาย
ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน

ประเพณีตักน้ำพระธาตุหริภุญไชย ทำเนียบต่อนับถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ เหนือ
เดือน ๖ เรียกว่าวันแปดเป็ง (ราวเดือนพฤษภาคม) ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ขอมหาศกสงกรานต์
แต่เทศกาลงานสรงน้ำพระธาตุหริภุญไชยตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ถึงวันไปผู้คนจะแห่มาเล่นน้ำกัน
ผู้ที่อยู่ห่างไกลก็จะเดินทางมาขอรับน้ำดื่มจากบ่อน้ำนี้ ซึ่งคนพื้นบ้านที่เฝ้ารับ ชาวเขาและ
ต่างถิ่น มีการแต่งกายกันตามประเพณีท้องถิ่นทั้งหญิงและบุรุษจะแต่งเครื่องแต่งกายที่
พื้นเมืองจากแต่งปากเตาเป็นจระเข้หรือเป็นสิงห์ เป็นต้น และจะนำน้ำไปทำพิธีอุทิศถวายพระ
สงฆ์ของทางวัด จะมีการเตรียมภาชนะที่จะบรรจุน้ำไว้ตั้งแต่ ๑ วัน ๓ คืน ก่อนที่จะนำน้ำไปทำพิธี
กลองปฐา (บูชา) การประเคนน้ำก่อนพิธีจะสรงน้ำจะนำน้ำไปทำพิธีอุทิศถวายพระสงฆ์และ
พิธีสรงน้ำ ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ จะมีพิธีตั้งเสาช้างนำน้ำไปทำพิธีสรงน้ำ สรง ชาวบ้านเรียกว่า - เสาช้างน้ำ ในวันนี้ฝน

มีจะตก ชาวบ้านจึงเชื่อว่า หลังจากพิธี
เสาช้างน้ำแล้ว ชาวเขาจะต้องสรงน้ำพระธาตุ
หริภุญไชย เมื่อเสร็จงานเรียบร้อยแล้ว เจ้าเมือง
น้ำจะออกเก็บรักษาไว้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชทานน้ำสรงพระธาตุหริภุญไชย
เป็นประจำทุกปี พร้อมด้วยต้นไม้เงินต้นไม้
ทอง เหยียน รูปพระพุทธรูป และพระพุทธรูป
สีผึ้ง และน้ำหอม ๒ ขวด ประเพณีตักน้ำ

ในช่วงหลังๆ ของทุกปีจะเริ่มเวลาประมาณ ๑๙.๓๓ น คณะข้าราชการจังหวัดลำพูน นำโดยผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน นำขบวนแห่น้ำสรงพระราชทาน เครื่องสักการะ ต้นไม้เงินต้นไม้ทอง รูปเทียน ของหลวง ผ้าไหมพระราชทาน สีแดงและน้ำหอม พร้อมทั้งขบวนน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งชะม่อ ขบวนเครื่องจากศาลากลางจังหวัดลำพูนไปยังวัดพระธาตุหริภุญไชยตามหาวิหาร เพื่อประกอบพิธี เวลา ๑๐.๓๐ น โดยผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน จะขึ้นรดน้ำสรงพระราชทาน และนำทิพย์ดอชม่อขึ้นสรงพระธาตุหริภุญไชย พระสงฆ์สงฆ์คณะคฤหัสถ์เจริญชัยมงคลคาถา โดยมีพรหมมณี ๓ ท่าน ประจำอยู่บนองค์พระธาตุฯ หลังจากนั้นก็เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปนำน้ำขมิ้นส้มป่อย ขึ้นสรงโดยวิธีชกรอกเช่นกัน

ประเพณีนี้แสดงถึงศรัทธาในพระพุทธรูปและพระคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสรวงสวรรค์ของประชาชน ด้วยการแสดงความเคารพสรวงสวรรค์ของพระพุทธเจ้า ตลอดจนนี้ยังแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจของคนในครอบครัวและชุมชน มาช่วยสักการบูชาองค์พระธาตุร่วมกัน พร้อมทั้งแสดงความยินดีปรีดา ด้วยการแสดงดีดกลองหลวง ฟ้อนพื้นเมือง แอ่ววิทานเพื่อนมิตรร่วมและสักการะพระธาตุ

หลังจากเสร็จสิ้นพิธีสรงน้ำพระราชทานและน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วในภาคบ่ายก็จะมีขบวน "ครววิทาน" แห่เข้าสู่บริเวณพิธี เพื่อสักการะพระธาตุ ทั้งนี้ขบวน "ครววิทาน" จะตกแต่งให้เป็นเรื่องทางพุทธประวัติ หรือมหานาคาติให้ข้อคิดคติธรรม ในขบวนจะประกอบด้วย ขบวนครู ธงวิสาขมาสแสดงศิวพื้นบ้าน การขบวนดนตรีพื้นเมือง พิธีกรครววิทาน สนุกสนาน ให้ความบันเทิงแก่ผู้เข้าร่วมพิธี

ประเพณีการแข่งกลองหลวง หรือ "โถมกลองหลวง" จัดสืบเนื่องมาจากงานบุญแปดเป็ง โดยเริ่มที่วัดพระธาตุหริภุญไชยตามหาวิหาร เป็นงานยิ่งใหญ่ประจำปี ถือเป็นประเพณีเฉพาะของชาวไทยอง เนื่องจากชาวไทยองเป็นชนเผ่าพันธุ์ที่ถูกเกณฑ์มาเป็นของงานทาสจึงไม่อยู่ในฐานะที่จะมีสิทธิใช้ "ธง" หรือตีกลองศาลให้กำลังใจเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาได้ จึงหันมาประชันกลองหลวงซึ่งเน้นในด้านความอดทน ความกล้าหาญและน้ำเต็งที่ตีต่อกันวาทะแข่งกัน ซึ่งผู้ตีกลองหลวงต้องฝึกฝนหาเทคนิคที่จะตีให้ดังกระหึ่ม หลังจากนั้นก็เปลี่ยน ครบถ้วนแรมแปดค่ำ เดือนหก จอมิฆะธรรมดาร์แข่งขันโถมกลองหลวงที่วัดพระธาตุบวสจากผ้า ตัวกลองเครื่องดีชัย อำเภอบัวราช ซึ่งเป็นศูนย์รวมชุมชนชาวสองชนาที่ใหญ่ที่สุดในลำพูน จากนั้นการโถมกลองหลวงก็จะค่อยๆ กระจ่ายไปตามวัดหรือหน่วยงานต่างๆ ทั้งลำพูนและบางท้องถิ่นในเชียงใหม่ เขตที่มีประชากรชาวไทยองอาศัยอยู่

กลองหลวงที่แต่ละชุมชนต่างประชันกันที่งานสรงน้ำวัดพระธาตุหริภุญไชยตามหาวิหาร

การนมัสการพระธาตุหริภุญไชย

การนมัสการพระธาตุนั้น นอกจากการพนมมือไหว้แล้ว ควรจะเดินเวียนเทียนรอบเจดีย์พระธาตุด้วย (โดยมาก ๓ รอบ) ต้องเวียนขวา คือหันด้านขวาเข้าหาองค์พระธาตุหริภุญไชย ถ้ามีเวลาเตรียมตัวอาจเตรียมดอกไม้ โดยเฉพาะดอกบัว รูป เทียน ไปน้อมถวาย และศรัทธาของคำแปลมีศรัทธาตามพวาลเหมาะจะผลด้วย ส่วนการไหว้พระธาตุนั้น ควรพนมมือยกสูง ให้นิ้วอยู่เหนือศีรษะ ปกายน้อมมือมุ่งตรงไปยังยอดเจดีย์ ค้อมศีรษะลงจะรับพลังกุศลธรรมและวิมุติธรรมจากองค์พระธาตุได้มาก รวมทั้งมีสมาธิในการสักการะและตั้งอธิฐานจิตสูงขึ้นด้วย

คำไหว้พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน

สุวิมลระเจติยง	หริภุญระมัญจิง	วาระโมลิตารัง	สุวิภูติเตจจิง
ละนะยังคุลิจิง	คัจจาเยเนนานิตะ	ปัตตะปุริง	ลีเถนะ มัยพัง
ปะณะนามิธาสู	อะวังวันทามิ	สัพพะทา	

ข้าพเจ้า ขอเอาเกียรติสวามิภักดิ์น้อมน้อมพระธาตุอันเป็นพระเจดีย์ทอง ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองหริภุญไชย คือพระอัฐิเบื้องขวาพระโมลีอันประเสริฐ พระอัฐิเบื้องขวาทรงอันประเสริฐสุด กับทั้งพระอัฐิพระทนต์ และพระธาตุยออันเต็มบาตรหนึ่ง อันพระกัจจายณนำมา ข้าพเจ้าอรวันทา

รายนามเจ้าอาวาสวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร

ตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน (พุทธศักราช ๒๕๕๖)

๑. พระมหาพรหมโมฬีสารีบุตร	รูปแรก
๒. พระพรหมโมฬี	ไม่ทราบระยะเวลาแน่ชัด
๓. พระคัมภีร์ คมภีโร	ไม่ทราบระยะเวลาแน่ชัด
๔. พระจินตญาณมุนี (สุคใจ ป.ธ.๓)	พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๔๙๖
๕. พระอรุณกิตฺติธรรมประจิด (ตา ป.ธ.๔)	พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๔๙๙
๖. พระสุเมธรังคธำมธารย์ (อธรร ขมรปญโญ ป.ธ.๗)	พ.ศ. ๒๔๙๙-๒๕๓๓
๗. พระเทพมุนาเจติยธำมธารย์ (ใหญ่ลย์ ภุญญิต)	พ.ศ. ๒๕๓๓-ปัจจุบัน

เชิงอรรถบทที่ ๕

“**ลัทธิศาสนา**” หรือ “**พุทธเจดีย์สถาน**” ๗ แห่งในประเทศไทย ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
ราชานุภาพ ทรงระบุไว้ประกอบด้วย พระปฐมเจดีย์ พระธาตุพนม พระธาตุหริภุญไชย พระธาตุนครศรีธรรมราช
พระพุทธรูปพระบุรี พระพุทธรูปราช และพระมหาธาตุศรีสุพรรณาลัย

“จดหมายเหตุแห่งชาติ. หอ. ศบ. ๒.๔๖/๑. “หัวเมืองฝ่ายเหนือ” (๒๕ พฤษภาคม - ๕ มกราคม
๒๔๖๙),

“เรื่องเดียวกัน.

“หอพระสมุดวชิรญาณ. จดหมายเหตุเสด็จเพื่อมณฑลฝ่ายเหนือและนครเชียงใหม่, (พระนคร
: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๙๗. หน้า ๔๙-๕๔

“เรื่องเดียวกัน.

“ข้อมูลจากห้องศึกษารีก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย. โบราณวัตถุและศิลปวัตถุใน
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย. (กรุงเทพฯ : ศ.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, ๒๕๔๓).

“เมืองพะโคหรือหงสาวดีในขณะนั้นเป็นศูนย์กลางอำนาจของชาวมอญ ยังไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้น
ของพม่า จึงได้พยายามผูกมิตรกับอาณาจักรล้านนา ในลักษณะให้คำมั่นสัญญาว่าจะร่วมมือกันต่อต้านพม่า

“เติมนักจารึกศึกษาแปลว่ากษัตริย์พม่า แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับศิลาจารึกอีกหลักหนึ่งคือ
ศท.๑๓ “ศิลาจารึกพงศาวตศักราชอยุธยา” ระบุว่าเป็นกษัตริย์จากเมืองหงสาวดีหรือ “พะโค” ซึ่งเป็นเมืองหลวง
ของชาวมอญ จึงเชื่อว่า “ศิลาจารึกพระศักราชปฏิญาณ” หลักนี้ ศท.๑๔ ก็น่าจะมีความต่อเนื่องกัน คือทั้งเมืองมอญ
และล้านนาได้ให้สัญญาซึ่งกันและกันว่าจะช่วยเหลืออีกฝ่ายหากมีอันตรายจากการรุกรานของชาวพม่า

“พิษณุ จันทวิทัน. เรียบเรียงจากบันทึกต้นฉบับพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. ล้าน
นาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง. บันทึกเรื่องราวและภาพการเดินทางเยือนหัวเมืองเหนือและตะเข็บ
เมืองเหนือในสายตาของ ปีแอร์ โอรต์ ผู้ช่วยเหลือที่ปรึกษากฎหมายชาวฝรั่งเศส ๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๔๐ - ๕ มกราคม
พ.ศ.๒๔๔๑. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สาธิตาร, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๕-๑๖๗.

““แปดเปิง” หมายถึงดินเหนียวแปด ตรงกับ “ชั้น ๑๕ คำ เดือน ๖” ของทางภาคกลาง เนื่องจาก
ภาคเหนือมีการนับเดือนที่เร็วสองหน้ากว่าทางภาคกลางไป ๒ เดือน

“ทั้งนี้จากทรงตั้งศักราชพุทธรูปประจำหนอยหรือวิหารทิศทั้งสี่ที่ตั้งอยู่บริเวณเบียงหมอกแทนก็ได้ ซึ่ง
ภายหลังจากการบูรณปฏิสังขรณ์วิหารทิศเมื่อปี พ.ศ.๒๕๕๒ วัดพระธาตุหริภุญไชยมหาวิหาร ได้ดำเนินการปิด
กระจากล้อมรอบองค์พระพุทธรูปหล่อสำริดประจำทิศ ป้องกันมิให้ถูกฉกฉวยจากน้ำขม้นสัมปสย แต่ในขณะที่เคียวกัน
การกระทำดังกล่าวก็ได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากคนในท้องถิ่นว่า การลงน้ำพระพุทธรูปในปี ๒๕๕๓ นั้นเป็นเพียง
การรดน้ำลงบนแผ่นกระจกไม่ได้สัมผัสกับองค์พระพุทธรูปอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

จดหมายเหตุแห่งราชธานี. นพ. สบ. ๒.๔๖/๑. "หัวเมืองฝ่ายเหนือ" (๒๔ พฤษภาคม - ๕ มกราคม ๒๔๖๙).

ศธ ๒.๔๖/๕ "การเสด็จประพาสมณฑลฝ่ายเหนือ ๑๙๖๙" (๕ พฤศจิกายน - ๕ มกราคม ๒๔๖๙).

เอกสารราชการที่ ๖ ศ.๑/๗๗ ส.๒. "ปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน"
(๙ - ๓๘ กันยายน ๒๔๖๕)

จังหวัดลำพูน. ลำพูน : ตมโขงกรุงเทพธนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี พ.ศ.๒๕๒๕ เชียงใหม่ : สำนักเอกสารพิมพ์. ๒๕๒๕

จิรศักดิ์ เศรษฐกิจ. ลวดลายปูนปั้นประดับโบราณสถานในเมืองเชียงใหม่ ลำพูน : บริษัทเนอกรีนจำกัด. ๒๕๕๕.

จิรศักดิ์ เศรษฐกิจ. วรลักษณ์ บุณยสุรัตน์ และอรุณ วรรณศรี. หอไตรวัดพระสิงห์ ประวัติลักษณะศิลปกรรม
และแนวทางการอนุรักษ์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคมเชียงใหม่ ๒๕๖๙

เชลียว นิชธรรณ. ก.นท. ประติมากรรมเพดานและกั้นบนหลังบ้าน. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ปธาน. ๒๕๔๐.

เนอกรีน. หัวข้อด้านจำกัด จดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดพระธาตุหริภุญชัย รวมหาวิหาร.
เอกสารถ่ายสำเนาเสนอสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่. ลำพูน. ๒๕๕๐.

ตำรวจราชานูภาพ. สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา ปาฎธนาธิราชของหลวงโบราณ. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิทยวิทย
สนาภิกร. ๑๙๗๓

ตำรวจราชานูภาพ. สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. คำนำนพระพุทธรูปเจดีย์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน. ๒๕๔๕

คำนำนพระธาตุเจ้าหริภุญชัย. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในสถานพระวรวิหารเทวสถาน พระพิจิตรโสด (รอด ลุดันตวนนท์)
ณ เมรุวัดทุ่งเจ้า จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕). น.ป.ท. ๒๕๐๕

เจริญปาวน. ปรีธรรณานิบาธแห่งพระเครื่อง เล่มที่ ๑ : พระรอด พระเครื่องสกุลลำพูน. พระนคร : สำนักพิมพ์สังฆวิทยา.
๒๕๔๖

นาถฤทธิ์ (นามแฝง). พุทธคำนำนพระเจ้าสิบโลก. แม่ฮ่องสอน : วัดพระธาตุดอยม่อน. ๒๕๔๕

บูรณาไท. นางหุ่นสาวจำกัศ. โครงการบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ วัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร (ระยะที่ ๒, ระยะที่ ๓). เอกสารประกอบแผนการดำเนินงานปี ๒๕๕๖ เสนอต่อสำนักศิลปากรที่ ๔ เชียงใหม่.

ประชาภิจักรจักร (แถม บุนนาค), ทวยหา. พงศาการโยนกฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร: ๕๕๒๒๒๒๒๒. ๒๕๐๔.

ปฐพีรัฐ ณ นคร. ศ.ดร. ปวิรรตจากต้นฉบับเชียงใหม่. โครงการบูรณะหริภุญชัย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๖.

ผาสุก อินทราชู, รศ. ดร. หินชัย วรรณนรงค์. ผศ. และ เทยารักษ์ นนทเวศ, ผศ. อารยธรรมโบราณในจังหวัดลำพูน. รายงาน การวิจัย ภาววิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๓๖.

พระพุทธพุกาม และพระพุทธญาณเถระ. แปลโดยนายสุต ศิริธรรมวงศ์ และนายพรหม ฆามาภา เป็รยญ. คำนานพุทธศาสนา. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระธรรมราชานุวัตร ญาณนาคา. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐, หน้า ๒๗๖-๒๗๗.

พระโพธิ์รังสี (ผู้แต่ง) ปรีดิธรรมธาดา (แปลและเรียบเรียง). คำแปลจากเทววงศ์ พงศาการเมืองหริภุญไชย. พระนคร : โรงพิมพ์ไภยณพิทลพจนการ. ๒๕๖๓, (พิมพ์ในงานปลงศพเจ้าทิพนธกร อินทวโรดมวิริยวงศ์. ๒๕๖๓).

พระรัตนปัญญาเถระ. แปลโดย ร.ศ.พ.และ อนวิหุร. จินกาคมาลีปกรณ์. พิมพ์เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงยกย่องฟ้าเกษตรระอุโณสกวัดละแวก จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัทวิไลเพรธจำกัด. ๒๕๕๒.

พระศรีธรรมโศภณ. ประวัติวัดพระธาตุหริภุญชัยวรมหาวิหาร, พระภิกษุพระราชมาน สมาสมาลาพูนทยสธวาท ๒๒ วัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน วันที่๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๐. ลำพูน. ๒๕๕๐.

พิชญ จันทวิทัน.ลำานาไทยในแผ่นดินพระพุทธเจ้าตนว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กักรินต์. ๒๕๖๓.

เพ็ญสุภา สุทธละ ใจอินทร์. ดร. สิบศิลป์ สานศกัธธา อนุรักษคุณค่า ทัศนาหา พระเครื่องตำนาน. โครงการอนุรักษ์ และเผยแพร่พุทธศิลปตำนาน สำนักบริหารวิธการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ๒๕๔๓.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย. โบราณวัตถุและศิลปวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญไชย. กรุงเทพฯ : ส.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หริภุญไชย. ปวิรรตภาษา ชื่อบ้านนามเมือง สิบคันความหมาย ถ่ายดอดอักษร ของคำ "หริภุญไชย-ลำพูน". เชียงใหม่ :โรคนาพรัตน์, ๒๕๔๗.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, การขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ, ม.ป.พ., กรมศิลปากร, ๒๕๒๕.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พื้นผัขอุทยานเขื่อน, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๕๓.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, ลำปาง, กองวิชาการและแผนการจังหวัดลำปาง : สำนักงานนายทะเบียนพระพุทธรูปและศิลปวัตถุ, จัดพิมพ์ในวโรกาส
ทศสิริปีเถลิงสมเด็จฯพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงนำเสด็จอาจารย์และ
นักเรียน จ.ป.ส. นักศึกษาภาคเหนือตอนบนระหว่างวันที่ ๒๕-๒๘ พฤษภาคม ๒๕๓๒.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, หาดพระนางเจ้า, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๔๕.

วชิรญาณ, หอพระสมุด, จดหมายเลขพิเศษถึงสมเด็จพระมหาลาโยเหนือและนครเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๔๖๔, พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๗๐. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์โท และนาย
พรหมเจ้าบุญอุบาทย์ จงษ์ภณิกนันท์ บุญทรงษ์ ณ ลำปาง), ๒๔๗๐)

วัดพระธาตุหินกุกกขัย, สมุดภาพโบราณตำนานวัดพระธาตุหินกุกกขัย เชียงใหม่ : สันติภาพแพ็คพริ้นท์ จำกัด, ๒๕๖๑.

วิไลรัตน์ ชัยระผล, คู่มือท่องเที่ยวเชียงใหม่ ไหว้พระธาตุเจดีย์ตามปิลีกด, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส, ๒๕๔๗.

ศักดิ์ชัย ดาบลิม, ๒๕๓๖, ศิลปะเมืองเชียงใหม่ : วิเคราะห์งานศิลปกรรมร่วมกับหลักฐานทางโบราณคดี
เอกสารทางประวัติศาสตร์, กรุงเทพฯ : ทุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๐.

ศิลปากร, กรม, กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, จอมเจดีย์, เนื่องในวาระครบรอบ ๔๐๐ ปี แห่งวันเสด็จพระราชสมภพ
ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๓.

ศิลปากร, กรม, คณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย, จารึกตำนาน ภาค ๒ เล่ม ๑ : จารึกจังหวัด
เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน และน่านสองตอน, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๑.

ศิลปากร, กรม, กองอำนวยการกรม, เอกสารรายงานปฏิบัติงานพระธาตุหินกุกกขัย วัดพระธาตุหินกุกกขัย จังหวัด
ลำพูน, ๒๕๒๔-๒๕๒๕.

สถาบันวิจัยสังคม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,ตำนานสิบห้าราชวงศ์, เล่มที่ ๕ หน้าที่ ๑-๒, หน้า ๔๕

สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน, ภาพเก่าเล่าเรื่องเมืองลำพูน, เชียงใหม่ : สันติภาพแพ็คพริ้นท์ จำกัด, ๒๕๔๗.

สันติ เล็กสุขุม, ศ. ดร. **ฉัตรไทย**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติธรรม, ๒๕๕๖.

สันติ เล็กสุขุม, ศ. ดร. **ศิลปภาคเหนือ หริภุญชัย - ล้านนา**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หนังสือโบราณ, ๒๕๓๘.

สามารถ สิริเชษฐพันธ์, **วิหารโถง ชุมโอง ปลูกช้างล้านนา**, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่, เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมืองเชียงใหม่, ๒๕๔๖

สิงห์ วรณชัย แปลและเรียบเรียงจากต้นฉบับเดิมที่แต่งให้เป็นภาษาร้านนา(ก) พ.ศ. ๒๕๐๙. **ตำนานพระธาตุเจ้าหริภุญชัย**,
ลำพูน : เอกสารโรนีอวรก. ๒๕๖๕

สุจิตต์ วงษ์เทศ. **พระเมรุ ท่าไม้? มาจากไหน?**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติธรรม, ๒๕๕๑.

ศุภกิจธรา สุทธิธรรม **พุทธเจดีย์ภาคเหนือ เล่ม ๓ พระธาตุหริภุญไชย พระธาตุช่อแฮ พระธาตุแช่แห้ง**, กรุงเทพฯ
สำนักพิมพ์วิไลเจ้าฟ้าฯ, ๒๕๔๗

เสนย นิสเลา **ศิลปสถาปัตยกรรมล้านนา**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๖

เสถียร พันธังส์ และ อิมพร สีระระ **ท่องถิ่นสถานพุทธะพุทธเจ้าหลวง**, เขียนเขียนจาก Temples and Elephants ของ
Carl Bock, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติธรรม, ๒๕๕๐.

สำนักงานหอวัฒนธรรม, คณะกรรมการจัดทำหนังสือทางประวัติศาสตร์, **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่** พระนคร โรงพิมพ์
สำนักท่าเนียบหอวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

ฮันส์ เพนซ์ และคณะ, **ประชุมจารึกล้านนาเล่ม ๑ จารึกในทิศอภิมุข เชียงแสน เชียงใหม่** ; สกัธรัฐมุลจกริกเจ้ามหา
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ฮันส์ เพนซ์ และคณะ, **ประชุมจารึกล้านนาเล่ม ๒ จารึกในเมืองเชียงใหม่**, เชียงใหม่ ; สกัธรัฐมุลจกริกเจ้ามหา
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

วารสาร

น้ำ ทองคำวรรณ (ผู้อำพ). "คำอัญจาวิภณพ้องวิภพระธาตุ จังหวัดลำพูน จ.ศ.๗๒๒๒ (พ.ศ.๒๔๐๓)" ศิลปาร. ปีที่ ๑, เล่ม ๕, มกราคม, ๕๕๑๑

..... "คำอ่านศิลาจารึกวัดพระธาตุ มุมตะวันตกเฉียงเหนือ จังหวัดลำพูน จ.ศ.๘๖๒ (พ.ศ.๒๐๔๓)" ศิลปาร. ปีที่ ๑, เล่ม ๖, มีนาคม, ๒๕๑๑

เทิม มีเดโม ฮานและวิเคราะหูป้องษา. "คำจารึกที่แผ่นทองจังโก พระพุทธรูปคระรังพระธาตุหริภุญไชย," ใน งานเกี่ยวกับ จารึก. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร. ๒๕๒๕

ทิสระ เจือจันทร์หงษ์. "เจดีย์ทรงกลมที่เมืองเชียงแสน," วารสารโบราณคดี ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๑ (๒๕๑๑).

หันดี เด็ดธูม. ศ.ศร."เจดีย์องค์ระรังทรงกลม : ฐานบัวรองรับองค์ระรัง " วารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับ ๗๗ (นิพนฐาน-ชุดศักราช ๒๕๑๑)

Hans Penh. "Inscription and Images on the Phra That in Lamphun," Artibus Asiae V.SLIX,๓ พ (1988-1989)

วิทยานิพนธ์

ชาญณรงค์ อัครวรรณ. สารศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนการสถาปนาวิชัย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒.ศ. ๒๕๔๐

สวพร อรุณวิลาศ. การศึกษาคติความเชื่อและรูปแบบหอไตรในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๕.

อัสพร มาลัย. สารศึกษาวิหารล้านนาในสมัยการปกครองของเจ้าอาสน์ตระกูลเจ้าเจ็ดตนในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒.ศ.๒๕๔๐.

ดูสาร ๗๖ รัฐบรรณิก. การศึกษาปณฺธุโรงแบบลำนนาในจังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร พ.ศ. ๒๕๔๐.

ข้อมูลภาคสนาม

สัมภาษณ์ ช. วิถี พานิชพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตพะเยา, วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

สัมภาษณ์ รศ. ดร. วรสิทธิ์ บุญสุรรัตน์ ภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน
๒๕๕๑.

สัมภาษณ์ รศ. น.ศ. สุรวิทย์ สุรวิทย์ ภาควิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน
๒๕๕๑

สัมภาษณ์ รศ.ดร ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ ๒๓
พฤศจิกายน ๒๕๕๑ และวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ ศ.ดร สันติ เกษธนู ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน
๒๕๕๑

สัมภาษณ์ นายพิเศษ เขียวจันทร์พงษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ของกรมศิลปากร วันที่ ๑๙ ตุลาคม
๒๕๕๒ และวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นางสาวชัญญะ สีนสุธอน หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงแสน สำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่ วันที่ ๒๐
๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ นายสุรศักดิ์ ศรีคำอาจ ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง ผู้ดูแลโบราณวัตถุในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง
วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๕๓.

พระตำหนักปั้นพระ
เจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ๓ พิพิธภัณฑสถาน